No. ४८५ क

Title दशावतार चरितम्

Author क्षेमेन्द्रः

Extent १४३ पत्र Age

Subject काव्य

४८५

नं ४ ८५८

दशम स्कन्ध चौबेबद्ध

१४३ पत्र संख्या

कर्ता : श्री मेडी महाराज

5418/12
143

दशावतारचरितम्

का॰ द॰ १

ॐ श्रीगणेशायनमः ॐमहाकवि
श्रीक्षेमेन्द्रप्रणीतं दशावतारच-
रितम् ॥ मत्स्यवतारः प्रथमः ॐ
अशेषविश्ववैचित्र्यरचनारुचये न
मः मायागहनगूढाय नानारूपा
य विष्णवे १ देवः पायादपायात्त्रि
भुवनभवनस्तम्भभूतः स पुष्पा
नापुष्पामस्य महिमा प्रभवति पु
रुषः स्वर्गमार्गोऽपवर्गो मत्स्यः कू
र्मो वराहः पुरुषहरिवपुर्वामनो
जामदग्न्यः काकुत्स्थः कंसहन्ता
स च सुगतमुनिः कल्किनामा च वि
ष्णुः २ आदिमत्स्यः स जयताद्यः स्वा
सोच्छ्वासितैर्जलैः गगने विदधेऽ
म्भोधिं गगनं च महोदधौ ३ तं न
मस्कुर्महे कूर्मं यः कवाटमसंकट
म् प्रतीनसर्वब्रह्माण्डमवशेषमिवा

वावहन् ४ वराहं नौमि मानन्ता येनो
त्क्षिप्ता क्षितिः परम् अथो पूर्णार्धचन्द्रे
व नलग्ना कान्तया सह ५ जयाय स्तु ह
रिर्वोऽस्तु दैत्यारिः शोणितार्णवे हारमौ
क्तिकगर्भोल्लासैरुर्यत्र विभ्रुकयः ६ त्रि
विक्रमोऽस्तु भूत्यै वः प्राल्लवी मध्यमा
ननः यस्य पश्चाद् नन्ता भूत्सत्संगतिरि
वाकृतिः ७ अभग्न जामदग्न्यो वः प्रय
च्छतु जयोदयम् यत्कुठारकठोराग्रौ
भूपालैः शलभायितम् ८ नौमि रामं वि
पो यस्के यः काञ्चननिभैः शरैः हेमान
लशिलारूढमिव वक्रवनं पुनः ९ शौ
रिर्जयति कंसस्य जीवितग्रथमानिधिः
यस्यके चक्रदानेन वाणबाहुप्रतिग्रहम् १०
यस्य सभ्रूभ्रमाकम्पा मारगामाः ससेति
काः वक्त्रेन रागं नद्वेष स शान्त्ये स
गतोऽस्तु वः ११ स्वच्छन्दप्रोच्छलन्म्लेच्छति
मिरोद्भेदसच्छविः कर्किविलः प्रकाशाय

का
मा द.
२

प्रभातार्क इवाम्बवः ॥१२॥ अवतारकथापु
ण्या भक्त्या भगवतो हरेः श्रीव्यासदासः ते
मेन्दुः कुरुते सरसां स्तुतिम् ॥१३॥ स्वजनः
स्थितिविचित्रस्य गुणापाश्रयविहारिणः ह
रिभक्तिरसासिक्ताः श्रूयन्तां मम सूक्तयः ॥ १४
मतोषो यदि किं धनैः स्वविशानैः किंयद
नायत्तता वैराग्यं यदि किं वनैः किमवि
लेस्माने विवेको यदि सत्सङ्गो यदि किं
दिगन्तगमनप्रस्थानतीर्थश्रमैः श्रीका
न्ते यदि भक्तिरप्रतिहता तत्किं समाधिक्र
मैः ॥१५॥ लसति हसति हर्षात्तीव्रदुःखैः विप
रेषो स्खलति गलति मोहासात्मनः क्लि
शलेषो नदति वदति निस्पमानिनां किंन
नीचः परुषवचनमल्पश्रावितो हन्त मे
ति ॥१६॥ गुणाम्पहीनहरिणानि तपोवना
नि सत्सङ्गतानि शमधर्मविवेचनानि
पन्नानि तानि भवबन्धविमोचनानि च
जीवितानि चरितानि च चक्रपाणेः ॥१७॥

मात्मः किलमनुर्नामजगज्ज्येष्ठः प्रजा
पतिः चचारपूर्वमुर्व्यांयः सर्वतीर्थपथा
तिथिः १८ सबदर्याश्रमेप्राप्यनरनारा
यणाश्रयम् हरिसंदर्शनधियाचकार
सचिरंतपः १९ सकदाचिदतिसल्पत
उसलेनुतरेऽम्भसि उवाचतलसंलीन
स्तामानमत्स्यशिशुःशनैः २० भीतोऽहं
स्थूलमत्स्येभ्यो रक्षमांकरुणानिधे भ
क्षयन्तितथानिमं दुर्बलंबलवत्तराः २१
श्राश्रामनेविषमशोकविमोहितस्य
भीतस्यभीतिशमनेकृशपक्षपातः ध्रु
मै विपन्निपतितस्यकरावलम्बः संपू
र्णपुण्यनिचयस्यसमुद्भवोऽयम् २२
मुनिः श्रुत्वेतदाश्चर्यकारिमत्स्यशिशो
र्वचः दयार्द्रःसमादायजलकुम्भान्त
रेऽक्षिपत् २३ अवर्तमानेकालेन तद्वृ
द्धिमुपागतम् समीपवाप्यांचिक्षेपगं
ङ्गामामप्यसागरे ध्व कालेनसकलाम्भो

का॰ ट॰ ३

ध्विव्यापी विपुलविग्रहः केन कालो
कनायाते मन्ये मत्स्यः समभ्यथात् २५
अधुना विषमः कालः कलिः समुपस्थितः
विपरीतनिमित्तानि प्रवृत्तानि प्रजापते २६
परदारपरप्राणपरवित्तापहारिणः
विचरन्ति नराः कामक्रोधलोभपराय
णाः २७ धर्मेनास्य स्थितो लोकं तदधर्मे
न तिष्ठति मुक्षाति दक्षिणं पाणिं वामो
वामेव दक्षिणः २८ दासेष्विजः श्रयति शूद्र
नपस्विशिष्यः शूद्रान्वयः कोपिवणिक्
क्रियया कृतार्थः वैश्यः स्वजातकविवि
प्रविवाहकारी होता गुरुर्वदति मन्त्रप
दानि शूद्रः २९ शौचेनास्ति कृतः परोपक
नयः समस्य वा तैव कारोद्रः स्वद्गतया
पंरपरयनद्रोहीटरिदेजनः लेशेनापि
मुक्तेवत्वगुणमदशं स्वेशपचाराः स्त्रियः सं
हर्षणं भुगमेतनयस्य गुरतः संलत्पतेलत्तणं ३०
कस्मात्त्वचनं समजातनिर्घातसलिलाहतम

जगदेकार्णवीभूतमचिरेणभविष्यति ११
सर्ववीजभ्यतंता तस्मिन्कालेसप्तर्षिभिः
सहमत्स्येनावमारुह्यस्थातव्यंस्थित
येवया १२ ततःप्रकम्पनेश्रुत्वामत्स्यस्य
वचनेमनुः तथेतिप्रतिश्रुत्यजगाम
निजमाश्रमम् १३ अथोपायोदिशोदे
हपरित्यागाग्निमण्डली कालजिह्वास
मूहाभाद्वादशार्कोदयप्रभृतिः १४ अने
कोब्रण्डमार्तण्डसृष्टभुवनमण्डले च
राचरजगत्सर्गःसहसाभस्मसादभूत् १५
अथादृश्यतकार्तान्तमहिषस्येवसंततिः
निर्दग्धजगदङ्गारमलिनामेघसंह
तिः १६ ततःपपातनीरन्ध्रधारासारभ
रःक्लिन्नो विश्वसंलयशोकाश्रुप्रवाहैः
ककुभामिव १७ संवर्तकानलप्लुष्टस
सपातालमण्डले कल्पान्तपवनापा
तभग्ने ब्रह्माण्डमण्डपे १८ पुष्करावर
र्तकाम्भोभरस्पृष्टहिमसप्तल्लवैः ज

का॰ ४

गदेकार्णवीभूते तत्क्षणेन समपद्यत ४९
युग्मम् विपुले विप्लवे तस्मिन्मत्स्यमेव
चनं स्मरन् भुजविक्षिप्तसलिलस्तं ददृश
गमत्मनुः ५० सददर्श महामत्स्यं वर्णेन
शुभशिलोच्चनम् कृतैकमिव संहारे दि
नराशिप्रकाशयोः ५१ विध्राणं मेरुसंका
शं शृङ्गं शिरसि काञ्चनम् अम्भोभिरा ह
तस्थानं निर्यान्तमिव वाडवम् ५२ पुच्छो
च्छोटोच्छलितसलिलालोलकल्लोलजा
लैः स्वात्मानमावस्मरदमलोत्तुङ्गवृत्तुङ्ग
तरङ्गैः खं कुर्वाणं श्रितमिव चलैर्नाल्पसा
कैलासलीले दृष्ट्वा मत्स्यं हरिरिति मनु
स्तत्क्षणा मानतो ऽभूत् ५३ तत्पुच्छशृङ्ग
सलग्नो नावं प्रतिमिवायताम् आरो
ह गिरा तस्य महमत्स्यर्षिभिर्मनुः ५४
तस्मिन्काले निरालम्बे मार्कण्डेयो नि
राश्रयः देवर्षिः सलिलग्रस्तं दृष्ट्वा जग
द चिन्तयत् ५५ अहो बत महानेष का

लः संकलितनाखिलः जगज्जामरमाभ्या
सादनिशंननिवर्तते ४७ कुसमनगर
ग्रामग्रामः समग्रगिरीश्वरः प्रथितभु
वनाभोगः सेतुग्रहार्कगनिर्गतः स्वरूरू
कुटिलस्वभोत्सत्रैरिवाश्रितविभ्रमे भ्रम
यति भवे भावैः कालः कृतेरथ संहृतेः ५१
मामासे मुनयस्तपोवनभुवस्तालीर्थ
मार्गार्थिताः श्रेयोर्थीत्साहमहोदयाः क्व
बनेते भूभूषणं भूमिपाः श्रनेमज्जनम
मुनीचविनयश्रीविनभूतेश्रम स्वभा
कारमथमतव्ययनवकष्टं नकिंचि
त्स्थितम् ४८ इतिसंचिन्तयन्दोर्भ्यावि
तिमससलिलस्मरन् नामासायमुनिनो
वमालल्लसेः स्वरोन्मालीम् ४९ श्राकृष
माणः सतयामत्सम्भृङ्गायकृष्टया म
मोम्मग्रः प्रपेदे ऽनेसंसारस्य वनाभ्य
सः ५० तरङ्ग-तरङ्ग-तरङ्ग-भङ्ग-विहितव्या
माङ्ग-नालिङ्ग-ने वाताघातविभक्तयो

का॰
ह॰
५

5

जनशूनावर्त्ते च तिमिरेऽप्यतः अतोभ
स्थितिनिश्चले स्फटिकमूर्त्तसेप्रमत्ते
क्वचिन्नामालयजलः स्वमस्तुनिर्वरालो
येऽश्रमार्त्तः भवत् ४१ अनर्कचन्द्रनलवे
दिनरात्रिविवर्जिते अप्रमाणगतेकाले
मथ्यप्राणाम्भसोमुनिः ४२ तत्र सप्तर्षि
भिर्जेष्ठां मनुनाच प्रजासृजा नावंमत्स्य
च नापश्यन्मज्जमानमनामुनिः ५३
अथ विद्रुमवैडूर्यहेमशाखोमहास्थिणः
उन्नतस्याम्भसोमध्यात् न्यग्रोधस्य महात
रोः ५४ अद्वृंपर्यङ्कवन्येन स्थितं कमल
लोचनम् ददर्शाश्रुपामलंबालंदी
प्ताभरणभूषितम् ५५ युग्मम् तत्स
मीपमवाप्तोऽथ सनुनिर्जलविह्वलः
निपीतः शिशुनातेन पश्यन्नूलककलील
या ५६ तस्योदरेसगिरिगह्वरसागराणि
द्वीपापगानगरतीर्थतपोवनानि प
श्यन्नशेषभुवनान्यनिशंमहर्षि र्नै

वान्तमन्तरवरः स्कविद्यासमाद ५७
प्रयाति विपुले काले निष्कान्तस्तस्य
खोन्मनिः श्रुपद्मपत्राभिजाम्भोजे तस्य
जातंप्रजासृजम् ५८ ब्रह्मणोमानसा
ज्जातैःप्रजापतिभिरद्भुतः मनुमुख्यैः
कृतःप्राग्वत्सर्गःपुनरदृश्यत ५९ अ
थ बहुविधवर्णाकारचेष्टानुभावे सम
विषमविभागं कर्मरेखाविभागः नव
विधिविहिते तस्मिन्निर्माणविचित्रे भु
वनभवनभित्तिव्यक्तसंसक्तमासीत् ६०
इतिश्रीव्यासदासापराख्यश्रीक्षेमेन्द्र
विरचितेदशावतारचरिते मत्स्याव
तारःप्रथमः ॥१
ॐ कूर्मावतारो द्वितीयः
दक्षस्ततःसर्गविधानदक्षःप्रजापतिः
कान्तिविभूषिताशः एकाधिकाःसर्व
गुणोन्नतेभ्यःशतार्धसंख्याःप्रददौस्व
कन्याः १ ज्येष्ठामुमाख्यांभगवामिनाकी

को॰ टी॰ ९

6

त्रयोदशात्मजाः किल कश्यपस्य समाधि
का विंशतिमश्विपुत्र्यश्चन्द्रः प्रपेदे दश
कचधर्मः २ असूत देवानदितिः समस्ता
न्दैत्यान्दितिः कश्यपतः क्रमेण कद्रूश्च
नागान्नारुडारुणौ च खगाधिनाथौ वि
नताभिधाना ३ दनुस्तथा दानववंशपत्र
ं सुतो जनित्री समभावभूवश्च मामुचा
भूदथ कश्यपस्य हंसादिभेदेन विहंग
सर्गः ४ ततः सुराणां बलवत्तराणां दितेः
सुतानां च भुजोर्जितानाम् उग्योदधौ
मन्दरभूधरेण सुधामये मन्थमनोर
थोऽभूत ५ अथार्थितोऽभ्येत्य हिताय
विष्णुः सुरासुरैः प्रीतिनिष्ठैककार्यैः स
मुत्तमं मन्दरमादरेण दत्त्वहरीकंदर
मुज्जहार ६ तटे निविष्टेषु सुरासुरेषु
नार्ध्यस्थजे क्षीरनिधिं निरीक्ष्य प्रतेमम
मुघनमद्रिराजे कृताञ्जलिर्विग्रह
वानुवाच ७ चतुर्मुखः सृष्टिमिमां ततो

षिविस्णुः स्थितिं पासि जगन्निवासश्च
न्नेहरः संहरसि त्रिलोकीमेकस्तथा
कारणभेदतस्त्वम् ८ भवद्भजोत्सेप
रयेण मुक्तः स्वातन्त्र्यनिर्यत्नगतिः
प्रमाथीन ममपातालतलावभेदीक्षो
भेद विश्राम्यति शैलराजः ९ मत्स्य
प्रयत्नो यदि सर्वथैव नच्छिन्नताम
स्य धृतिर्महाद्रेः वोढुं दृढोपक्रमका
र्यभारं धृत्वा विहीनः किलकः समर्थः १०
यथार्थमाकाशपिमहधारणोवोक्तं युक्तेविति
स्थिस्यतथेति विस्नुः मम्बोधमेमत्स्य
धारणाय द्वितीयरूपेण बभूवकूर्मः
११ चनप्रमोदप्रतिमेननेनविस्तारि
णानः परिपूर्यमाणः नरङ्गदोर्भिर्ग
गनाग्रगङ्गा लीगोदधिः लीव इवालि
लिङ्ग १२ लिमस्य सावेगमथावृतेन
सेहे भरं भूमिभृतः सकूर्मः नवेश्वर
स्येव विघ्नङ्कलस्य स्वकार्यसिद्धेमतिमा
ति

को॰ सं॰ ८

त्विकारम् १३ गीरागरीयानाहडक्षजा
स्वक्रिया वासकिरादधानः आक
र्षियोगं स्फ्रदयत्रहेला चक्रे गिरिं सुग
मिवातिभूतेः १४ अथाद्रिनाथे त्रिगुणा
नुबद्धं सम्यान्यिता मन्थनकार्यसिद्धे भु
जंगराजे जगद्रूर्मिहेच्छाः प्रकृष्ण देवाव
दनेन दैत्याः १५ अथमन्थनविधाने लो
भणोऽब्धेः प्रवृत्ते भुवनभवनभङ्गः भ्रान्ति
हेतुर्बभूव कठिनकमठपीठप्रष्टपृष्ठ
प्रतिष्ठ प्रविलठदवलेन्द्रोद्भातनिर्घात
घोष १६ ततः श्रियः स्फाटिकमण्डपाभं
दन्तायतस्तम्भचतुष्टयाढ्यम् मन्थोद्ग
मैरावणमिन्दुशुभ्रं द्विपेन्द्रमिन्द्राय द
दावुपेन्द्रः १७ समस्तवस्तुच्छः अर्वसर्वम
र्त्तिं निर्देोषमुत्साहगुणोपपन्नम् प्रभामि
रामं सकलक्रियार्हं सूर्यप्रतापोदयस
प्रकाशम् १८ अमस्थमस्ढामकिस्त्रीव
क्रि निर्यद्विषानलोल्काविकरालवक्त्रा

न् विलोक्य देवासुरतः पयोधेरथोद्य
यो ह्रास इवास्तताम्रः १९ स्वयंसमाद
य हरिर्हिमांशुं हरस्य चूडाभरणीच
कार गुणोचितस्थानसमर्पणेन ख्या
ति मानं महतां महान्तः २० अथोदितं
कौस्तुभमञ्जनाभः स्वभावशुद्धं हृदये
बबन्ध सेषूरिनाशं विशदप्रकाशैः कु
तस्तथीः साधुरिवोपकारम् २१ समुत्थि
थद्विद्रुमहेमशाखो महत्त्वनिर्धूतवर
त्नपत्रः जातः सुधाब्धेरथ पारिजातः
स्वयं महेन्द्रोपवनं जगाम २२ अथोद्य
यावुत्कटकालकूटः समीरसंमोहित
देवदैत्यः दानोद्यतस्य स्वरसेन क्षिप्रो
रन्यर्थमर्थार्थिनयेव कोपः २३ विलो
किता विश्वहितप्रवृत्तः शिवस्तदस्य
नं निर्गत्य गौरीपरिरम्भरसादिवा
भूत्कपोलकालागुरुनीलकण्ठः २४
सुधाब्धिमथ्यान्नवनीतमस्त्रीमभृतां

कौ° टं° ८

कान्तिं तरङ्गिम ततःश्रियं श्रीरमलाःश्र
यैदे स्वयंवरसितिमकदानमालाम् २४ श्र
योषधीनां वनसौरभेण श्रमापहारी
त्रिदशासुराणाम् हर्षाय धन्वन्तरिरा
विरासीत्पीयूषपूर्णाः कलशस्त्रयस्मात् २१
सुरापनीतं द्विरदाम्बरत्नंशशाङ्कलक्ष्म
त्तमिलोऽतिजिह्माः दिवौकसां मूलवधे
प्रहृत्ता दैत्याः सर्वां जहरलस्यवेगाः २०
पीयूषपूर्णं कलशं जवेन हृत्वा प्रयाते
षु सुरेषु विस्मः मन्दाचलेन्द्रं स्वपदे नि
धाय तत्रं प्रदध्यौ विबुधार्थसिद्धिम् २ २
मुनिर्मलाङ्गीं सर्वेरिवामां वामाकृतिं
कामकृपाणवल्लीम् ततोयसौ विश्वत
नुस्तनुं स्वां लावण्यलीलालहरीं चकार
२५ तरलवलनलीलामिश्रनेत्रविभागैः
श्रवणकुवलयस्य क्रेवमापादयन्ती
श्रमतहरणहेलात्समदैत्येश्वराणां हृ
दयहरणसज्जा सा समीपं जगाम १

शृङ्गारिणी भगवतस्तनुमच्युतस्य ह
ष्टाद्भुतो त्रिभुवनाभिमतो बभूवभव्य
प्रभावविभवाय मनोभवस्य तद्विभ्र
मप्रभवभावभवोऽभिमानः १० मनसि
जविजयोद्यतैजयन्तीविलासा तुहिन
किरणहासो तो विलोक्यैव दैत्याःसुरि
ति गतविवेकाः शोकाश्चर्यमोहा द
स्तमन्तलब्धं नैव पानं नहातम् १२
सैन्यज लब्धामृतपानतृष्णोतेप्रेमलब्धा
धरपानलब्धाः गाढाभिलाषास्तविषानु
बन्धाहृद्वुर्मिथःप्रज्वलितप्रतापाः १३
पूर्णेन्दुवदने गतो गजपतिर्लीवणसा
रे सुधा श्रीगीत्रे मन्नरायथेऽरुणमणिः
संभाव्यते सम्भवः नीतं यत्रिदशैर्गृहे ह
मतिना भीतेन दुग्धाब्धिनानत्सर्वंपरि
तोषणायवनिताव्याजेन नः प्रेषितम् १ ४
तीव्रभ्रमामममस्तं यदिबुद्धिमोहादेत
कराम्बुरुहदत्तमिदं नपीतम् तत्किं ह

का॰ टी॰ २५

या दलितकंदरमन्दराद्रि मस्येव रूपद्रव
शौतेः परिविदितोऽब्धिः ३९ इत्थमकाम
नष्टर्णरत्नकलशे तस्मै दर्दीनवाःस्था
प्यादाय तमम्बरेण सहसा धामामराणा
यये श्रमापेन यदर्जितं कथमिह स्वा
स्थेन तद्भुज्यते यत्नातोऽपि पलायते वि
हगवत्कूठस्य हस्तान्निधिः ३९ श्रमाह
ततकमलायवेन पातप्रवृत्तेष्वमरतंस्र
रेषु विवेश राहुः स्वरूपगूठस्तनमध्य
मास्वादविशेषलब्धः ३० जिह्वाग्रतंत्र
रसमारमाद्यमास्वादयन्विस्मयलोलव
क्रः राहुर्मुहुः कातरतामवाप्तः संसूचि
तः सोमदिवाकराभ्याम् ३१ अर्धयोका
र गावप्रविलुठदसृते काण्ठपीठेऽथरा
होर्वक्रस्य क्रूरकोपाक्रमरहिततया च
क्रिचक्रेणकृत्ते निर्यान्तीव्यक्तरक्तस्रुति
भरशबला शोषपीयूषधारा हारायाली
नपीनारुणमणिकिरणश्रेणिशङ्कां व

कार १९ इति स भगवान्विष्णुः कूर्मा
कृतिर्धृतभूधरः सर्वहितविधानव
द्धश्रद्धः सदा विदधेऽस्तुये: अवि
लतया संसक्तानां परोपकृतिव्रते
भवति महतां स्फीतोत्साहे मनाग
पि न श्रमः ४ इति श्रीव्यासदासा
पराख्य श्रीक्षेमेन्द्रविरचिते दशाव
तारचरिते कूर्मावतारो द्वितीयः २

ॐ वराहावतारस्तृतीयः

अथास्ते विश्वहर्तेर्दितेः सुतः ख्या
तो हिरण्याक्ष इति प्रभावभूः तपः
श्रिया सर्वजगज्जयोर्जितामवाप
भूतिं परिभूतवासवः १ कदाचिद
स्थान समाश्रुवे श्रितः सविप्रचित्ति
द्रुमभीमतारकान् निमग्नमस्मा
न्यकजन्मभयान्महासरात्स्वयम्भु
वानभाषत २ अपि स्फुतं दृष्टमदृष्ट
मीदृशं सुरैः कृतं वक्रतया कृतकर्म

को॰ ८॰ ९

यत्न मर्मसंलग्नविषोत्तितेषु वक्र
रोक्तिहेतुः सहृदाह्लादवम् ३ न
लज्जितैसज्जनवर्जनीयया भुजंग
वक्रक्रिययापि दुर्जनः प्रियं क्षमा
यासमयाभिचारिणी विदग्धतामे
व हि मन्यतेखलः ४ रणाग्रभीति
लिखितेव चक्रिणा दिगन्तपट्टेष्वय
शोमषीभरैः भुजाभिमानाभरणः
करोति किं सथापहारं वनिताक्र
तिक्रतिक्लमात् ५ निपीयपीयूष
मुपायमायया जरान्तयादत्तयकाय
ना गताः ध्रुवं समुत्साहितसंपदः
स्वराः सदैव नित्सन्मतिदीर्घजीवित
तम् ६ अदानभोगेन धनोदयेन किं
मदस्पृशा द्वेषजुषा श्रुतेन किम् स
दम्भसंभारवता व्रतेन किं विपद्धि
मानेन कुजीवितेन किम् ७ यस्मिन्
र्जिततेजसा निजभुजोत्साहार्जिताः स

पदोभुज्यन्तेऽल्पतनोऽप्यनल्पसत्कृतेः
पुत्रः स जीवत्तराणः यान्त्याङ्घ्रिष्टनिकृ
ष्टचेष्टमनिशं कष्टेऽप्यदुष्टाशान का
कानामिव अप्यपिण्डकभुजां कस्येह
मातुश्चिरम् ८ विवासिताः स्वर्गपदात्स
याभुनास्तथानिबद्धायतजीविनद्विषः
व्रतानि देवाः कृशतिस्तताः स्थितोचरन्ति
तीर्थेषु तपोवनेषु च ४ यत्नावमानाश
निशान्तितोजसां वियोगिनो देवनिपीत
संपदाम् प्रतिक्रियाहीनरिपुप्रमाथिनो
प्रजायते जीवतपोवनादरः ९ रिपोर्गि
तस्यापि शरीरपोषणे न नाम मुक्तेतरा
मप्युपेक्षणम् अतः सुराणां व्यसनप्रवा
सिनां समूलनिर्मूलनकर्मकर्महे ॥३
तिष्ठिरान्तर्गतगूढमस्तुनायच्छापेषुकं
सुरैवरिभूस्तता निशाम्यदेवाः प्रमदात्त
मूर्विरिसपापहारिरोगनिकारदारिताः ९
वयं नवदातापरतन्त्रहतयः पराभवेषु

कौ-
२-
११

कृतं महामहे रिपुत्वमापद्य कलङ्कितं
यशो न नाकिकान्ताश्रुजलैः पुनीमहे १३
स कुञ्जरेन्द्रः सहयः सकौस्तुभः प्रसस्य
माश्रीः सशशी सपादपः हृताः सुरैरेव
विलोकिताः पुरः प्रणष्टचेष्टैर्लिखितैरिवा
मरैः १४ अमर्षिभिर्मर्षितपद्मभूः सहः स
थापयादैत्यवैरैश्चतिक्रमः न मापिपीता
बन निष्कलोदयः कृतोऽतिलोभादभिमा
नविक्रयः १५ पुनः पुनः किं विपुले विमर्श
ने समीहिते हन्त हिते विधीयताम् भव
त्यभावप्रभवे दिवौकसां न नाम नामापि
यथा जगत्त्रये १६ इति प्रहृष्टोद्धतमत्त
मूर्च्छितैः सुरारिभिः क्रूरतरैरुदाहृतम्
प्रियं समाकर्ण्य हिरण्यलोचनः प्रमोददि
ग्धः स विवानभाषत १७ अतीव पुष्कमतमा
यतिक्षमं भवद्भिरुक्तं हितपुष्कलं तमे विनाश
मन्तः प्रथमं दिवौकसां तितिक्षितानि देहहृष्टिनेह
राम्यहं १८ ममाज्ञया मे प्रतिसैन्यनायकाः प्रविश्य
पातालतलेवलायिकाः

क्षितिं समाप्तिप्रणयन्नहंद्विपतामसंशयं
मेतय एवविद्विषाम् १९ इतिप्रभोर्भूभ्र
मभीमशासनेनिशम्यदैत्यः पृथिवी
प्रवासनम् समुद्वलन्नश्ररेणैःप्रवक्षि
रैतितिंतयग्रामविसंस्थुलामिव २० अ
थदितिसुतसेनामृज्यमानाननानो
क्षितिविदलनलग्नांदिग्गजानांदिशन्ती
धरणिहरणसज्जामन्नयन्तीदिगन्ता
नविशदतिविशालोत्तालपातालमूले २१
त्रितोहन्तायांदितिजैःसदानवैर्जगत्त्र
जातेस्थितिलोपविप्लवेभुवंसमुद्धर्तुम
थाच्युतःस्वयंवराहवक्त्रःप्रविवेशभूत
लम् २२ सराजवर्त्तीवलितस्यविग्रहः
सशाङ्खचक्रःशशिसूर्यवानिव अकालसं
ध्यामिवपिङ्गलोचनः प्रभां बभारत्तय
लत्तणांद्विषाम् २३ संसप्तपातालत
लान्तकोटरेनिसूदितामुन्मदर्दानवैर्म
हीम् समुज्जहाराम्बुविहारलीलयातनी

को. यंसीशेवलवल्लरीमिव २४ योगाप्रान्तसम
ह. द्भूताभगवतः क्रोडाकृतेः श्यामला दं
१२ ष्ट्राग्रेशशिनीवलक्ष्मलहरीशोभां दिशा
नीलणाम् वक्रालोकनकम्पभीतितरला
स्विदाम्बुतिम्यन्तु लीलापल्वलतुल्यप
ल्लवनिकालीलामुवाहक्षितिः २५ अण्वाय
यौभूमिसमुद्धृतिक्रियासुधापहारस्सति
वर्धमानया भरेणदैत्याधिपतिश्चलद्व
मूरजः पटग्रस्तसमस्तवासरः २६ ततस्त
दुत्सृष्टशराश्मसुद्गरत्रिशूलपाशाङ्कुशश
क्तितोमरैः बभूवदेवः परिपूरिताकृति
र्महाश्मवर्षैरिवनिश्चलोऽचलः २७ आ
शाकाशप्रस्तनवघ्नाव्यमसमाधिलो
कः लोकारम्भस्तभितभुवनं श्रृङ्गनि
लीनः स्वस्थाप्याथाप्यिरनिजपदे स्मोहिर
ण्याक्षमुग्रं क्रोडीकृत्यप्रसभमवधीत्क्री
डयाक्रोडराजः २८ इति स भगवान्विसृज्य
सर्गेजगत्कुशलक्रिया प्रणिहितमतिः कृत्वा

विश्वं समुद्धृतकण्टकम् निजनिजपदे
प्तादेवाञ्जगत्त्रितयस्थितिं विभुरभि
नवोत्साहां चक्रे पुनः प्रथमामिव २९
इति श्रीव्यासदासापराख्यश्रीक्षेमेन्द्र
विरचिते दशावतारचरिते वराहावतार
स्तृतीयः ३

नरसिंहावतारश्चतुर्थः

हते महावराहेण हिरण्याक्षे ततिस्तु हि
हिरण्यकशिपुः श्रीमानभवत्तत्ततोऽधि
कः १ नोनतामरलोकस्य तृणाद्विषतये
विना सोऽदण्डपीडनक्रीडाक्रीडाकुण्डलि
तं धनुः २ प्रतापकेसरी यस्य निःशेषीकृ
तविद्विषः अलब्धयुद्धः सुष्वापजगद्गि
रिगुहागृहे ३ सजम्भवृत्रनमुचिप्रमुखै
र्दैत्यदानवैः हेमसिंहासनासीनः सह
भेजे सभाभुवम् ४ प्रणमद्दैत्यसामन्त
प्रतिबिम्बभरानमे विपुलेरत्नपर्यंके
विन्यस्तचरणाम्बुजः ५ युगमम् पार्श्वे ह

का०
टं०
१३
13

उद्गतामर्त्यनकरणीचामरानिलैः प्राले
याविर्हिरोच्छ्रमेरिवलोऽस्याशकाञ्चलः १
तस्याग्रे विग्रहृद्यस्तसमस्तस्वरसंपदः
तेजसामुद्भितः कश्चिन्नवक्रमभवद्वि
भुः २ तस्मिन्त्रिःशाह्वसंचारे देस्यहृहुःम
भातले प्राहराह्नःशिरःशेषःस्मरवैर
वहन्माले ३ दैत्याधिनाथयमोऽस्मिद्युति
येनासिधारया तमापह्नकलङ्कुङ्कु
लस्यतातिनं यशः ४ स्वरापकारशाला
निभृभेदैनतवाभुना कामंकङ्कुमृवे
नेवहृद्याण्डूतानिनः ५ पुंस्यजन्म
प्रथितयशसस्तस्यमाहात्म्यभूते मान
सस्यामरगिरिगुरुर्वर्धते निष्क्रमाणः
बद्धलेनस्थिरगुणकथाहेतवो विस्मे
त ध्येस्मान्नमाकुलमविकलं याति सर्वो
न्नतत्वम् ६ अस्यागसोऽहथ्यास्माभिःक्र
ताहिंसादिवौकसाम् विस्मर्तुले विकारा
णामवलेपाडपेतितः ७ तस्त्रीमूर्तिःक्र

भ्रमकलिकाकोमलामावबाणी वक्रं
सौम्यंहृदयमदयं तृषितंचेष्टितंच वेद
गंधंतहूनमधुरिपोर्मायया मौग्ध्यदिग्ध
वामामूर्तेरमरतनहरणेहन्तकिंविस्मृतंवः ११
यस्यमकारविरहात्रस्मर्तोस्त्रेहवैरयोः
तेन नष्टेन रुष्टेन मिथ्यारिविफलेनकि
म् १४ दैत्येश्वरेहिरण्याक्षेतेलपितेतास्य
लक्ष्मणा भ्रूभङ्गःसमुत्पन्नोदैत्यत्ति
निम्नतांकृतः १५ साधारोदधिमथ्योत्था
लक्ष्मीवक्षसि कृष्णवेत्ता नेनावलानामस्मा
केस्त्रीत्वमेवोपपादितम् १६ लक्ष्मीकौ
स्तुभपारिजातहरणंस्त्रीमायया वञ्चने
मत्कण्ठकठिनेऽमृतस्यलुंठनो विघ्नाय
वक्रक्रिया दैत्येन्द्रेरवलेपविद्रुतमदे
दैवेनवामुद्रिते वैकुण्ठस्यशठस्यकुण्ठ
मतिभिस्त्रिनंम नतविजितम् १७ अथ
नादानवपतेलेहूपानपवित्रितः पित
विस्तुवयत्रद्वाश्राद्धकालोविधीयते १८

कौ·
टं·
२४

रक्षको राज्ञणामस्य हृदैत्याः क्लिष्टास्त्वविविधः
बभूवुर्लेप्येवैलक्ष्याः प्रेक्षमाणास्तणंति
तिम् १९ अमानमौनमूकेषु दानवेषु भि
मानिषु उवाच तारकः कुमारं होरभिमु
खमुखम् २० साभिमानमसंभाव्यमो वि
स्पष्टतमप्रियम् दुःखावमानदीनेवा
नवदन्ति गुणोन्नताः २१ सर्वकर्षणका
लेन दैत्येन्द्रैकवलीकृते किं मिथ्याका
रणत्वेन नीयते विस्मृतं त्रतिम् २२ कल्पा
न्ते हि प्यतेयेन सत्त्वमेकः पामलीलया वि
लम्बं कुरुते न तस्य कः कालस्य बलीयसः २३
यस्य त्रैलोक्यभर्तुः सुरपतियशसां हर्त
राश्चर्यकर्तुः कोटीनाम्यावत्यास्तग
णितवयसो वर्षसंख्याबभूव निःशङ्का
स्वासलीलालसमरलमनेरङ्कसत्त्वमस्मै
ख्या श्रिते तस्यापि कालः कवलनकल
नातीतविघ्नः कृतघ्नः २४ दैवमेववधे
तस्य कारणं दैत्यभूभृतः हरिर्हन्ति हि

हिरण्याद्यमिति किंकेनसंगतम् २५
निर्यन्त्रणंस्वतन्त्रस्यविविचित्रचरितंविधेः
किंपाण्डतेनकीटेनशतशाखोवनस्पतिः २६
बलवान्दुर्बलंहन्तीत्येषनात्स्येवनिश्चयः
दीपंहन्तिपतंगोऽपिपन्नगंचपिपीलकः २७
भीरुर्जयतिसङ्ग्रामेयातिवीरःक्षयंक्षण
त् एवंविधाएवभवेभवन्तिभवितव्यताः
२८ दैत्येन्द्रस्यारिसंहारेप्रेरणाकोपयुज्य
ते प्रेर्यतेदन्तिदलनेकाननेकेनकेसरी २९
राहोर्निन्द्यापदेशेनकृताशत्रोःस्तुतिस्त्व
या नवेत्सिहृदयाभावादेतोविमोक्ति
लाघवम् ३० इत्युक्तेतारकेणासजीवि
नामिवमानिनाम् साधुसाध्विति दैत्या
नांनिश्चेरुर्गुणपङ्क्तिरः ३१ अथधर्ममतिः
प्राहहिरण्यकशिपोःसुतः प्रह्लादःपि
तरामत्रेयोवराज्यासनेस्थितः ३२ ता
ततिष्ठत्स्वहृद्धेषुषाड्गुण्यज्ञानमानिषु
मद्विधानामिदंवक्तुंप्रक्रमस्यधियांकथं ३३

को. टं. १५

15

प्रस्थितानाममार्गेण निपातभयशङ्कु-
या हृताहारगमनादेनयेनकेऽविरुध्यते
१४ अयुक्तंयद्भगवतोविस्णोर्निन्दाभिन
न्द्यते अशास्त्रवाच्यंयपापमभ्यस्तस्वस्ति
नाशनम् १५ यस्यसद्गुणनिन्दायांश्रद्ध
यावाक्प्रवर्तते सल्लेत्रोममपर्याप्तमय
शास्तस्यजायते १६ विस्णोर्जगन्निवासस्य
नैवद्वेष्योऽस्तिनप्रियः दोषैर्वैरंगुणैःप्री
तिर्निसर्गेणजगद्गुरोः १७ गुणहीनावयं
नूनंत्रिदशागुणशालिनः हरिःक्रुद्धोऽ
स्मास्यास्माकविरुद्धेष्वेषुसंस्रवः १८ प्र
यत्नःस्वगुणाधानेयेनबुद्धिमताकृतः
भूतयेप्रणतास्तस्यमित्रतांयान्तिशत्र
वः १९ मित्रस्यहिर्नभिन्नास्तिशत्रुजातिर्न
भिद्यते गुणेनजायतेमित्रंदोषेणास्य
तेरिपुः २० हिंसाविरहिताचेष्टावाणी
विनयकोमला यस्यावैरंमनस्तस्यशा
श्वत्प्रसन्नादिशोदश २१ नतस्यविश्वाकृतेर्वि

स्नोः कोर्त्तेशक्याप्रतिक्रिया यस्योदरद
रीकोणे लीनाश्चेतेजगत्त्रयी ४२ ग्राशा
काशावकाशप्रविस्तृतवपुषाप्यामनि
शेषविश्वः स्पासोल्लासावहेलानलत
रत्नरोमालकल्लोलभाग्भिः स्तुणैव
एव भिद्यातस्फुटितमपि पुनः स्फाटिक
स्फारवार्भि श्चक्रेमतस्यावतारस्त्रिभुवन
मिवयः कस्यदेवः समेयः ४३ यस्याक
रोद्दिकवनाभिभवाजकोषसामस्वरेण
विदधद्भ्रमराभिशङ्काम् यज्ञोपवीतमु
रसायवलेदधानः संलग्ननालतन्तु
न्तस्विाजयोनिः ४४ दृष्ट्वैवावर्त्तमानं
चनभुवनगणंजानलोकात्तुकम्पः स
पत्रैसर्गैवन्धोस्थितिधृतिदलनातङ्कमा
शङ्कमानः दृष्टेब्रह्माणमस्मत्प्रभुतर
मकरोत्कूर्मरूपः कवाटं यस्तस्याचि
न्त्यशक्तेर्वदतिमितमतिः कः स्तुतिंक
र्त्तुनित्याम ४५ यरोहेऽघोतनजातप

का० मथितेपविवलया गाहोर्मीहरतोदेहवि
५९ रहात्तस्य शोभते ४९ नदैवेरेवाव्यता गाहो
येसायापिनपाम्यति कालेकठिनवेक्र
णवक्रयोगोद्गतव्यथा ४७ श्राक्रान्तिभ
रवक्रेणक्रूरवक्रैः स्यचक्रिणः किं दृष्टं
नष्टचेष्टनविष्णुरूपेनराहुणा ४८ उवि
तेदैत्यवीरेणतारकेणमहात्मना कथि
तेयत्सकालेनदलितोमथितामह्नः ४९
कालश्चभगवान्विष्णुर्विश्वव्यापीसनात
नः अनाद्यन्तस्ययस्यान्तर्यान्तिकल्पान्त
कोटयः ५० प्रज्ञतां विनयाद्विश्वस्यज्ञ
तामोहतुर्त्रहः रत्नतां यत्रिणीलक्ष्मीः
स्वहितेधीर्निधीयताम् ५१ मूर्खमनः
खलप्रीतिः पथ्यद्वेषः प्रमादिता प्रभ
विश्वविरोधश्चविधिवैमुख्यलक्षणम् ५२
प्रह्लादगरितेनघुत्वानिःशम्पासासरेष
रः अङ्कुशाकर्षकषणक्लेशीवरयइवहि
पः ५२ सोऽवदहतदैत्यानांदुर्निमित्तसु

पक्षितम् यदादिशति हृष्टानामुपदेशा
मंयशिष्ठः ५४ कुलस्यान्तनिमित्तेन सी
णांडुस्मरितेनवा पापशापेनवान्नं
जायन्ते कुलणांसनाः ५५ स्वकुलस्याग
तिः स्वैरास्त्रपलामलिनाः खलाः कोकि
लाइव कुर्वन्ति परपक्षसमाश्रयम् ५६
कुलक्रमागतेयं श्रीः प्रह्लादायन रोचते
यस्य वल्लिपदेशत्रोः स्तोत्राह्वे रमते मतिः ५७
तेजोजीवदरिद्राणां दैन्यम्लानयशस्वि
नाम् जायते शत्रुश्रुत्रासात्क्लीवानामिव
सेनतिः ५८ वेपान्तयत्नमः कृत्स्नावर्त्मी
भवतिदारुणाः दाहाय जनकस्यादैवं
कारस्तुखरः खलः ५९ सत्कारं जनकस्य
कोपरेषां वेशमसंश्रयाः वक्रवृत्ताः कुज
न्मानःफलन्तिवनमल्लिव ६० कुठारिके
ण येनैव छिन्नमूलः कृतस्तरुः तस्यैव
निर्माननया मूढः पततिपादयोः ६१
कस्य प्रह्लादमत्स्यादि महाकार विकारि

का॰ स्तु॰ १७

णः विष्णोः त्वमाकरोषित्वमेनाः शिशुवि
भीषिकाः १२ भवन्तोवभवेस्थूलाः सूक्ष्मा
श्चान्येकिमद्भुतम् ब्रह्माण्डपरमाणुभ्यां
दर्शितास्थूलसूक्ष्मता १३ अधोधूमसमू
हत्वच्छन्ननवस्तोयंपिबन्नम्बुदः पीत्वा
लम्बतथूत्थमम्बरतलेव्याप्याननाः शेर
ते तद्भीमम्भसि विस्फुरन्ति दहनोद्गारो
द्गताविद्युतः संसारेकिमभित्तिचित्ररुचि
रेतालोकनेकौतुकम् १४ हेत्रेशत्रुहरे
मधौजयतिधौम्बमासेरभासरे माघाधा
म्निमयेरणाग्निवपुषः संतारकेतारके
जम्भेस्तम्भितलोकनाथदृष्टनेनरुद्राम्ब
रेशाम्बरे वातापित्वपितापनेप्रतपतिर्व
स्तिचद्युतः काद्युतः १५ उपदेशास्त्वयाप्रा
प्तः कस्यमूर्खशिरोमणेस्त्वात् जन्तुशापोऽज
ल्पतिदेवतेयस्यसोऽद्युतः १६ विचा
र्यमाणस्त्वयामिगुणलेशोनकश्चनप
तावदेवजानेऽहंदम्भसिद्धोऽयमद्युतः १७

ध्यानेनेत्रनिमीलनेविहसनेभ्रूकुञ्चने
घूर्णने भ्रूकारभ्रमनेविमूढगणनेक्षि
ष्यस्फोल्लासनम् मूर्त्विग्रासनखुत्रता
सनमतिप्रह्वस्यपादार्पणे भूतोनास
निभूतिमूर्तिसहनेदम्भप्रभावादिदम् २१
विश्वव्यापीसचेदेवःसर्वस्यात्माहृदिस्थि
नः ननहिरहितेकिंचिदवरेषुचरेषुच
ध्यः योयंमरकतस्तम्भःसभायामेषुरः
स्थितः अस्मान्नःस्त्यनपश्यामिडष्टुत्र
नवदेवतम् १० इसेकृदितिजेन्द्रेण
सहस्तामहसानिधिः दीर्णोमरकतस्त
म्भान्निर्ययोनरकेसरी ११ सवर्णशक्ति
दन्ताभविभ्राणःश्रवणद्वयम् अन्तःस्फु
रत्प्रकोपाग्निनिर्यज्ज्वालाघृणोपमम् १२
सितःकेसरभारोस्यवभौस्कन्धहृद्याश्र
यः मेरुशृङ्गप्रगामक्लिष्टशुभ्राभ्रवलयप्र
भः १३ स्तम्भमाणस्यतस्यास्येललामर
नामहुक्रः कल्पान्तानललेलेविवहेमाचल

कौ. टं. १८

18

गुहागृहे १४ नत्वामस्मद्वपुर्भीतिभग्ने
णाङ्ककलोज्ज्वलाः दैमास्वध्यानसं
नद्धस्तम्भस्फटिकशुक्तयः १५ नस्फोरो
द्दतयोन्निद्रोरोमाञ्चोत्कटकाण्टकाः
ग्रस्तत्वयत्वविहिर्ज्वीरक्रौर्यकर्कशतामि
व १६ दैत्यकल्पान्तकालेनद्वादशार्को
दयत्विषा नेत्रेजसा व्यदीर्यन्ततेजांसि
वनमांसिव १७ करालकेसरिश्रुविह
ष्टादितिजकुञ्जराः नेभयत्रवदनोन्मा
हायशुभैर्दरिद्दताम् १८ नदर्शनाद्भुता
क्रान्तः किमप्यातङ्कशङ्कितः श्रामन्नाउ
बलन्नूचे हिरण्यकशिपुः स्वमन् १९ ना
यंसिंहो नवापशुरूपवपुरहो कोऽप्यपू
र्वप्रकारः त्विप्रोपेन्नान्तमास्मित्र हिनहि
तरसागरस्यतोगस्यतोभोः श्रान्तौ समेत्त्वोः
हमस्यस्वयमिहदमनार्थेत्वदीर्यासंहेल्द
लवक्रेशाह्वहस्तानिविनस्पपवितोद
ग्निरोमाञ्चपूर्णाम् २० व्याप्तः शव्हाभव

षेण क्ष्वेलोन्मीलितलोचनः हरिर्दैत्येन्द्र
मादाय विस्फुरन्तमपीडयत् ८१ उत्तान
मङ्के विन्यस्य पिङ्गभ्रूमङ्गयादृशा प्रका
लसध्यामसज्जस्हरिस्तं विलोकयन् ८२
दैत्येन्द्रहाररत्नाङ्के स्ववक्त्रप्रतिबिम्बित
म् करालक्रूरमालाकम्पोऽभूदद्भुतवि
स्मयः ८३ अयं मां योद्धुमायातस्तीव्रह
सितस्फुलात् दैत्यवक्षसि विक्षेपहरिर्नि
त्यपरस्मराम् ८४ तस्याग्रसिंहनखशाक्ति
शिखावाखान वक्षःस्थलव्रणगह्वाप्रतिश
ब्दधीरः भोस्तिष्ठ तिष्ठ चपलक्व गमिष्य
सीति कण्ठस्वनः सहयथावसभिः समा
मिम् ८५ विदीर्णदैत्येन्द्रखरनखरदीर्नै
रहरे स्वकाशैरक्तक्रतुटिततनहाराग्र
गलितः स्फुकीतनणशाशानव्यतिकरदल
दाडिमरुवि ब्रेजङ्गिनीवंशोच्छिनरवल
ठन्मौक्तिकभरः ८६ हृत्वस्थिशार्पितामलि
मिनतमनमन्तारकस्तारकोऽपि धक्तःस्त

म्भेनजम्भः प्रणिहितनयनः शम्बरोऽप्य
म्बरान्तेवातापिः सानुनादः स्तनयितुर
भवन्निर्ममः कालनेमि दैत्येन्द्रैरोदह्य
त्यानरहरिदलितेविश्वचित्तिर्विचित्तः ८७
हत्वाहिरण्यकशिपुंहरिर्हरिणलील
या हर्षणदर्शनायातान्दर्शविदशा
सुरः ८८ भीभंग्रेरावणाद्यान्तरपतिर
वलहिडुनाम्बश्वभाग स्वलंतमाजवा
हेमहिषमपियमश्चन्द्रमानिर्गोऽभूत
पार्श्ववक्रविविधगणपतिरकरोस्त्यम
सीतमाना मेघ्रतस्याग्रमूर्तैः स्थगितग
तिरभूत्संभ्रमः सप्तहर्षैः ८९ इतिसभग
वान्कृत्वाविसृजेगजनिनोदयं कुशल
मवलेप्रक्रान्ताय प्रदाय महायुषा निज
निजपदेदेवान्स्थानास्थिरस्थितिपालने
दयितमगमत्सौम्यांमूर्तिंविधायसथा
म्युधिम ९० इतिश्रीव्यासदासापराख्यक्षे
मेन्द्रविरचितेदशावतारचरिते नरसिं

ह्यावतारश्चतुर्थः ४ ॥
वामनावतारः पञ्चमः
भक्ताभिषिक्तः प्रह्लादः स्वयं देवेन वि
ष्णुना विदधे धर्ममर्यादां दितिजानां
विभूतये १ विकासहेतुर्गुणिनामभ्य
भ्युदयकारिणः प्रभातस्येव तस्य श्रीर्वि
द्वेषाभिमताभवत् २ कालेन देवसमा
नद्धाः संजातनिजडमदाः तच्छासना
त्कृष्टाकर्षक्लेशलेशं न सेहिरे ३ राज्येऽ
भिषिच्य प्रह्लादः पौत्रं विरोचनम् भे
जे संतोषसाम्राज्ये निःसंख्ये सात्विसपदं
कालेनास्य राज्येऽध्ये दैत्यदेशाम हिंस्र
ना सक्ते विरोचनेनापि तत्सुतेऽभूद्बि
र्बलिः ५ विक्रमप्रभवा संपत्संपन्नाभिन
वोदया सहस्रगुणतामेति धर्मेणाप्या
यितायदि ६ मार्गणापूरणासक्तिविली
र्णगुणसंततिः स्वचापवत्सैवलोकम
जयल्लीलया बलिः ७ समस्तवतानिगा॰

कौ·
टी·
२·

म्भीर्यतेजः स्फूर्जितमूर्जितम् तत्तस्य भू
षणमभूद्भूषणं यन्महोदधेः ८ नवा
राटानहीनेन शत्रुणा याचकेन च प्रथ
नेमार्गणेन स्म तु नः पाणिः प्रसारितः ९
तीणदोषस्य तस्यापि भोगिभिर्वादिनैरिव
नग्रीष्मान्तदिनाभस्य महत्वेऽत्रुकृतेप
वेः १० शासनोल्लासितस्तस्य भ्रूविलासा
भ्रविभ्रमः चकार स्वर हंसानां सहसैव वि
वासनम् ११ विपत्रविभवो मत्रे देव्याः श्रु
त्यवनाश्रयाः गुणा सज्जनरागेणेतेन वि
स्मारिताः स्वराः १२ श्रुतपत्तपनो भूत्वा सो
मो भूत्वासृजत्स्वधाम उवाह हव्यं भूत्वा
मिर्वायुर्भूत्वाववौ स्वयम् १३ सदधारय
द्धीरः शेषात्मा सचराचराम् विधिर्भू
त्वासृजद्धि यं कुर्वन्सर्वामरक्रियाः १४
मौलौ कमलजन्मसौ हेममालामुवाह
सः संध्यामिव जगद्वन्द्यां प्रतापार्कोऽस्य
राजाम् १५ तस्मात्तपत्रैर्यो श्रासगन्धर्वगण

गीतिभिः ननृतुः षट्सहस्राणि स्वरवा
रस्त्रीदृशाम् १६ ते सभाम्भोजिनीराज
हंसं सिंहासनस्थितम् सेवायाः समलो
केशमस्तरेन्द्राः सिषेविरे १७ तारकाहि
शिरोहृद्रः शाम्बरस्तुरगाननः विप्रचि
त्तिर्दुर्मः सत्रः सवम्भुर्बम्भुरन्धकः १८
वातापिर्नमुचिर्जम्भः सुम्भः शंभुर्जलो
द्भवः मायावीमहिषः क्रौञ्चः कैटभोम
धुरिल्वलः १९ ....
.... गरुडगंजास्तुराया
श्चतत्सभामभ्यतायप्रभुः २० सवभोजा
ह्नवीधूतव्यजनेनोपवीजितः सेवाश्रे
नेव लोलांशुकलापेन हिमत्विषा २१
वितिताननसामन्तलोकमौक्तिकशो
भिना महोरेणहरेश्चक्रे विम्बरूपप्रति
क्रियाम् २२ मणिकङ्कणकेयूरकिरणैः
सेः दिशादिशाम् दारिद्र्यद्रावणोन्निद्रं
स्तृष्टिं रत्नमयीमिव २३ मौलौनस्यसितो

का
मा·८·
२१

क्षौमपल्लवस्वपलाञ्चलः स्तुस्तुभेभुवना
कान्तिहर्षहासइवश्रियः २४ वज्रदन्तः
प्रतीहारस्तस्याग्रे विदधे दिशः हेमवेत्र
स्तुभिः पिङ्गभ्रूभङ्गैरिवनिश्चलाः २५ स
भानिःस्पन्दनिःशब्दासककाङ्कुलिसंज्ञ
या प्रसादप्रणयोन्माहीदेवराजेव्यजि
ज्ञपत् २६ पततिविनयपूर्तेयस्ययस्य
त्वदीयः शिरसिनवमपूर्वोल्केसरःपा
दपद्मः उपविशतिमहर्षानत्रतत्रातप
व्यजनतिलकहासाहस्ताकाकिरिणीश्रीः
२७ पतेबहिःप्रतीक्षन्तेदेवसेवार्थिनस्त
व शाक्रप्रशानिरालम्बाःसिद्धगन्धर्वकिं
नराः २८ दर्शदेहिप्रसादाद्गीभ्रगामस्ते
धमातलिः प्रवेशप्रतिषेधोऽस्यनास्येव
निवारितः २९ एषविज्ञापयत्यग्रेहयश्री
वोहयाधिपः उच्चैःश्रवाःश्रीसहजःस्ने
होपुरिनिधीयताम् ३० आस्तामर्थ्यते
देवराजाय्यतागजासरः कान्तामैरावणा

गन्धंसहतेनाम्यदन्तिनाम् ११ भार्गव
समितारालव्यतनत्स्याभ्यर्चनामनः मा
न्यतामवधानेनप्रश्नताशीघ्रहस्पतिः १२
विज्ञस्यवमराकाङ्क्षीराज्ञवैङ्कमतमव
कमलाकेलिसदनंवदनाब्जंनिरीक्षते
१३ प्रभोरभिमुखेःकृतानतर्णेविज्ञाप
नामिति परिहृतानननोऽग्रस्याम्बतीह
गोऽब्रवीमुनः १४ रम्भोत्तमभयविभ्रम
भ्रमकरीनिर्ह्लादिनीमवेलां गीतंसह
एविन्नसेनचतरैस्वैरंपुनर्गीयमसि श्रा
शीर्नेप्रतिषिध्यतेकृतनतांमेतिपस
मर्थयो राज्ञैर्दैत्यमहत्तमः प्रकृतेवि
नभिमग्रेप्रभोः १५ दृष्टास्वर्गेपुरेष्टतः
स्तितिनलेदतोऽधिकारीत्तमः पाताले
विहितश्चतत्समुचितास्तैवेवविज्ञमयः
देवःसंप्रतिनिर्हृतिप्रणयिनीनिश्चित
तांसेवते पर्यामासावक्समसमभवन
व्यापारपारंगमः १६ इत्थंकेवत्रदतेन

का· मा९· २२

तद्भूर्निर्दिष्टवेदिभिः कृतेसभाग्रेनिःशा
ब्दे भूले खाङ्कलिसंततया १७ बलिःस्तोक
नमन्मौलिरभिनन्द्य हृहस्तनिम् तन्मा
नालोकनोत्साहाद्वैतरुद्धारितांशिवम् १८
कृत्वाद्वर्कत्तविभागेनप्रणतानोकृतार्थता
म् विभज्याभिमतांताभिः प्रणयेशासना
र्थिनाम् १९ सप्रसादादरस्निग्धस्मितदि
ग्धाधरद्युतिः वक्रेश्रवणमेनहेमाहो
भिद्रुतविद्रुवम् ५० लाणक्रणलयोर्लस
वाणरश्मिशशिबिम्बोः राहुसंदर्शनत्रा
सादिवाभूत्कम्पविप्लवः ५१ उच्यतामिति
तेनोक्तःप्राहराहुरदेहताम् दंष्ट्राग्रप
टलस्पर्शपटेनाच्छादयन्निव ५२ जीर्णा
नादतिह्रह्रानांक्रेशाय चिरजीवितम्
सर्वभाववियोगेनसदायेषामनिर्वृतिः
५३ रम्यं किन्वेकमेवास्ति विस्तीर्णस्यायुषः
फलम् दृश्यतेयत्कविकिंचित्सोत्कर्ष
चरिताद्भुतम् ५४ सर्गारम्भदिनेजातेनो

स्वाभिर्देवैरमीदृशाम् नैतदैश्वर्यं त्वदैश्व
र्यप्रभावस्योपमात्मनाम् ४५ इयं श्रीर
परिश्रान्ताप्रभावोऽयं भुजोद्भवः इयं
शक्तिर्यशः सित्काकस्यामसयथ्यातव
४६ सर्गारम्भात्त्रिसर्गेणैव वर्द्धितेन व
स्तुतः श्वेदर्थसंपत्स्वणायीनिर्लोभवि
भवोजनः ४७ नतिर्मूर्द्धि भुजंतेश्रोत्रेहृ
दये सत्वमुज्वलम् मौलिक्वणाऽलहा
रास्तेष्वनकल्केविभूषणम् ४८ यशः
समस्तलोकेषु श्रीराश्रितगर्हेषु व श्री
षितारातिविहितेषु प्रतापाग्निस्त्वयार्पि
तः ४९ स्तुतमाश्रितवात्सल्यकसेवा
सदृशं तव प्रभोः प्रापयताम्स्मान्पु
वैव भुवनेशताम् ५० त्वमादाजप्रणामे
न रविकिरणभिन्नमौलिपट्टेन बद्धे ज
म्भेनानम्भिताभूः स्वरभवनवतीशा
न्केलम्भादिभर्तृः पातालंतालकेतोः
सकलभुवनं नतारकेणाहृताभूः ५१

का कौबेरःकोषपवप्रविशन्निनमुखैर्वैषम
मा.टी. शुष्मक्षिलब्धः ५१ प्रसादभूमयःसर्वे
२३ दैमास्त्रिभुजनशालिनः महोत्साहास्त्वयं
गङ्गवाङ्गःकोपयुज्यते ५२ गृहेहिहि
नमात्रेकचिन्तालब्धप्रजागरः त्वमिता
महस्मुखानोभोगभागीनिरर्गलः ५३
शून्यत्वस्थविरःकायापायसंक्रुचितोद्य
मः चितयहेननानेऽहंतारूप्यपतरल
स्यते ५४ नहिनातपत्रलेपांध्वीणाप
ठहसंनिभः नमक्रूस्मिधृतामेतिहृष्ट
स्तरूपस्यच ५५ केशोत्तालनमक्रूभ
क्रूवलनेभ्रूविभ्रमोल्लासने यत्नकाय
नमप्रसक्रूहसनंदत्तप्रभादर्शनम्
उत्सिक्तैःप्रकटीकृतेविटनटैःकौटिल्य
नाट्यायिते मनोहृद्यमतिहिखामभिम
तेप्रायःप्रभूणामिदम् ५६ भवानभि
मुखायातेर्भैरभिमुखीकृतः उत्स
क्रूवर्धितमपितेनजानामिसेवितम् ५७

कोष्ठप्रवेशकुशलाः सकलाः कमलश्रि
यम् मधुणामधुरालापनिपुणा प्रवभ्र
ज्जते ५८ अङ्केह्रद्दिसुपागते शिश्नतया
सर्वाङ्गमालिङ्गिते मत्स्यः श्रीपरिरम्भनि
र्भरतरं व्याकोशकोषोन्मुखैः आघ्राणैः प
रिपीयमानमनिशं निःस्यन्दमिन्दिन्दिरै
र्हीरादेषनिमेषशून्यनयनः पद्मं समुद्दी
क्षते ५९ दैवेन पत्रपातेऽहं कृतः काय
व्ययायमे न कृतः पत्रपातस्तेन मयाप्तः
शरीरदः ६० पेलवाकृणमात्रे यथा भेसो
म्यचपावनम् प्राजापसेवकुर्वाणः क
मेसर्वत्वमास्थितः ६१ आक्लाशरीरवि
रहक्लेशप्रशमनेमम त्वद्विभूतिप्र
भावेः स्मिन्त्वत्कृते हारितं मया ६२ पीयू
षपानैपेशुममस्तु शाल्यान्नबन्धिनः वि
धिनाममनिर्दिष्टो चन्द्रार्कौ जानभोजन
म् ६३ भवद्भङ्गसिंहेन ग्रासितो हरी
णाश्रयः नवेद्मि विपते केनु विडुताश्चः

का०
सा०
२४

क्षभास्करः १४ चिरमेवापरिश्रान्तः क्षीण
ह्यतिनिरुद्यमः विशेषलाभसक्ताशाः स्वे
नैवार्थेन तृप्यति १५ तस्मान्ममानुरोधेन
क्रियतामेकचन्द्रयोः स्वदेशविसृष्टैव
निर्विघ्नागमनेगतिः १६ इत्युक्ते राज्ञणाना
सान्यस्ताङ्गुलितलः क्षणम् ध्यात्वेलोकेव
त्तिः स्तोणीवेलस्यस्तामलोचनः १७ सोऽव
दन्मवस्तुयम्मशानेमुक्तलिनस्मितम् दि
शन्दिक्तु प्रसादार्द्रां दृष्टिं चन्द्रमयीमिव १८
मयास्त्र प्रतिषिद्धोऽपि स्थापिकारोऽर्कचन्द्र
योः अधुनानिर्विघ्नेनेव ज्ञदत्तविसृष्टा
ताम् १९ इतिशासनमस्मान प्रसादः प्रभ
वे विभोः प्रतीहारः समादायवेत्रिमण्ड
लमादिशत् २० अथानन्तरममासन्नस्नाना
वसरसूचकः उदभूद्भुवनव्याप्तिमुखरः
शङ्खनिःस्वनः २१ गाहोराश्रितवत्सलः
फलवतीकृतार्थनोमानदः सर्वाशाप
रिपूरकः प्रणयिनामुत्रिदकसङ्गमः वे

त्रिभ्रान्तनिवेद्यमानविनमत्सामन्तचूडा
मणि व्याकीर्णांशुविचित्रिताङ्घ्रिद्वयल
त्सिंहासनाध्यासितः १२ अथ प्रकीर्तिसुधा
धौतसत्कृतः स्नपनेविधिम् विधायप्र
ययौश्रीमान्स्नानस्थानभुवंबली: १३ तत्र
त्रिवेदीविहङ्गःकाञ्चनप्रचयाल्बृहन्
मेरुभ्रमोपविष्टश्चानदश्राम्यमपाद्य
त १४ मुहुर्विधार्यमाणानोरुपानोरु
समालिनाम् स्ववलनवलीनफेनोच्चयेश:
सितैवभूरभूत दन्तिदानस्रोतवोद्धरा
संचरच्चारिताः संश्लिष्टज्वालाटकौरर्घ
पुर्णुष्वरंतोदिशः १६ रत्नभाभाननाश्च
रूपधेस्नायस्नोदिशिद्विजाः सन्तःसंतो
षितास्त्रक्रुसस्पेतसेनमानमः ११ तस्मा
येरोहणाद्रिःशिरसिधृतमहारत्नसंप
र्णपात्रः कैलासःशाकपोलःसरूवरल
नैरैः कल्पहूनैःसदैहैःभूमिस्थितामम
णिःश्रीविविधनिधिगणःकामधेनुःस

का॰
मा॰ ह॰
२५

याभिर्मुक्तेपाङ्गाविलासे प्रचरणचतुरा
तानकालेनभूतः ७८ संपूर्णौषधिसा-
र्थेषु याचकाभावदुःखिनः विश्रान्तपा
णौ स्थितान्तर्मुहूर्तमभवद्बलेः ७९ दा
नोद्यमेऽर्थिविरहाद्विफलां विभूतिं स
न्तिष्ठन् परमहीमिव मन्यमानः दृष्टिं मु
हुर्दिशि दिशि प्रदिदेश दीर्घां सलोककलो
ककरुणामनवाप्तिखिन्नाम् ८० सर्वांश्चा
नर्थिसार्थेभ्यः परिकल्प्याविकल्पधीः नि
जजीवितदानेन बलिश्चक्रे मनोरथम् ८१
शुष्यत्पङ्कजलासङ्गप्रसन्नगगनद्युतिः
प्रतिबुद्धः शरत्कालः श्रीकान्तः समुपाय
यौ ८२ मयूरा मौनिनोऽरण्ये यद्दैन्यमति
लीनताम् शरत्कालेन बलिना सुरा इव
हृतश्रियः ८३ बभुर्देवकदम्बेषु यानेषु
विशारास्ताम् सुलोकशोकनिःश्वासासार
वसमच्छदानिलाः ८४ तीव्रसूरप्रतापे
ननष्टमानासमायद्यो विलमावरणो

स्याहाहीनतांसस्ववाहिनी ८६ समदानव
प्रभोल्लासंवभौध्राजिस्सतारकम् शर
त्प्रियासुविपुलेदैत्येस्वर्धमिवाम्बरम् ८९
लोकपालवियोगिभ्यः ककुभः काशपा
ण्डुराः फुल्लैः कमलकह्लारैः कृतशा
रवावभुः ८७ सुसुभेशैलशीर्षेषु नक्त
रीतोघरिव्रजः नयपताभिवमेघानांवि
पुल्लावाचयस्थुतः ८८ भग्नेप्रभोसरु
न्मात्तेपयोदास्यककाश्रेकाः पप्रस्रीव
व्रतेनेवननुतांभस्सपाण्डुराः ८९
वलिराज्योपमेतीव्रप्रतापेशरदुद्वे
नाक्रान्तिः शक्रचापस्यभ्रष्टस्यादृष्टपत
क्कचित् ९० पद्मः शुक्रस्तणाघातेकल
मत्वेवपङ्कयः विधवाइवनारुण्येक
क्केसरत्तणीयताम् ९१ काशेनुहंसक्त
मुदैर्मह्रीव्योमसरिद्दिशः दानोदिते
रिववलेर्यशोभिः शुभ्रतांययुः ९२ श्री
यास्मिन्समयेजग्मुः सराःशारणमच्युत

का· मा ट· २९

निवारितार्वोबलिनाबलिनाबलिनाजि
ना: ५३ यनावमानसेतमामानलोपाम
लाघवा: प्रकाशाशाप्रणयिन:शारदाइ
ववामरा: ५४ नेतीरोदधिमासायदहश्च:
शेषशायिनम् सप्रसादेसकमलेशारदा
रम्भसंनिभम् ५५ समुच्छ्रमफणाग्रस्फ
लफेनाम्बुधेरिव शेषस्योपरिपर्यङ्कबद्धे
नस्वमाश्रितम् ५६ प्रभाभिरामे श्रीका
न्तेपीताम्बरमनोहर प्रभातमिवलोका
नांकल्याणोदयकारणम् ५७ नेप्रणम्यस
हस्तात्प्रमृत्वाहितिदिवौकस: धृतिसंजी
वनेप्राप्तस्त्वसारावलोकनम् ५८ प्र
नाविभाव्याभवत्त्विश्वेवलस्यविनतानन:
५९ फोनेस्मितामिषाविशप्रशमामसङ्गिनी
गिरम् उन्नतगारमनोज्ञारगर्वीगरुडला
स्वन: ६० विरपवासनि:श्रीकपोकशा
लपशालाकया विलयाध्यापिताधूर्यंसतते

प्रथमानया ९१ दैन्यदौरात्म्यसंजातास

ह्या सर्वात्मनाविपत् नैकधभाजनेभू

तैर्यैस्सहन्तेनदुर्दशाम् ९२ सबलवद

शाहकैझैः बलैः खल्वविलते सबल

तिभजंते क्लेशेक्लेशे विषाद विघ्नविकाम्

भवतिनसततं दर्यादामानं दैन्यमयीमति

र्ईरभिभवनागम्भीरागंणसविघ्नसविघ्न

च ९३ त्यक्त्वाश्रीर्दुर्जनानादैन्यात्माभूत्यस्या

तुपेक्ष्यति स्थिरासनानविपदः खलानामभि

वसंपदः ९४ वितत्यागः क्षमाशक्तौ दुःख

दैन्यविहीनता निर्दम्भता सदाचारे स्वभा

वोऽयंमहात्मनाम् ९५ स्वाम्येपेशलताग

णेविनततात्तहर्षे निरुत्सेकता मन्त्रेसह

ननाश्रुतेसमतिता वितोदयेत्यागिता

साधौसादरता खलेविमुखता पापेपरे

भीरुता दुःखक्लेशसहिष्णुताचमहता

कल्याणमाकाङ्क्षति ९६ उक्तेहितेभगव

नापद्मनाभेनभूतये सरात्मभूर्विरेवा

का। मा दे.
२२

27

लाइववान्तमलालिताः ९७ देवनथ्यपि
सनेह्रहितविलासिनः परम् इयतीक
मेवैषिथ्याद्भुवोराज्ञः स्वसन्ततिः १०८ जी
वामःक्लिष्टसंक्लिष्टनिश्चेष्टानष्टहतयः
वनान्तविवरालीनाः शिशिरेमधुपाइव १०९
बलिनावयमाक्रान्ताः प्राक्तनेनेवकर्मणा
नत्प्रभावोद्भवोभोक्तेविभूतिंनलभामहे ११०
बलिप्रभावाद्लोकेस्मिल्लोकीलोककण्ट
कैः इयंवद्भनग्रमापित्वएकानेकैस्पदस्थ
भिः १११ मानल्द्रनोयानवतीह्नातेनामरा
वती वनेविनोदयस्मान्मनोरथ्यपथ्या
गता ११२ केनस्वर्गश्रीमेवचिन्तयन्त्यःस्व
राङ्गनाः काङ्क्षन्त्युत्कण्ठयानिःशास्तमसं
दर्शनाशया ११३ अग्रेसममग्रेसेमानोब
लिसंश्रयनिर्भयः अहोबाहुविहीनोऽपि
राज्ञराहवमीहते ११४ देवेनेवार्पिताक्रा
न्तिर्बलिनाश्चर्यकारिणा सहस्रान्तसमि
र्वन्यादन्यकःश्रीविवेत्यकः ११५ जृम्भते

नारकः कामं विटशास्त्रीप्रतारकः दुःशी
लः सबलैः शक्या लीलातरलतारकः ११६
गजाश्वरः कृष्णायाते स्पर्धाबन्धे मदान्धधीः
बलेरश्रेगणपतेरेकदन्तस्य लज्जते ११७
शौचत्सिंहनखोत्खाते हिरण्यकशिपुः कृतः
श्रमेनिधानानुशायी हरिणा यो द्विभिद्धति
११८ सहस्रदोस्तम्भबाणेन वालेन बलिसू
नुना गृहवाहमसूरोऽपिनीतः क्रीडाशि
खण्डिताम् ११९ वह्निवाहस्तुकमलेनम
स्तः काञ्चनपञ्जरे गृहोपनवापीषु राज
हंसाश्ववारुणाः १२० सोऽपि प्रतापशि
खिना श्रुगपत्स्तु गोणाम्यवेः अविरानिश
रश्मोघैरीश्वाणः करिष्यति १२१ शाम्ब
रोऽम्बरविश्रामं दर्शयन्नद्भुतेरणे यदस्य
शत्रुहृदये शक्तिर्व्रजति मूलताम् १२२
यान्ति निष्फलतामेव तेषूपायाः प्रकल्पि
ताः उपकाराः कृतेनेषु सज्जनेष्विवम
न्यवः १२३ समन्ततासामविभुत्वेः सामस्त

नविधायिनः सत्वाप्यस्य शीर्षस्य हय
ग्रीवः समीहते १२४ सुरसर्वस्वहारिभ्य
स्तेभ्यः किं वा प्रदीयते मेरू रत्नाकरवती
कोशो येषां जगत्त्रयी १२५ बलिशासनव
र्यपानां भेदो नास्ति सुरद्विषाम् आलिङ्गति
हयग्रीवं निवेशमहिषासुरः १२६ भवद्
भङ्गपदैकस्तेषां दण्डः स्वयं तमः सोऽप्य
स्मद्भाग्यलेशेन मन्ये विस्मारितस्तव १२७
बलिः करोति भगवल्लोकपालक्रियाः स्व
यम् लोके रक्षामितिः शेषशेषशेषेन के
वलम् १२८ इत्थं केचिद् दिशो दूरे विचार्य चि
रमच्युतः सुराणां विभवभ्रंशं बलेश्च
गुणगौरवम् १२९ बलिः पुण्यप्रवृत्तत्वा
त्रैलोक्ये यः समस्तसागरः चिरं क्लेशादिनाप्
यमिति दोलायते मनः १३० विचार्यमाण
स्तु बलेर्नात्मदोषः प्रदृश्यते देवस्य इन्द्रेन
सङ्केन समागतश्चिन्तनीयताम् १३१ श
मयति यशः क्लेशस्तेन दिशात्यशिवं द

शं जनयति जनतोद्वेगायामेन यमसपक्ष
स्यताम् भ्रमयति मतिं मानेहन्ति ति
लोति च जीवितं गिलति सकलं कस्या
णानं कुलं खलसंगमः ॥१२ सर्वात्मना
गुणनिधिनैव बध्यः सुकृतीवलिः किंत
स्य विभवभ्रंशं करोति भवतां हितम् ॥१३
ह्रित क्रियासगुणाकं न कार्यगणयाम्प
ह्रम् गम्यतां त्यज्यतां चिन्तायति श्चेत्कु
शलायवः ॥१४ इत्युक्ते विश्वरूपणाते
प्रणम्य यत्नुसुराः प्रविन्तय ब्रतत्कार्यं भ
गवान्नाकृढ्रध्वजः ॥१५ अथान्तरे भ्यसुरस्त
नः षाड्गुण्यज्ञानलोचनः शुक्रः प्रोवाच
वान्सम्यौ ध्निर्मेना वसरे वलिम् ॥१६ श्री
वित्ताभरणं वित्तं सत्याभरणमाननम्
गुणाभरणमैश्वर्यं भुवनाभरणस्पते ॥१७
लोके वत्सरशीलश्रीर्नेशुमानं न विलो
किता शकात्तु कर्तं लेशेन यानसर्वैर्न
चापेरैः ॥१८ गुणलोपलाघन्ते धीवराणा

मिवतरणात् पताखपलचारिणएस्वमर्थे
इवसंपदः ॥३९॥ लीयतेश्रीःक्षमादेनशार
कालेननिम्नगा ग्रीष्मागमेनरजनीक्ष
स्वापत्नेणचन्द्रिका ॥४०॥ नीतेरश्रवणाद्धि
तैविहसनेधूर्तव्रजावर्जने दोषव्याकर
णंगुणेःष्यागणेच्छिद्रच्छालालोकनम्
लोकानांविनिपातलक्षणमिदंश्रीभोग
निर्वासनं साधूनांदलनंखलेषुललनं
मित्रादिसंहर्षणम् ॥४१॥ दोषाश्रपिनवा
धन्तेविचारविमलीकृताः गुणाश्चापगु
णायन्तेगाढग्रहकीकृताः ॥४२॥ नश
रीरविकारायस्वल्पमात्राहृतेविषम् दे
हेचन्दनलेपोऽपिनिश्छिद्रःपीडयत्यल
म् ॥४३॥ गुणरत्नावलीमध्येसारभूतेगुण
द्वयम् नैवेतदोषतायातमतिनिर्वेल्य
सेवया ॥४४॥ स्वाध्यमाश्रितवात्सल्यंसदाने
वश्रीविभूषणम् विभवायामनोभीतेभ
वनात्यत्नवर्धितम् ॥४५॥ कुर्यादाश्रितवा

त्समास्तत्तपानेनदुर्जने कृस्मापतास्थये
णैवपत्तेपत्तेतथीविभुः ४६ विद्वेवारि
त्रविद्वेनेटिग्भित्तिलिखितेमहत् दैसदु
र्जनेनवाक्तस्य धूमेनमलिनीकृतम् ४७
भूतेर्दुर्व्यसनेधूर्तेरसहनेमाभनोन्नतेर्याच
ने श्रीतेर्विस्मरणेतनोर्निकषणेनीतेस
न्मतणाम् कीर्तेर्लोभयनेस्थितेःश्रवस
नेहतेरमेविन्तने शोकेदुर्जनपत्तपातक
रणेनिःशेषनिर्मूलनम् ४८ श्रुतिप्रदान
निर्बन्धःसर्वस्वत्तपणात्तमः छिन्नम्पसा
र्थिवैफलाद्वमेहृतेक्रियाफलम् ४९
सर्वोपजीव्यसर्वस्वसक्षयेनव्ययीकृते
श्चनःसर्वार्थिदानस्यतेनमूलत्तयःकृते
५० वित्तायत्तःसदाधर्मःकामोवित्तनिब
न्धनः वित्तायत्तानिविमानिवित्तेजीवित
वर्धनम् ५१ धनेरूपमवैक्लव्यंधने
कुलमसंकुलम् धनेयौवनम्लानेधन
मायुर्निरामयम् ५२ रूपंवैवेवलम्भ

का
मा द
३

30

सेवन्ते सेवमानैरर्थिभिः महाकुलविवा
हेष्वकुलं क्षीणाति वित्तवान् १५३ भिष
गेभिषज्याभ्यां तरति धनवान्रोगविपदं
धनेनान्यस्य त्तद्भृत इव चरत्यर्पितकरः
धनैः सत्कारार्होजगति गतजीवोऽपि ल
भते धनेन प्राप्नोति प्रगुणगुरुमाराध्य
सुगतिम् १५४ आढ्योत्सवलसद्धन्युज्जी
वनीवशवः श्रिया भोग्योपचारविरहा
द्धन्यूतां निर्धनो मृतः १५५ क्लेशलब्धं
धनं येन न त्यर्पितं नातिमात्रया कुलमानगु
णाचारनिधनेनेन रक्षितम् १५६ गुणाध
नेन न लभ्यन्ते न गुणैर्लभ्यते धनम् धनी
गुणवतां सेव्यो गुणी न धनिनां क्वचित्
१५७ सेव्यन्तेऽर्थार्थिभिर्भूपा नधनजीवितैर्वा
द्विभिः स्वाद्वेत्रधनं सेवन्यः कः सेव्यः कस्य
सेवकः १५८ सद्देशापुरुषवैःपितल्पा
दकगोदरे एकः प्रभुः परोदासमरति वित्त
विजृम्भितम् १५९ सर्वे धनमदान्यस्यशा

नः प्रार्थनाशया सेवां विधानेयावन्ति
विविधारायधनोद्यमैः ९० सिद्धावेताल
वश्यसौभाग्यस्तैस्तैर्वभूपतिः श्रीघाःश्री
नानप्रस्थानादिनान्नेयान्ति निष्फलाः
९१ दिशन्ति कथमप्यनल्पारांदृशंमदम
न्ध्यगां वदन्ति विरले देवोऽस्मीति प्रमूढम
दोन्नपः प्रणमन्ति वनेभी साभ्रमस्त्वड
नरकान्तर स्तदिदमविलंदानादानेथ
नोपनिबन्धनम् ९२ क्षीणे धने गुणेम्ला
नेम्लाने मानेगतेजने कलत्रमपि वैमु
ख्यमविरायाति निश्चितम् ९३ धनैवे
क्लव्यैवैराग्यादपक्काः प्रव्रजन्ति ये धनो
पायव्रतैस्तेषां धने ध्याने धने जपः ९४
मुसो निहृत्तवित्तानां प्रहृतेवित्तयाचने
उत्तानपाणिदीनानां मन्ये मरणमुत्तमम्
९५ जीवन्त्यर्थेन्तये नीचोयाज्ञ्यापवय
वच्चैनैः कुलाभिमानमूकानां सास्तूनां
नास्तिजीवितम् ९६ अप्रस्तावस्तुतिभि

का॰ मा॰ ३१

रतिशंकरणंमूलंकरोति स्वेदादिरेव
दन्तिवसनेदर्शयत्येवजीर्णम् छायाभ्
नेम्बलन्तिनश्च नः पार्श्वयोर्नापिपश्चाद्विः
स्वःस्वेदंदिशतिधनिनोथापिवक्रस्थि
कित्स्यः १७ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनरक्षेमा
नाक्षिभिर्धनम् महाव्ययपरिष्कारैर्वि
शेषेणनेश्वरैः १८ श्रेष्ठमेधस्त्वयार
थःकृतःसर्वस्वदक्षिणः एवमेवतमु
दामवर्षीयज्ञेविशेषतः १९ दृश्यन्ते
दुर्निमित्तानिप्रहृतानिसमन्ततः देवा
नामैःकुहतानांनिहतिःसूच्यतेध्रुवः
२० इत्थंतेकविनाश्रुत्वावभाषेतेशौने
वैलिःसमोदधिःस्वजनस्त्वकान्माच
न्द्रकलामिव २१ शुक्रंकल्याणमेशुक्र
शुक्रश्चक्रकसंशयम् भगवन्भवतामस
वेमरवैवप्रतिभोद्भवम् २२ नजातमे
भुजच्छायाविश्रान्तिसर्वेषामपितु प्र
पतेष्विवदेवेषुपरतपातोनिवर्तते २३

चिराश्रितपरित्यागेमतिर्यस्यप्रवर्त्त
ते भूमिर्भारंवहन्तीतेमन्येमज्जति
लज्जिता ७४ स्वजनद्रोहरोहस्यवि
नाशेरिवभीषणा भूतिःसर्वजनोद्वे
गकारिणीक्षोपयुज्यते ७५ आशा
माश्रितपत्रपातविकलायाशक्तिरु
ज्जृम्भते दीर्घोवेतनसवल्लरीवविफ
लाकस्योपकारायसा वन्द्यःस्वल्पन
पादपःशुभुजङ्गछायाश्रयायस्यते
संतापंप्रविहायशीतलतयासर्पाः
सुखंशेरते ७६ प्रदानफलशून्या
भिः किमेताभिर्विभूतिभिः दृश्यते
यासुभग्नाशाविमुखंविमुखत्वमर्थिनाम्
७७ आयातियातुराद्देशान्तराद्दिष्टेप
लायते नसंयोगेननभोगेनक्षीयतेर
स्यतेयनम् ७८ निर्बन्धादपिलब्धे
न निकृष्टबद्धमुष्टिना निर्यासल
तितेतिंप्रमत्स्यपृच्छोपसंयनम ७९

का· कुर्वन्तिमृत्यवेयोयत्नादेनदर्थेधनार्ज
मा दे· नम्श्रान्तोपकारसंतोषःकदाचिल्लभ
३२ नेधनात् ९० त्यागेनहिद्विजन्तोस्त
णात्नयमुपेयुषाम् चनानांच धनानां
वकेनविज्ञायतेगतिः ९१ गुणेविनष्टं
प्रकटेविनष्टंकीर्णेविनष्टंमिलितेवि
नष्टम् स्वर्गेविनष्टंपरतोविनष्टंदीना
नेदत्तेद्रविणेननष्टम् ९२ स्वमाषा
णगुणैःस्ववर्णमणिभिः शुक्तास्थिभि
मौक्तिके लोकेमूढनमेधनेधनमिति
ख्यातापसिद्धिंगतेः यःकोषःक्रियते
नतस्यरुचिरंपश्यामिकिंचित्फलं निः
शेषाश्रितमस्तवबान्धवसुहृद्दीनार्थि
दानेविना ९३ त्यक्तामृत्सभुवंस्थितस्य
विजनेमेरोःस्ववर्णाश्रियं विश्रान्तास्व
शरीरपववहतःकिंनिष्फलेनाश्मा
पकसोन्नतिरेव सत्त्ववसतेविन्ध्यस्य
वन्यानस्मा ददायःकिलतामनन्यम

हिमांशोरिव संविभूसमः १८४ इत्युक्ते
बलिना श्रुत्वा चिन्तयन्नभवितव्यताम्
किंचिदालस्यवेलस्थः शुक्रः शक्रेण ते
शिरः १८५ अथाश्वमेधसंभारः प्राव
र्तत महात्मनो बलेः पुनः प्रदानदत्तस्पर्द
तस्येवापरिक्षयः १८६ ततः प्रजापति
गणे प्राप्ते समं ऋषिभिः सह अभूत्सदर्षि
भिर्जुष्टं ब्रह्मलोकनिभं सदः १८७ त
स्मिन्क्रतौ महादानपरिपूर्णेऽर्थिमण्ड
ले बभूव याचकाभावाद्बलेर्लक्ष्मीर्लैव के
वलम् १८८ अत्रान्तरे देमनपासहिस्र
विष्णुस्त्रिलोकीकुशलप्रश्नतः देवस
त्रैलोक्यबलिवञ्चनाय विष्णुराकृतिं वाम
नतां निनाय १८९ येनैव विचित्ते लघुतां
करोति याचमाना रसिकभूमिः सा
तु देशवातिशयेन याञ्चानकसमानत्व
तिमाननोति १९० प्रणामः शिशुः कृष्णि
नकृष्णाकेशाश्विदारिंकालेकृतपाणि

का.
मार.
३३

33

पद्मः सकङ्कणः कुण्डलवान्किरीटी
मत्स्यराजप्रतिमस्त्वकाशे १५१ सम
ग्नुमामस्वरसारणोयहन्नोशुमूत्र
यंसनिवेशाम् यज्ञोपवीतेधवलंदधा
नःशोनैर्वलैर्यज्ञमहीमवाप १५२ म
वैविभिस्तत्रमण्डलेभाण्डिसेदर्शनाम्
दरविस्मयेन श्रमंनिरुद्धः प्रसमंप्रवि
यपहातेमुनीन्द्रैर्वलिमाल्यलोके १५३
वलिस्थितंपद्मदलायताक्षं विलोकल
क्ष्मीनिलयप्रहृष्टः प्रदापयत्स्वस्तव
र्णपीठे ससुत्रतेमानमिवादरेण १५४
सामस्वरेण शिरसमभ्युहीयंस्त्वणासवि
श्वमभजगादधीरः संदर्शयत्वन्तस्वा
नेरस्थजगद्यथास्मिव प्रकाशम् १५५
हत्स्यवत्स्यवतस्तुवस्यरुद्दसदत्त
स्यमनोभयत्ताः शृणवभूवुनेवभूव
कश्चिदाश्चर्यकृत्त्वत्सदशस्त्वयज्ञः १५६
श्रेष्ठोमहात्मासकृतीजगत्सजातस्त्वमे

वाद्भुतमत्वसिन्धुः यश्चाकरान्ताम्बग
जेन्द्रचन्द्रलक्ष्मीप्रदानेष्वपि निष्प्रकम्पः
१९७ यत्र त्रिलोक्यास्तिलकः कुलस्य
वेत्रदानेष्वतिमुक्तहस्तः दत्वाप्यशो
कः सरलः प्रकृत्यावि श्रीफलोऽप्यर्थि
षु कल्पवृक्षः १९८ इत्युक्तमनर्घ्यस्तथा
स्वभावेनैनालरत्नाकरसिन्धुनेव श्रु
त्यावलिः प्रीतिविकासितात्तलसमभ्य
यादागतपत्रपातः १९९ जलेववपुः स्व
त्पशरीरतेयमनल्पकल्पः प्रतिभावि
कल्पः कर्णात्रकूलेचवचस्तवेनक्र
स्याद्भुतार्थेन मनः करोति २०० हर्षंव
षंतिदर्शनेनयनयोः स्तनेस्तुतो वाक्त
यो चित्तेचन्दनपेशलस्य महसा स्नेहः
परिलिम्पति बध्नन्त्यस्य मनस्कतामि
पिगुणाभोग्यैर्भवत्संगमः संजातः स
कृताय मे सुमहते कीर्तिप्रोत्साहयव
२०१ निरर्गलं सप्रतिकथ्यतांतपदी

का·
मा र·
३४

स्मितं प्रीतिपदोपयुक्तम् सर्वस्वमेत
न्ममजीवितं वा न नाम किंचिद्भवतः
स्पदेयम् २·२ इति प्रयत्नात्प्रथमाद
रेण सोऽभ्यर्थितः सर्वपरिग्रहाय हे
माधिपेन प्रथमानमानमहोदयाय
प्रणयान्मूचे २·३ न दर्शनात्प्रीतिम
थानिधानात्परं किमस्मादुपयुज्यते मे
न नाम बन्धं क्रियते ववस्तुपदत्रयी
देहि वसुंधरायाः २·४ श्रुत्वैव माग्र
घनरेवचस्तद्बलिः सवेलस्मितवाव
भाषे ग्रहीभवान्मत्कवितार्थवादी वि
डम्बनाय्यैवममप्रहृत्तः २·५ ग्रहेऽप्रस
तावमुदारशीलः प्रतिग्रहीतावपति
ग्रहे किम् प्रदीयते यपवमानलीला
विनिर्मितानेममयी स्मिताय २·६ र
हाण सर्वं मम विद्यते यत्त्वदर्शनानर
मतुच्छवस्य मनःप्रसादस्य हि सत्सम
स्यन तत्समूल्याम्यकला त्रिलोकी २·७

इत्यर्थितः पूर्णपरिग्रहाय पुनः प्रय
त्नाद्बलिनापि देवः यदाग्रहीन्नाम
थिकं तदास्मै पदत्रयीमेव बलिर्दिदे
श २८ प्रतिग्रहाग्रावसरेऽथ विलो
कृतानहस्ताम्बुरुहैऽम्बुधाराम् सुव
र्णभृङ्गारमुखात्पतन्तीमस्तम्भयद्दै
त्यहिताय शुक्रः २९ तेषु कवकेक
ममाकलध्वचक्री त्रिलोक्याक्रमणा
भिकामः लोकस्मिताङ्कुःकुशान्तुलि
काग्रभेदेन चक्रैकविमेकनेत्रम् ३० वि
स्वाकृतिर्देन जले गृहीतालोकत्रयाक्रा
न्तिविवर्धमानः वभौ जगन्मण्डपमा
नदण्डशोभाभिरामोदितदण्डपादः
३१ त्रैलोक्याक्रान्तिलीलामविरतव
पुषः श्रीपतेर्दण्डपादः प्रोद्धोत्तेयोग्र
वेगोल्लसदतलबलोड्डालकस्पाल
वातः निःशेषाशाप्रबन्धप्रचलनभुव
नावखण्डनाकाण्डकम्प भ्रूपपन्तसलाण्ड

का॰ मा॰ ट॰ ३५

रत्नानि हितमरकतस्तम्भशोभां बभा
र २२२ प्रवर्धमानस्य विलम्बिहारपर्य
न्तमस्तकस्तराणि मुहूर्तेनम् विस्नोर्वभौ॰
नाभिभवाजतुम्बीकुर्वन्नेकलोहितर
त्नपाह्णम् २२३ प्राप्तेऽथ विष्णोश्चरणा
रविन्दे विरञ्चिलोके त्रिदशाभिनन्द्ये
पादार्घ्यदानावसरेऽब्जजन्माकमण्डल
निर्जलमालुलोके २२४ यमैडुतेन ह
णामम्बुभावं यातेऽथ पापैकमलासेन
न भक्त्या प्रदत्ते बलिकीर्तिशुभ्रा तरङ्ग
भङ्गैः रुदियाय गङ्गा २२५ किं विष्णोः पा
दपद्मस्फुटनखकिरणश्रेणिरच्छोच्छ
लन्ती विश्वव्याप्तिप्रजातोर्जितविजय
लसद्वैजयन्ती सिता किम् किं स्वर्गश्री
प्रहर्षोवितहसितरुचिः प्रोल्लसत्स
शाघाना मिस्त्रैः खेचराणां विरमम
रमतिस्मभ्रमेऽभूत्प्रवादः २२६ प्रक्रमा
हतसमस्तजगत्त्रयस्य शेषक्रमहित

यदानविशुद्धिधीरः निर्व्याजधर्म्मएव
लःस्थिरसत्वसत्य सत्यमार्जवेदत्यतिल
कःसकलांत्रिलोकीम् २७ तस्याथस
त्यसमयप्रतिपन्नसर्वं मार्गस्यदीर्घ
गुणपाशनियन्त्रितस्य धीरस्यसत्यम
तलान्तसत्तालनान्नि पातालयान्विभ
गवान्त्रियतिमादिदेश २८ जातोजग
स्त्रवितन्कृद्बलिरेकएव नत्सैवसत्यभु
वनाभरणंयशांसि येनातिदानवित
तइविणावशेषशुद्धिःकृतास्वतनुब
त्यसमर्पणेन २९ अब्रह्मयाकुरुक
दम्भभरेणयस्य मिथ्याक्रतव्रतजपा
दिकरोतिलोकः तत्तद्वलेर्नियमसंक
लितात्महृत्ते हृत्तेविचार्यपरिकल्पित
मच्युतेन ३० साम्यर्थपृथिपौर्थमप्रति
हतंतनत्त्वाक्षिताखण्डले याचेजातनक
रःकृतःसभगवान्दानेनलक्ष्मीपतिः
पैश्वर्यस्वकरार्पसमभुवनेलव्धापि

का·
मा·द·
३९

पारंपर्यशः सर्वतर्जनसंगमेनसहसास्य
स्पष्टविनष्टबलेः २२१ सशरशरावरत्नासव
ङ्कन्दगीतरलाः श्रियः स्वयमपि कपि
प्रेङ्खद्कदलीदलाञ्चलचञ्चलम् प्रतिदि
नमियं भुङ्क्ते जन्तोरभावविधायिनी प्रस
भपतिता भावं भावं भवे भवितव्यता २२२
इति स भगवान्विष्णुः कान्तं स रागशयिनीं
श्रियं बलिभुजन्तरुच्छायाहीनान्विधाय
महासुरान् अपि खलजनासङ्गाद्गेमग
नस्तले बलेः प्रणयरचितां पुण्यैः की
र्तिनिनाय समुन्नतिम् २२३ इति श्रीव्या
सदासापराख्यक्षेमेन्द्रविरचिते दशाव
तारचरिते वामनावतारः पञ्चमः ५

परशुरामावतारः षष्ठः

बद्धे बलौ निश्चलधर्मसेतौ भद्रेषु देवेषु
निराश्रयेषु बभूव निर्विघ्नमहोत्सवश्री
निःशल्यकल्याणवती त्रिलोकी १ शाक्रे
णवज्रे निहते सजम्भे निसुम्भे प्रसभं भवा

स्मा जीर्णे ऽथ युगस्यैन समस्तलोकशो
के ऽथ वातातपिनि मेल्लले च २ चास्तुण्ड
याचण्डपराक्रमे च ग्रैले ऽथ पातालत
तानने न दंष्ट्रैरणप्रच्युतरक्तबिन्दुह
लोदरोपड्डुफकोटिलस्ये ३ गुहेनभिन्न
पृथितारके च गजास्येरेभूर्जेदिनान्यके
च दैत्येषु चान्येषु हतेषु देवैर्निःशङ्कमा
सीत्सुरराजराज्यम् ४ याते ऽथ काले ऽश
नकैर्विशाले दैत्येश्वराः स्मामवतीर्य सर्वे
क्रमेणतेड्मेदटस्युरूपाः सपापशापाः
क्षितिपा बभूवुः ५ शशासतस्मिन्नथ
महीयान्महीपतिर्हैहयवंशजन्मा प्रा
ज्यो जितश्रीर्जगरजेनाख्यः सहस्रबाहुः
कृतवीर्यसूनुः ६ स्पर्धानुबन्धोद्धतदर्प
पुडसेनरुधीरं दशकंधरं यः गदाग्रहे
लाहतिनष्टवेष्टशय्याहृ पर्यङ्कुनेलब
बन्ध ७ अत्रान्तरे घोर्यनिपिर्भूपाणांकु
ले विशाले जमदग्निपुत्रः हरिस्तमःकुञ्ज

रघुज्जभेदीप्रतापदीप्तोऽवनतारिरामः
८ तस्यापदेष्टा भगवान्बभूव शार्ङ्गी यत्र
वेदविद्यो पिनाकी आदानसंधानदर्श
तिहरलेख्यपुरन्ताङ्गनलक्षशिक्षः ९ शा
स्त्रास्त्रविद्याविदितप्रकर्षमवेक्ष्य पुत्रेति
नेत्रकारिः पुत्राधिकावल्लभतागुणे
न जगाम रामस्त्रिपुरान्तकस्य १० मस्य
हेरश्यगजास्वराख्यि विसंस्तुलावेण
न वेणुश्यारम् दैत्यस्त्रिशूली परशुं स्वम
स्मै कृतं क्रमागावजेयेन तुष्टः ११ ततः
कदाचिन्मृगयारसेन सकान्तवीर्यः प्र
विमारिसैन्यः वने विगाह्य सत्त्वमतये
पुत्रके मृगहीपिमृगेन्द्रराणाम् १२
मन्त्रहिषांडुः सहमोहहेत्वं देयाददिदं
हृदये सदैव कर्षमलेशानि न मांसल
व्याधराधराणाम्मृगयापिपासी १३ तत
ङ्केसनामृदितस्थलानि शशाहतानाशोभ
मृगाहिपानि विष्वङ्नतोपरुत्ततापमा

निश्रविशएचक्रेसतपोवनानि १४ श्र
ष्याश्रमाग्रेजमदग्निजन्हुईभग्नद्रुमरु
गणविविघ्नसत्वम् कृत्वाशनैःश्रान्त
हृयःसतश्योविश्रामकामःकुसमस्य
लीद्रु १५ होमावशेषैःसक्तुशेषैःपयोभिः
संवर्धितानांसकुरङ्गकाणाम् सुनी
न्द्रशिष्यैरपिवार्यमाणःसैन्यैःस्तथैनि
ष्करुणस्वकार १६ सकामधेनुंमुनि
होमहव्ययोग्यांसवत्सांगुणगौरवेण
कणेगृहीत्वाजमदग्निनापिरुद्धांमदा
न्यत्तरसाजहार १७ क्रौर्येणकीर्तिर्ध्व
स्तेनेनलक्ष्मीर्द्वेषेणविद्याविनतिर्मदे
न क्षमातिकोपेनधृतिर्भयेनप्रयाति
लोभेनवसर्वमेव १८ यातःसहस्त्राजु
निहोमधेनुंलोभेनविक्रीतविवेकस
त्वः यशांसिलोकत्रयविश्रुतानिचका
रधिक्कारकलङ्कितानि १९ निरुद्धा
शाःसर्वदयातिभ्रशासुहेगकलनो २

का· विवेकालोकस्य प्रभवति न लेशः क्व
मा·ट· चिदपि न मित्रस्यालोको भवति परि
३८ हारेण वदने येनैलोभेनन्तोः स्थिति
38 मुपगते कस्य स्वगतिः २० गतेऽथात
स्मिन्नृपतौ स्वदेशं महामुनीनां विहि
तापकारे रामः समभ्येत्य गजाश्वभग्नं
तपोवने निर्मृगमालुलोके २१ निह
त्रैवेदसद्मनियत्तविघातुराणवादैर्वि
ताग्निकार्यम् भग्नाननोद्विग्नजनं विलो
क्य तपोवनं प्राप वशोकशङ्कुम् २२
विज्ञाय राज्ञा तदशोभकर्म मैकान्तवीर्ये
ण कृतं स कोपः शुश्राव तेनैव पितुः
सवत्सां बलेन नीतामपि होमधेनुम् २३
स निःश्वसन्तुः सरुकोपकम्पलुठज्जटा
भारभृतोमरकूटः तत्त्वलयोकमण्ड
लुयावंकुठारमादाय जवाज्जगाम २४
माहेश्वरीं हेममयीमवाप्य प्रतापदीप्ता
मिव राजधानीम् प्रजाय सेन द्रष्टुजनाम

हस्तमस्तस्तैथैर्यौर्ज्जेनमाजन्हाव २५
तयोः प्रवृत्ते भुवनप्रकम्पदीहात्तमेस
लयथाम्निवुहे लोभः प्रभूताद्भुतसंभ्र
मोऽभूदभूतभूताभिभवप्रगल्भः २६
तस्याखरप्रतापः कठिनमदभराक्र
ण्ठकण्ठस्पवेगा त्रिलिप्तस्कन्धपीठे
गिरिदलनसहंघोरधारंकुठारम् भू
भर्तुर्धैर्यवीर्याचरणायनरुषाकार्त
वीर्यस्परामः स्त्रसंसामंदोः सहस्त्रंसुपिन
वनलिनीनालललावल्लुलाव २७ प्रताप
मिथ्रेनिहतेसहस्रकरेऽस्यनस्मिन्भुव
नैकशूरे रामस्य निर्यत्ननिपातितारे
र्मर्मप्रसारीनशशाममन्युः २८ द्विबा
हुनाबाहुसहस्त्रदीप्रेहतेन्द्रशाक्रेयुनि
नाप्रमस्य सम्प्रहृभङ्गः क्षितिभृत्कुल
स्यतीव्रः परंमानविनाशनोऽभूत् २९
कालेनतन्मन्युयनात्तुतापः पापाय
सर्वेऽमिलिताः क्षितीशाः वैरप्रतीकार

का॰
मा॰ द॰
३५

विधानमस्माजगम्वनेभार्गवकुमार
स्य ९ रामेफलेष्वाहरणाययातेभूयः
प्रविश्याश्रतपोवनेते निकृत्तकण्ठस्र
तशोणितेनोच्चमंत्रंनिजघ्नुर्जमदग्निमेव
१० रामस्ततःपितृवधोद्भूतशोकवह्निः
शान्तिंनबाष्पजलबिन्दुभिरप्यवेत्य आ
सीत्क्षणंक्षितिपजीवितजातलक्ष्म स्न
द्रक्तसागरनिमज्जनसज्जएव ११ गत्वा
जवेनरणयज्ञविधानदीक्षा सैवेतरेण
त्क्षितिप्रवेशवनाश्रवह्निः कृत्वासमस्त
रूपमेहतिमेकवारंवैरक्षयेणनमना
ग्विरराममरामः १२ सस्नानारक्तपूर्णेर
णसरसिलसत्कीर्तिधौतोत्तरीयः क्रो
धोद्दामंविधायंकृतसकलजगत्त्रै
वेधाग्निकार्यः श्राद्धश्रद्धाविधानेबधि
तशरकुशाकीर्णभूपालमौलि श्रेणी
हेमांशुनिर्यत्तिलवकलितन्यस्तन
ष्ठाणपिण्डः १३ निःक्षत्रांतत्रिधारीर्जल

निपितरित्वामेवलात्तामविघ्नः क्र
त्वात्रिःसप्तकृत्वःपितृवैरनिर्यतनक्रोध
नःक्ष्मांतृणेनयः प्रादेकविंशार्पित
नलचुलकश्लोकदानानिलज्जा मज्ज
मानाननाङ्कःस्मितसितयशासकलस
किंवर्ण्यतेऽस्मात् ३९ इतिश्रीव्यासदासा
पराख्यक्षेमेन्द्रविरचितदशावतारच
रिते परशुरामावतारः षष्ठः ६

श्रीरामावतारःसप्तमः

कालप्रवाहेमहतिप्रयातेनवप्रवे
गाभिरेतेगतेच नरङ्कलोलाद्भुतभा
ववर्गैरलंकृतैर्भीरघुनाभवद्भिः १
अथान्तरेसालकटङ्कटानोवेशोविशा
लेतणदावराणाम् पुष्पोत्कटानाम
वभूवकन्यानाक्रणदर्पःपिविवाह
हीना २ सामेरुपार्श्वमणिहेमवल्लीवि
लासरम्योपवनेचरन्ती सुतेपुलस्त्य
तपोनिधानंसंध्याह्नणेविश्रवसंददर्श

का·
स·२·
४·

३ ध्यानावसाने मुनिनामकस्मात्प्रीत्याध्य
मानेन विलोकितेव नवाभिलाषोद्भव
विह्वलेवभावान्विता गर्भवती बभूव ४
क्रमेण तेनैव मुनेः सपर्या विधायिनी
तस्य तपोवने सा असूत पुत्रत्रितयं वि
चित्रकर्मप्रकारेण विभिन्नरूपम् ५
दशाननाद्याः परिवर्धमानाश्चक्रुश्चिरं
घोरतरं तपस्ते पितामहप्रीतिवराद
वाप्तवीर्येन त्रिलोकीतृणमत्वम् ६ म
हेश्वराराधनहोमवह्नौ छित्वा दशास्यः
स्वशिरांसि हुत्वा जम्भारिसाम्राज्यजयी
जगाम जगत्त्रयीलुण्ठनकण्टकत्वम्
७ त्रैलोक्यपुण्यैरथ कुम्भकर्णस्तपोव
रोमा विपरीतवाचा अक्षीणनिद्रः सत
तं बभूव प्रबोधनादेकदिनामभोगः ८
वरप्रदानेऽथ विधिं ययाचे विभीषणो
धर्ममतिं मनीषी तद्वाक्यतुष्टेन पिता
महेन नीतः स धीमानमरत्वमेव ९

भ्रान्तवेलोद्धृत्तवरणेस्मलङ्घ्यो हत्वाग्रेरी
रत्नहिरण्यहर्म्याम् दशाननः पुष्पक
मुज्वलेच विमानराजे विनयोपतोऽभू
त् १० जिवासविश्वविगतारिविन्तः सं
जातसङ्ग्रामवियोगखेदः लोकत्रयेवि
न्तविनोदनाय विमानमारुह्य चिरंचचा
र ११ सनिष्कुरोह्रारतघारशोलसवर्ण
रत्नोज्वलनद्धपृष्ठे लतांगमपीदहिव
मावसानेनडीनिलीनाखिवपद्मिनीषु
१२ तांपमुद्रदिव्यानिवल्लभानोकराव
मेघैः ककुभोविधाय क्रमुद्वतीबन्धन
पापशापान्त्वणमडःपीलश्वासमर्कः
१३ सोध्यप्रकाशंपरिपीयरक्तेनिजोजस
लोकनिमीलनानि निशागमोत्साहप
देक्रमेणतमोभिरंतोसिचतत्समाघ्रः १ ५
घ्रथोपयावयमरप्रकाशाश्रपतमःलो
कघ्रतान्तरिते सपातरक्षाकुलका
लकूटकरम्बितेलीरनियाविवेलुः १५

का·
मा ८
ध।

ततःसमूहस्तरुकुञ्जपुञ्जनलक्ष्यितस्था
न्धमसप्रकाशम् बभौदशग्रीवइवप्रप
न्नाकैलासमुल्लासयितुंप्रवृत्तः १९ ज
हारलक्ष्मीकमलाकराणांचकारभङ्गं
स्मरचक्रनाम्नाम् बभारदोषाश्रयवा
न्कलङ्कं लङ्कापतिर्द्विजघीवचन्द्रः २०
स्तमसंलग्नशिलीमुखेषुदीर्णेषुस
रःकुमुदव्रजेषु सरःसुचन्द्रप्रतिबिम्ब
मूर्तिर्दिदेशासभीत्यैवमुखस्वकस्मै २१ स
मीराःसोकणइवललितवल्लीकुलव
धूसमाकर्षक्रीडनिविडदशाकणा
वकुनयः विवेकवापीनांकुमुदमधु
मायन्मधुकरा कलश्रेणीविनोदवद्ध
रणहेलातरलिताः २२ उन्निद्रइवल्लभ
रतानिशीथितस्मिन्महानन्दयन्प्रका
शा प्रीतिःस्मरस्पर्शमयीबभूवबैराग्य
भाजामनुरागिणांच २३ लङ्केश्वरस्तच
शशाङ्करत्नशिलातलेरश्मिविलासहासे

स्वंविशयानःपुरतःप्रयान्तीजितेन्दुल
क्ष्मीललनांददर्श २१ दशाननेनोत्सादि
तनाकलोकलक्ष्मीमिवैकांविजनेप्र
मन्तीम् मैत्रीमिवप्रेमभरभिरामांता
म्रापलावण्यमनोभवानाम् २२ विलो
क्यलक्ष्मीपतिरङ्कुःशुक्रशशाङ्कुःशाङ्कान
ननाननांताम् स्वपेःपदृष्टामनसाप
वित्र्याहसौम्यतनैष्णमिवासमार २३
अविभिन्नतापानकिरातभीतामरूगीमि
वालम्बबलेनपाणौ सतांबभाषेवि
भवाभिमानेनङ्गोगमृन्यविफलेविवि
न्ने २४ कस्मान्तिकंकुञ्जरगामिनिर्व
प्रयासियन्मत्सरणोक्तितामोःश्रमाधि
तःकेनतपोविशेषैःसौभाग्यभूमिर्भ
गवात्मनोभूः २५ नत्वज्जपसेसप्रकृक
प्रसादंलब्धांसयांमुञ्चतिमत्पुण्यैः
मत्कामघतोपनतानिमोहामन्वनेल
भ्यानिसमीहितानि २६ इतिब्रुवाणेन

का
मा॰ह॰
४१

दशनैरनेनतल्पीघनालिङ्गनपीडिताङ्गी
काञ्चीविमुक्तिप्रतिषेधदक्षैर्वेल्लत्समु
च्चालरमाचवेले २७ बलेननीवीनतु
नप्रमोच्याविमुच्यमोडुर्ध्वमनस्स्तदांवश
शीललीलाशकलीकृतांबहिर्यश्रियं
रतयशःकुलंव २८ रम्भाभिधानांसुर
लोककान्तांबद्धातसूनोर्नडकूबरस्य
प्राणोपमानांधनदात्मजस्यनवेत्सिकिं
मांस्मृमतेसुघातम् २९ इतिब्रुवाणामब
लाबलेनसंहृष्यमातङ्गइवाब्जिनीता
म् म्लानाननांज्ञामवमानलीनांलज्जा
निमग्नहृदनोमुमोच ३० उच्छिष्टांपर
पल्लवांनवमुखोल्लोलवलोतस्तनी
विस्रंसाश्रुककेशपाशकुसुममामुक्तकाञ्चि
नीमनुना श्वासायासवतीमवाप्यन
यनांतन्वीवहन्तीतडे सागतानडकूब
रस्यविदितंपोलस्त्यहृतंव्यधात ३१
द्वाभिभूतांनडकूबरस्तांश्रुत्वाङ्गहतेव

निशाचरस्य प्रकामकान्तारतिसंगमा
न्ते तस्याल्लुज्जीवितमिश्रुवाच १२
नकं चैरैस्तलणवर्णमानेन तक्षापमा
कर्णप्रभ्रंशंटशास्त्रः प्रत्नर्वेहत्तुश्चरि
तानुतांपंविमानमाकृष्यशनैर्जगाम
१३ स्रावलैक्षत्तामाः प्रकटमवटापात
गतयः त्तिपन्तः शीलाख्यव्यसनमवि
लह्याः ततधियः स्खलन्तः कुर्वन्ति प्र
सभमवलेपेनकिलत यडङ्गतस्तापः
प्रवलतिनजीवान्तनियतः १४ योस्त्रा
ब्रजन्तेष्वरतस्तेमम माहेश्वरः प्राहग
णः सकोपः हंहोनिवर्तनस्वनीतिर्यो
न्नागतिर्नैहनभस्वराणाम् १५ सती
सहायः स्फटिकाद्रिसृङ्गे देवैगमस्तुङ्की
ड तिचलद्बुडः पार्श्वेनयात्यत्रमरीवि
मालीभयेननोद्वेमरुतोऽपिवान्ति
१६ श्रुत्वामहोग्रारगिरंगणास्यदृष्टहि
पः क्लिष्टश्चाङ्कुशेन दृष्ट्वापरः कोपक

का.
मा. र.
४२

घायचतुर्णैवाव किंचित्स्महरात्तुरोथा
त् १७ स्वसत्विमानादवरुह्य सज्जः सम
न्तयन्भूमिमिवाभ्युपेत्य स्कन्धेनपाता
लतलान्तमूलां कैलासमुल्लासितमु
ज्जहार १८ विघूर्णमानाद्रिगुहागृहे
भ्यः समन्ततः संभ्रमविद्रुतानाम् संत्र
स्तविद्याधरसुन्दरीणांकाञ्चीरवैः खंमु
खरीबभूव १९ स्मात्तोत्पातिवेगत्रस
द्दनलसोल्लासकैलासकम्प त्रासभेवि
भ्यद्भवानीनिभृतभुजलतालिङ्गितस्व
ल्पचूडः रागास्मेरैर्वहास्मितव्यभजनवर
णाकुञ्चिताङ्गुष्ठपीडाव्रीडानिर्भुग्न
मीलन्नयनगलगलद्दृग्गिरोद्गाररावैः
ध. शम्भुयूरावेणादशाननस्य प्रसाद
वानावणाहत्यभिख्याम् वक्रे पिनाकी
त्रियतांप्रयान्तिप्रायःप्रभूणांविपरीत
चेष्टाः ४० तस्मात्स्वतःप्राप्यवरं त्रिनेत्रा
त्रैलोक्यलक्ष्मीपरिभोगभव्यम् स्वजा.

त्विम्नानेनदृशाननः स्वेमकौतुकः श्र
ष्ठकमिस्त्रवाव ४२ यपयद्वराकन
कावलसमंलम्पतेदलितमपार्श्वदेश
मृङ्गायलग्रोन्नवलरत्नशैलसद्कु
विश्रान्तिमविमसमेच्छा ४३ इतिब्रुवा:
णःतदावरेन्दुःतणाहिमानेन नवेन
नीतः नस्माद्भुताद्विवचारपङ्क्षपारत्न
स्थलेकलसलनाहृताने ४४ वैदूर्यगा
रुत्मतपद्मरागवज्रेन्द्रनीलामलशे
लशृङ्गम् पशपत्रवालोकनहर्षमानी
नरावणः कौतुकत्त्विमाप ४५ कु
विन्दस्वलत्त्रिकूटराजवनेगृहाग्रहे
हीणामहाट्टहासम् भीत्येवनीहार
पटावृताननिमीलयन्नेककुंभाण्डवा
नि ४६ समुल्लसन्नीलमणिस्थलीरुस
लोमुभुजोन्नतदण्डपादम् पुनः प्रह
नेबालिवज्जनायघ्यामाम्बरविस्मि
ताप्रमेयम् ४७ बलान्वितोघट्टनका

का॰
मा॰ द॰
४४

लनेमिं प्रह्लादसंभ्रमजलोद्भवोग्रम
सतारकाग्रकटकंव हन्तयातेहिर
ण्यात्तमिवावलत्वम् ४८ सविस्मया
नन्ददृशासमन्तान्निर्वर्ण्य यत्रैव सुरु
मेरुाद्रिम् तदुत्तशृङ्गाग्रमथाद्रिदिव्यां
कन्यामपश्यत्सतपःप्रसक्ताम् ४९ त
न्वीस्तनाभोगभरादवाप्तसंसक्तकृष्णा
जिनगाढबन्धाम् लतामिवोपान्तव
काभिलाषनिःस्पन्दलीनालिकुलाभि
रामाम् ५० पौलस्त्यविध्वस्तसमस्तलो
कच्यवनावमानानलतीव्रचिन्ताम् शा
कप्रियस्वर्गवियोगविघ्नोरन्तःस्तया
येव तपःप्रवृत्ताम् ५१ तांवीक्ष्य रत्नः
पतिरत्नयेनुमुखोमवीनेत्रसधांनि
पीय मेनेतदुच्छिष्टकृतचापि शिष्टास्पष्टा
नसंक्लिष्टनिकृष्टसृष्टिम् ५२ पुनः
सदाचारपरम्पराहेयायासमनादिप्रण
यप्रवृत्ताम नामब्रवीदद्भुतरूपसंप

न्तं पवनप्रभजःस्तनदावरेन्द्रः ५३ कांतं
मनोजन्मविवर्जितेवरतिर्विरागत्र
तदुग्रहेण मदेनविपाकपटेनमैत्री
लोभेनलक्ष्मीरिवलब्धशोभा ५४ ध्या
नावधानेपरमोऽवमानस्तपाकरंपात्र
मथ्यात्तसूत्रम् वनेनिवासस्तवयोव
नेऽस्मिन्जपश्चशापःकृतमायुधस्य
५५ सत्काग्रहंत्वहिविविक्तनतवित
मेवसंमयदिप्रुक्तमेनत् विस्मायरे
त्रुमवनकेलियोग्येजयेनपापार्जनमे
वमुग्ये ५६ निरञ्जनत्वंकुसमप्रस
क्तिखिन्नजटाबन्धनकारणंते प्रन
ष्टरागंकुरुमाशरीरमनष्टरागंवह
वेनसिवम् ५७ भोगोत्सवंमानयमा
नयन्तंक्रैपैरदोषंकृशतांशरीरम्
प्रह्रेहितेनत्वसमीहितेनवसंपादनव
द्धकस्तः ५८ शृङ्गाररसगातैवभाग्यम
कतानङ्गरसनाङ्गरस्पृहा लावण्यपवन

का
मार.
५५

मन्युर्दैन्यमलिनं कायो वनस्योत्रतिः नो
पानरचितं मधुविपिहतः कस्यैदुरान
रतः काले तेन परिस्थितायदि मति
रत्सवमस्तगानम् ५९ श्रुत्वेतदुक्तंद
शकंथरेणस्मारिं विदाकुत्तितचेतनेव
जगाद विदेन विनिःश्वसन्तीह्रियावमा
नेनचमन्युनाच ६० अनेन विवादविम
तिविवेके सत्येऽतिशङ्काविनयेविका
रम् गुणेऽवमानेकुशले निषेधं धर्मे
विरोधं न करोति साधुः ६१ कवस्यवाच
स्पतिसंभवस्य श्लाघ्याय जावेदवतीम
नाहम् देयाम येयेस्वयमच्युताय मत्तो
रणोऽभूमितरित्यथमे ६२ कालेन दे
वैः सहतः पितामे मातानलेशोकमि
वप्रविष्टा वराथिनी देवमनत्पवित्ता
मेमातानलेशोकमिवप्रविष्टा वरा
थिनी देवमनत्पवित्तातपः प्रवृत्ताह
रिमर्थयेऽहम ६३ इतिब्रुवाणांदशा

केयूरस्तांगाढमानुबन्धेनचनाभिलाषः
पुनःपुनःस्तीवरवप्रलीपीकोपाग्निसं
तापवतीवकार १४ स्मृत्वासपापंनउ
कृवरोकंसमक्षकान्ताहठसङ्गवाञ्छः
नत्वन्ततोच्छिष्टकुचस्थलीतांकृतांज
गामसश्वशुरीसकामः १५ सामानिनी
उर्विषह्यवमानेरतःकरस्पर्शमस्य
माणा कुलाभिमानेत्यनमात्मपुत्रेषु
वंप्रकोपाग्निमिवाविवेश १६ विरंविवि
त्यापुनमप्युताशाजन्मालभेरातसं
तयाघ उत्केतिदृष्टारविमदिश्चकृतांतापे
ननत्वीतनुमुत्ससर्ज १७ ग्रन्थानेक
शालेकुलेचविमलेसत्सङ्गःगण्यागुणा
मान्यामानधनोत्रतिविंनिपतंयमीव
यानंधनम कीर्तिमूर्तिरसंतयाद्भुत
वतीशक्तिश्वसंरक्ष्यते जन्तोरिन्द्रियसं
यमेनसकलंनष्टंनयस्यास्तिसः १८
प्रविश्यपलङ्कामलकोविजिमहत्वापुन

का
मा २
५९

वैश्रवणस्य कोशम् काले विशाले ऽनि
लवत्मयातेलक्ष्मापतिः पुष्पकमिस्मवा
च ९९ दृष्टः पुरास्मर्येगिरिमेयायः पुन
स्तदालोकनकौतुकंमे रम्यंनिपीतंव
तनेत्रपात्रैर्नविस्मरत्येवमनः कदाचित्
१०॰ इमादशाभ्यर्थ्यनयत्विनेननीतः स्तो
नेवसपुष्पकेण नेदेशमेस्मायतकाल
जिह्वालीढंननेभ्रोद्भृगिरिंददर्श ११ उ
त्पत्तिस्थितिलयपाकमुनत्यात्तणेदृष्टवि
नष्टसर्वः प्रायः प्रपञ्चप्रणयीभवोऽय
मभावसद्भावसमस्तभावः १२ तत्राप्य
पश्यन्नगराणिगणैरत्नप्रयत्नक्रय
विक्रयाणि परस्पराबद्धविरोधयुद्ध
संधानसंनद्धधराधिपानि १३ दृष्ट्वा
तदाश्चर्यमचिन्त्यरूपं चक्रभ्रमारूढ
इवाप्ररूढः प्रौढोऽपिमूढत्वमिवात्र
भूयश्शनैः समंप्राप्तमधृतिः प्रदेशो १४
गृहेतुनानाद्भुतविभ्रमाणां हर्तावक

तीव्रमदेवकालः येनानिशंदर्शयता
विचित्रेनिपीतमम्बुहृतवाक्यमस्यत १५
तणंविचिन्त्यतियंयोपुरीस्वामनिसृता
नष्टपतिर्देशास्यःगिरेवियोगादचले
द्वितीयमिवोद्धहत्विस्मयभारमन्तः १६
गतेनिगीर्णोद्रुतवक्रवालेकालेविशाले
बहुमोहजाले स्वतामासमारुह्यविमा
नराजेतमेवदेशंसगुनर्जगाम १७ सते
त्रविचित्रालिपुराणितानिनहेमहर्म्याणि
नमन्दिराणि स्वमान्तराणीवकृतभ्रमा
णिजन्मान्तराणीवगतान्यपश्यत् १८
नद्यालतोकेसतमालतालकालीसहि
तालनिरन्तरालम् ववंविशालेविवत
मालावलीसन्ततनमकमालम् १९ घोरे
पुरस्वाध्ययनप्रघोषैरिवोबरोमाञ्चव
याञ्चितानाम् विघट्टनैस्तकण्टकाग्र
काणांग्रामेसेभूहः खदिरद्रुमाणाम् २०
घनैःस्वमसत्रिशूलडमरुसैःकम्पदं

का· मा·द· ४३

पिप्पलपल्लवानाम् नमः पिशाचाचित
मर्कभासाभीमिव हरात्परिवर्त्यमानम्
८१ गतेषु भावेन गतेषु तेषु दृष्टान्ततुर्येण गह
नेगभीरम् रवेः पतिर्येस्तमसमस्तलोकक
लापकालाय नमस्कारः ८२ सोऽविलय
कालविहङ्गमोऽयमलक्ष्यदाक्ष्यक्रमपत्र
वेगः दिवानिशे याति विचित्रशक्तिरहो क
दाचित्रचलत्पवित्रः ८३ प्रत्नवापातनि
पात्रतिकरणपटुः स्निग्धहृदयस्थिताना
मिष्टानि सुव्रजानां सततमिव घनाश्लेष
केलिप्रसक्तः पर्यान्ताभाव भूमिप्रपतन
वनतानमथ्या सर्वे भावा यान्तः प्रान्तवि
धानेन वनवारवनाश्रयेह क्रकालपाकः
८४ इत्यद्भुतामाकलयत्र चिन्त्यां काल
स्य शक्तिं सविसंस्थुलोऽभूत् प्रनिपतताः
चिन्तनभङ्गभाजो नाङ्गानि केषां शिथिली
भवन्ति ८५ प्रान्तः सलक्ष्मी विभवोपभोग
हर्षोत्सवे विस्मृतकाललीलः मेने सख

लीवतयास्तयाणिसंभोगलीलायतनश्री
वितानि ८६ शनैः प्रयान्ते तणसंख्येया
याधिप्रवर्धमाने युगदीर्घकाले पुनर्वि
मानेन नमेव देशं कुतूहलात्तः प्रययौ
दृशास्यः ८७ सतत्रनिर्गानवनप्रहृष्टी
लौवीनिक्रमणक्रमेण ददर्शपाता
लमिवान्तहीने खातेप्रजातेभुवनप्रण
भम् ८८ ततंतदालोकनभुग्नकण्ठः
स्थित्वा प्रयातः सपदेस्तमेव कालेप्रया
तेपुनरागतोऽथ सरःसमुद्रोपममभ्य
पश्यत् ८९ प्रनृत्यपश्चात्त्वितमप्रमेयमु
दयनागेन्द्रसहस्रसेव्यम् पयागपुत्रै
नभुजंगलोकमिवान्तरालेकपिलेन
जुष्टम् ९० हेमाम्बुकाण्डयनलीलनाल
फुल्लारविन्दोत्थितषट्पदानामगुञ्जः
समूहैर्विहितान्धकारैः कोशान्तिशाशङ्कि
नचक्रवाकम् ९१ स्वादूदकं कोमलवी
चिमालेपयोजजालेमधुगणोपगीतम्

का
मा र॰
५८

संसारभं शुण्यवनामिवैकं सर्वेन्द्रियाणा
मुपभोगपात्रम् ५२ सविभ्रमस्त्रीरमणं
स्त्रीरमणीपरागपीताम्बरं नाभिभवाद्भु
ताङ्गम् नीलोत्पलश्यामलमाकलय्य
स्मरः सनिःस्पृहतत्तुःशटध्यौ ५३ अहो
नु नेत्रार्पितकौतुकानि वैविध्यमैत्रीकृत
विस्मयानि पिबन्मयन्तेन कियन्ति का
लः स्त्रजन्मजन्मंस्वमहाद्भुतानि ५४ त
णेविविस्मितिलसंहिवेकः संशंकरावी
रसमादरोऽभूत् प्रतिस्मरनाचिन्तनवे
दनात्मानसद्विचारः कुशलायकस्य ५५
अयः पिण्डकूरं श्रयन्ति नमनः कापिर
ङ्गतो नयावत्संस्पृष्टं सकलभवभाव
तयापिया मनाक्किस्मातेप्रशमल
वणाकश्रणपितो नमस्तेनत्कस्यहि
नयुरूहरागबीसनशिरः ५६ स्वरत्नटे
टङ्कितरत्नपीठे लिङ्गं विपायस्फटिका
द्रिसृङ्गम् सस्तब्धकोपाहतदिव्यपेस

रंभौचकासामतरश्मिमौलेः ८७ मश्च
त्वकस्याम्बरभुज्यमानोविधायपूजां
कमलोपचारैः हृदस्यविस्मेरिवम
घ्यजातेसमादधैदमूर्ध्निविधातुमब्र
म् ८८ तस्मात्तरेकाञ्चनकर्णिकस्य
विचित्ररत्नोज्वलपल्लवस्य मदिष्यप
ग्रस्यददर्शकर्मातडीतिलग्नामिवज्ञा
ततलसीम् ८९ प्रादायकर्मांकमले
विधायतत्त्वत्कृडस्यकिरीटकोटौ प्री
तिवहन्विस्मयगर्भगुर्वीलङ्केश्वरः सो
तगौरिजगाम ९० मतोदरीतहृषिता
पतत्रनेनापिनीकल्पितशुक्लिकोताम्
श्रतत्पलावरणवती विलोक्यकर्माम
भूद्विस्मयनिश्चलेव ९१ कदाचिदुत्स
ङ्गगृहीतकर्मातोनारदोऽभ्येत्यमनुनि
जेगाद पद्मलवेर्धवपलेन्दियस्यक
र्माभविष्यत्यभिलाषभूमिः ९२ श्रुत्वे
तदाख्यायमहार्हपादैः सवर्णमज्ज…

का॰
मा हे॰
४९

49

ष्टेतांकुमारीम् मन्दोदरीम्भूमितलाव
खातेनत्याजरत्नाकरपारतीरे १०३ का
लेप्रयातेजनकेनराज्ञायज्ञाङ्गनेहेम
हलेनकष्टे लब्धासमस्तैस्तुसुखोस्मता
मासीतेतिनाम्नाभुवनेप्रसिद्धा १०४
ततःकदाचिन्मणिमन्दिरस्थंदशाननं
शूर्पणखाभ्युपेत्य सद्यःप्रकृताविल
कर्णनासास्वसाभ्यसन्तीविजनेजगाद
१०५ अहोप्रमादस्तवदुर्नयस्यजगत्त्रयी
राज्यमयोर्जितस्य यत्त्वंप्रजानातारितवा
क्रूरोःपियत्तेसखिलीलीवस्वातिनिरा
म १०६ मत्वाद्विषःशक्तिमदेनयस्यति
ष्ठतनस्यवदितानियान्ति दुर्हृत्तगो
ष्ठीपतितेवपत्नीनतत्रतिष्ठन्मपरोक्ष
त्वीश्रीः १०७ रामःपितुर्निखलशासने
नयाराजटाभृत्सहलक्ष्मणेन सीतासहा
याचारुदण्डकावपत्यायत्वीवनेदाशर
थिःस्थितोस्ति १०८ यस्मात्तुनासासर

सिद्धसाध्यगन्धर्वविद्याधरसुन्दरीणा
म् साम्यर्यसौन्दर्यमदं वहन्तीं दृष्टाम
गात्विव नो विजितेव ॥१०९॥ तां त्वत्कृते ह
न्नेमहं प्रहर्तां यावन्मनो जन्मनपश्च
शान्तिपालिम् गम्भानुजानावदर्येम
ग्गमः पराभवः कृतितकर्णनासः ॥११०॥
मन्मन्तु शान्तमख्ययाभिभूताः स्वराख
स्त्री हरणप्रगल्भाः ब्रथ्रातरस्तेवर
दूषणाद्याभीमेषसर्वे निहताः समेताः
॥१११॥ स्वविक्रमैर्विः क्रस्ताभुजङ्गमोऽपिवि
भोक्षशान्तो विलवेश्मशायी पिपील
केनोदररन्धयुक्त्याविदार्यते निश्चल
कल्पएव ॥११२॥ आगतचारः स्वपरप्रदे
शेजगत्त्रयीराज्यगृहीतभारः अहोप्र
सिद्धा भुवनत्रयेऽपि त्वदाऽङ्कारणपक
योन वेत्सि ॥११३॥ इति स्वधर्ममविदार
णोग्रां श्रुत्वा गिरं दुर्विषहां दशास्यः ज
वेन पादं जलधेर्जगामकालेनकामेन

का॰
मा॰ ह॰
५॰
50

वक्ष्यमाणः ११४ स प्राप्य मारीचसमा
समुत्थमरण्यपर्यन्ततपःप्रसक्तम्
न्यवेदयत्सर्वविकारमस्मै सीतापहा
रव्यसनोद्यमं च ११५ लक्ष्मीशरीरलप
णाभियोगे गाढानुबन्धेन मदप्रमृष्ट
मा विद्यमत्वावधीयाच्यमानो विचार्य
मारीचमुनिस्तमूचे ११६ अहो बतायं
न वमोऽस्म तवः स्वतन्त्रवाचाच्युतनीतिन
त्रः किं शत्रुणा पुत्रकलत्रमित्रदेहापहा
रीव्यसनाय दूनः ११७ पूर्वैर्यदुक्तं स्वद
यग्राह्यनिन्द्यमदोत्तत्र-ममत्र-तच
नदीश्वराणां परिणामकष्टं निर्दिष्ट
वैदमनिष्टमिष्टम् ११८ सर्वोपकारः
स्वकृतप्रहारः क्लेशावतारः कुशलाप
सारः शीलापचारः कुपदाभिसारः पाप
प्रकारः परदारहारः ११९ पश्यन्नजिघ्र
न्पथ्यचर्वयन्तिस्पृशन्ति शृण्वन्ति विलो
कयन्ति विनाशकाले चपलेन्द्रियाणां

सर्वेन्द्रियाणीव पुरः प्रयान्ति १०·राम
स्मरन्नेकथमिच्छसितं पत्नीमयत्न
ततरातसम्य पद्मीतिनीमेवतपस्त
नेमेक्षरतसामसि विवेकपाकः ११
तानः कृतीनततपश्चयज्ञस्य श्रृङ्ग·म
न्वाङ्गतिप्रसूतयागविधिप्रभावात्
पृथ्वीपते दशरथस्य पितुर्नियोगा
द्यः कौशिकस्य मखरक्षणदीक्षितोऽ
भूत् १२ सूरः शिशुः कौशिकशासनेन
नमन्मातरेवर्त्मनि ताटकाद्यः हताश्च
पेदे मुनिना वितीर्णमजम्भकामस्त्र
रहस्यविद्याम् १३ ब्रह्मोपसन्नपातेः
कुशिकसुतमखविघातेन मन्त्रस्य यस्य
प्रतिमोघयोजनानां शतमुदपितटे मू
र्छितः प्रच्युतोऽग्रेवृत्तेषु यापि बाणा
सनचकितभियारामनामादिवर्णा
कारामादिशहेतिभयसमयान्नक
विन्निर्हतिमि १४ यः प्रापयत्तेजनक

का-
माद-
५१

स्यपुत्री वणीशचापाक्रमणेन सीता
म नीतो त्रिलोकीविनयाशयवशीकृ
तमेतात्क्रमस्माप्रुयेन १२५ आकर्णाकृ
ष्टभङ्गोद्भवरवस्तुरवरोद्गारश्च वणीशचा
प क्रोधाध्मातस्य सर्वैत्तिनिपवथविधे
हेतुस्प्रद्दातित्रिथेः चापश्रीकुब्चनेनव
थितभृगुपतेः सर्वधर्मस्यगोप्ता गुण
ग्रामणाप जन्मापवयपरिचयस्तत्रेहते
निरोधम् १२६ यः सत्यपाशग्रथितस्य
शुल्कैः पितुर्गिरा निर्जनं सेव्यमाय यथा
वरण्यं सहलक्ष्मणेन भार्यासमानव
नयावपन्ना १२७ वियोगशोकात्पित
रि प्रेतमेत्य स्वर्गं प्रयाते भरतेन यत्नात्
अभ्यर्थ्यमानोऽपि निजेन राज्ये जगाद
रामः स्थिरसत्यकामः १२८ तमाइके
मूर्ध्नि निधाय धीमान्करोति शत्रुघ्नेनि
षेव्यमाणः राज्ये जटाभृदूरनत्स्तदीय
वनात्ववासावधितत्सदिक्षम् १२९ स

ह्रायतां तेकुपदेकरोमिकथंशरीरप्र
तिकूलकार्यं प्रकुर्वन न त्वं हि शिवोविवि
नाशः कृतस्त्वरामात्रिथनेवरेमे १०
श्रुत्वेतिमारीचवचः प्रहृष्टस्तेरातसेवः
प्रथमं विसृज्य मायानिपातेनस्वविनाश
मत्तः पश्चात्पयोकलितभित्तवेषः ११
ग्रथानर्थं लघुभयजयान्सर्वपावेतिस
वैः श्रेयः प्राप्तुं किमपि यतनेतैवर्जयत्सेव
दोषात् नन्तोऽप्यंतेपततिविवशः क्ले
शशोकार्तिगर्ते दैवादिष्टपतनसम
येलङ्कानेकस्यशक्तिः १२ अथ कनकु
रङ्गं विद्रुमोत्तुङ्गशृङ्गं रुचिरमणिविचि
त्रैलोचनानन्दमिश्रम् धुतिमिवविकि
रन्तं सेनिकर्षेवरान्ते जनकनृपतिपु
त्रीकौतुकान्तं ददर्श १३ तद्धर्मलोभात्त
लापयप्रयत्नैरभ्यर्थितो मैथिलराजपुत्र्या
पृत्वाश्रमे लक्ष्मणमात्तचापः ससारसा
रङ्गं वधाययरामः १४ मायामृगलीला

52

तगानेनेनसपत्रिणागामथयन्तुसुतेन
विद्धः पतन्नात्मसरूप एव हा लक्ष्मणे
त्याते खिरराव ११५ श्रुत्वा प्रलापं सह
सैव सीता भर्तृविरहदुरितशङ्कमाना
उत्कम्पिताङ्गी विससर्ज यत्नात्संभ्रम
लक्ष्मणमीलितेन तम् ११६ अथोपेत्य सीता
मथ्यकूटभिक्षुर्दशाननस्त्वद्गुवीदद
र्शी सरामरावणकलहोपशान्त्यै सुधाम
देहामिव निर्जनस्थाम् ११७ प्रणामितो
स्वागतवादिनीं तां पापात्मना तिष्ठ वि
शेषसज्जाम् उवाच कौटिल्यनिलीनमा
यः श्रवृत्रकायः तपसावरेन्द्रः ११८ ला
वण्यसकलाङ्गसङ्गसुभगा माधुर्यधुर्ये
वच लीलाललाननयनद्युतीव सन्तरोश
नैकषायच्छविः मूर्तिः कान्तिसुधावि
तारसमयी चित्रचमत्कारिणी यत्नेना
प्यभिलक्ष्यमल्पकटकं किंविन्ननेवाश्रि
तम् ११९ एकाकिनी निर्जनकाननेऽसि

न्करोषि किं रत्नविमानयोग्या यो रबु
रध्वग्रगृह्यायमेतकस्मान्नवेष्टुं विध
मापमकाष्ठम् ।४०। पतन्निर्भरदभ
स्त्रविनिचयैर्ईः संवराभूमयः स्तत्व
णाजगारोग्रकोपविषमश्वासोष्म
छद्रुमाः ग्रीष्मग्लानिनिमग्नमतम
हि वल्लिच्छकरीष्विस्मिष त्वदङ्घ्रवाक
लविक्लवनरणाकुलक्लेरातिनिकंप
घः ।४१। दिव्यारत्नहिरण्यहर्म्यहवि
नरम्यानवश्रीसखी लङ्कास्फाटिक
मन्दिरांशुनिवहैः स्वर्गे हसन्तीपुरः
नस्याः सम्प्रुविभात्यशोकवनिकाले
कारभूतामरु त्वदङ्घ्र-कमलतप
रागपटलीसंसर्गरङ्गारतिः ।४२
जगज्जयो योगरणाङ्घ्र-तश्रीलङ्काधि
नाथः प्रणयीनवाहम् येनाम लो
लोष्ठकपल्लवाङ्कभ्रभङ्गभयग्राहीर
शानमन्ति ।४३ श्रुत्वेन तडकं दशाकंप

का
मा॰
५२
63

रेणभयेनकोपेनचकम्पमाना ज
गाद्जिह्मंजनकात्मजातंसमुद्भव
द्राङ्शिरःसहस्रम् १४४ स्नेहाप्रशा
न्तवनकष्टकूटंत्वंशाख्यसंख्यंनइवा
न्यकूपः पापात्मनेजल्पनजल्पनले
किंनामभूमौपतितानजिह्वा १४५
इतिब्रुवाणांकपटाकृतिस्त्वांकरेण
मातङ्गनिभःप्रमाथी ग्राहकर्मरम्भा
मिववेपमानांजहाररमनःपिशिताश
नेन्द्रः १४६ ताराबलापांशरणैषिणींता
दृयाभिमानीनररत्नकश्चित् शायः
स्वरताप्रणयीजनोऽयंपरातिकाले
विरलप्रयत्नः १४७ सीतांहरन्तंरज
नीचरेन्द्रंलतामिवोग्रानिलमम्बरे
ण धीरःकृपावानकृतस्यसूनुरभ्या
इवदृप्तपतिर्जटायुः १४८ निकृत्त
वर्मासुयमौलिवाहैःकृत्वादशास्यन
खैवक्षुपक्षैः देवप्रमाणेविजयेज

जटाभुजेह्नावजीवेनिजमाजिवेह्नो १४९
जायन्तेनियतं न प्रयान्ति मन्त्रनन्तनमथ
मेजन्तवः कोऽप्येकः किलजायते स
सङ्कतीयः पीनपुण्यास्मृतः प्रातेया
लापविचित्रेनतल्लणवन्नीनेनजातमूर्
ध्वाभाशेषपशोमयेनवसुधाकल्पस्थि
तिर्जीवति १५० लङ्कापिनाथः समुपेत
लङ्कामशोकनाम्नीवनिकांप्रविश्य
मैवशायन्मैथिलनन्दनायाः कुलस्य
मानस्यवजीवितस्य १५१ दिनेषु याते
षुपथरामहनेनानेविसृष्टः प्रतीपिनि
गूढः सकेतनामादशाकंथरेणविक्रा
यमस्वंससमाजगाम १५२ सतापस
वाञ्जनरञ्जितेनवेषेणलङ्कापतिम
भ्युपेत्य स्वैरंबभाषे भुवनत्रयेऽपि स
मस्तकार्येषुकथान्तरङ्गः १५३ न गुरुम
नेवकमसमनेयत्रवाहिनेनप्रकट
नग्रमम प्रायः प्रभृणामनिसंनिकर्षः

का॰
मा॰ द॰
५४

नगरधीरेनवपादचारः ५४ श्रुतेच
दृष्टेचनिर्वेद्यमानेसमेवचःप्रीतिक
रेनराज्ञाम तुष्यन्तिभूपाःखवकल्ल
वेनभूमेनवेशणाप्राणायोपमेन ५५
कर्णानुकूलेहृदयग्रहाययद्वचाते
ननलणहृष्टपरोक्षम् वाल्लभ्यमावश्भ
वायभर्तृमैत्रीहृत्प्रकारःपरमेश्वभूणाम्
५६ महायहीनस्यपदच्युतस्यताम
स्यकान्ताविरहान्वितस्य रामस्यहेते
श्रणदेवसर्वंश्रुत्वाविचार्यक्रियतां हि
तेयत् ५७ हत्वासमारीचमृगमाध्ये
मत्काश्रमेलक्ष्मणमागमय्य विलोक्य
सीताहरणाभिशङ्कीध्यात्वापतनक्ष
त्वदत्तदृष्टिः ५८ दृष्ट्वाश्रमंशून्यमवि
न्नितोग्रशोकाभिहतान्तमस्त्रहृतमोहः
आशायसंत्रासनकैःप्रपेदेवक्रधमा
रूढइवाकुलत्वम् ५९ जटायुघस्त
लक्ष्मणस्कजीवशोषस्यकृतान्यविधि

विपिनेः नष्टः स्वतापं दयितावियोगैः
रामः स तेन तामिवाससाद ५९ शै
ले शैले स्थलजलविलप्रायसुप्तेति
कुञ्जे कृत्वाकृत्वा हृदयमसकृज्जी
वितासाविहीनम् शोकेनात्मविहि
नवसतिः प्रस्रवलश्लाघ्यवंशी रामः
सीतां प्रतिमिव वने हारितां नाससा
द ६० मरः कल्लैर्ध्वान्तविकचकुमुदे
न्दीवरवने रजः पुष्पालेख्यमस्वल्प
निविलेनुपुतिप्रवेः वहन्नर्हेषा
दिवकमलस्वोत्स्रुविप्रवेः तपा
मन्त्रस्वक्राहृयमदशाहतिः समनय
न ६२ दृष्ट्वाश्रियः पुत्रमवामतोरकब
न्धरूपं सविमोच्य शापात् गकावि
योगगलपितः शशीकायोनद्वेष्टेन
पथ्याहितेन ६१ शनैरवाप्याचल
सखमूकंसञ्जीवनामानवगेस्वरे
ण परमस्यावरुद्धहितप्रतिष्ठंसघ्राप

विख्यातबलेन सख्यम् १९४ तस्मादग्र
जेनातिबलेन राज्यमहृतं समाकर्ण्य
स वालिनाम्ना चकार मित्रोपकृति
प्रयत्नं स तद्वधी सत्त्रियने प्रतिज्ञाम्
१९५ किष्किन्धामेत्य रामः प्रथितभुज
बले वालिने शौर्यशाली सुग्रीवाहूत
युद्धाननविशिखव्रहतं कीर्तिशेषं चका
र संनद्धः सततमसिन्मुद्गतसलिलचया
शान्तिं संतोषहृष्ट्वा संख्याध्यानायधी
रः लक्ष्मणगमनपर्युत्सः सदैवात्रदृष्टः १९६
सुग्रीवे हनुमन्मुखैः परिवृते रामेऽभि
षिच्य स्वयं कृत्वा वालिजमङ्गदं तत्स्व
गते यौवराज्यार्जितम् रामः प्रस्रवण
गिरौ समनयद्दिक्ष्वभापि कूल प्रस
स्रुव्याकुलमेव स बकलिले काले वि
योगाकुलः १९७ संरम्भोर्जितगर्जिते
जलधरे त्विप्रायतां विद्युते खेयान
स्फुटने कदम्बपवने तां सस्मितां के

तकीम सेहृसर्वममोचमेचचरितं
रामःसुहृन्निर्मितो सीतान्वेषणसं
विदेहपुत्रिमथीमाशांनिवेशपाशये
१८ ततःप्रयातेघनमेचकालेष
शान्तवाष्पेषुदिशांमुखेषु मित्रोद
यश्रीरिवहर्षहेतुःपम्पाकराणांश
रदाजगाम १९ उद्योगकालेऽपि
निरर्गलस्यवक्रेसुग्रीवेःसुहृदस्सु
तस्य क्रुद्धेनसोमित्रिरथाग्रजेनतय
योविसृष्टःकपिराजधानीम २० श्री
भोगसक्तंदयितानुरक्तंहरीश्वरंवि
स्मृतमित्रकार्यम् प्रभोऽमलज्ञाव
नेतनगादरामानुजःकोपकषाय
नेत्रः २१ आश्चर्यनिजकार्यकालवि
ततःपर्यासनात्मपर्यवा कौर्योदार्य
मनार्यवेत्सितनयनक्रेशाशमशाप्ना
श्रयम उच्छिष्टंपिवसिप्रियाधरदल
स्यालग्नरागंमधु प्रायेणोपकृतिः

का॰
मा॰ द॰
५९

58

कृतब्रह्मदेयेणापाषाणपेटेहकृषिः ७२
सोल्लासाः कृकलासकूर्मशफरोस्मा
लाहिजिह्वालता संध्यावर्णपलाश
पर्णकरिणीकर्णान्तकारस्तमाः वि
पुल्लतनवेल्लहल्लवनिताविलासवो
त्मनथी ऊर्मीतोन्नतिचारणस्तुतिक
लालोलाः खलपीनयः ७३ मलस्म
णेनेति विडम्ब्यमानः स्वदोषवेलस्य
विषस्य चित्तः प्रमायते सेवरणप्रण
मैथ्यकेस्वसैमविजयायसन्नम् ७४
नम्रः सममभ्येत्य: ततः कपीन्द्रः स्वव
गसङ्घै: परिपूरिताशः रामप्रसादा
भिमुखं विधाय दिशोविजेतुं बलमा
दिदेशः ७५ सीतान्वेषणपर्वसमस्त
लस्थिनोटपेणसमर्पितो संपूर्णेस्वव
नेकमितितिनिम्नतोसेन्येन दिग्व्यापिना
मेघचयत्मिवाम्बरंचन तमः संघातपी
नेदिने दिववक्रे च वभूव विन्ध्यशैल

रत्नाकारसंपूरितम् १६ वेगेनाङ्कदेमे
त्स्नीलहनुमन्मुख्यैः प्लवङ्गात्मनः प्रा
माद्तिमितिन्युसुद्धततरवङ्कतरङ्गो
त्तरम् आलिङ्गन्तमिवाम्बरप्रणयिनी
गङ्गादिगन्ताद्दिभि ईष्ट्वाबन्धपरिश्र
माःप्रमुमुखुश्चिन्तानिमग्नाधृतिम् १७
ततोऽब्रवीत्कालिमतःसमुद्रसंदर्शन
त्यक्तजवाभिमानः सीतानलख्याभिर
येनलङ्काःकपिप्रभोःकःसहतेप्रकोप
म् १८ इहैवनस्त्यक्तपरिग्रहाणांपुले
नपःसंगलितग्रहाणाम् भग्रेऽमिमा
नेवितितेऽवमानेवनेविनाभेषजमस्ति
नाम्यत् १९ मिथ्यापुत्रकलत्रमित्रभ
वनारम्भाभियोगग्रहे राशापाशजेषा
प्रभुप्रणयिनोसेवाग्रतैःशाश्वताम् श्र
मेहन्तदिशन्तिसंततमहामोहप्ररोहा
वहा वेशणाविभ्रमवज्ज्वलाप्रमस्ते
नक्रमेसंपदः २०· यतोजदापुत्रेगाति

का॰
मा ८॰
५१

प्रवीरो जीवत्यलो भोज्जिकन्तुजी वितोऽपि
क्षितत्रस्य यस्याचितराजकार्ये लोके श्रुता
किलकीर्तिलक्ष्मीः ९८१ इत्यङ्गदेनाभि
हितसमीपं संपातिनामाशनकैरवाप्तः
प्लवंगमानन्दप्रपतिर्जगाद नवाङ्गवत्तर
णालयपतः ९८२ भ्राताजटायुर्मम पूर्व
मर्कपथे व्रजन्सहितोजवेन सार्थात्तु
वन्नीसमयाप्तपक्षैः संरक्षितः प्रज्वलि
तांगविलाङ्गः ९८३ निर्दग्धपक्षः पतितं तलि
तोमां दिवाकरांशुमुनिरितसवाच भवि
ष्यसिशीघ्रगतिः सपक्षस्त्वं राममहत्तमाप्र
तपूर्णकर्मा ९८४ इत्याद्येमराम कथा
म्रते नपक्षैः प्रजातैविगतः स पापः प
यपामिलङ्कोपवने निरुद्धा सीतां निगद्य
निजगामरंध्रम् ९८५ महामते जाम्बव
तोमतेन प्लवंगमैः सादरमङ्गदाद्यैः
अभ्यर्थितोऽथ्येत्स्वरणेऽभिमानी समीर
सूनुर्वरहर्ययेहनूमान् ९८६ महेन्द्रमारु

57

श्रीगिरिंसपादभरेणगुर्वीकृतमुत्पपा
न आदात्तमिन्द्रविनाकतुम्बिदिने
शाबिम्बपुनरम्बरायात् ८७ स्वच्छाम्बु
प्रतिबिम्बितेः स्ववपुषि क्रूरग्रकोण
कुले दंष्ट्राकोटिविपाटनेनमकरैर्मि
थ्याभियोगेकृते द्रोग्द्रारितहृत्पवा
नविधुतस्फीतैस्फटाम्बुस्फट कुक्षि
व्यक्तस्तैर्नेहाम्बजलधिर्मुक्तासमू
हैर्मुक्तः ८८ व्रजन्नथीरः शतयोज
नान्तक्रमेणतद्वासविवर्धितास्याम्
जघानघोरामथसिंहिकांख्यातपा
मिवाकैलमसौजनिश्रीम् ८९ माना
येमनाकमथार्णवेनविश्रान्तयेरत
गिरिंविसृष्टम् करेणसंस्पृश्यसत्
कृताखिलेङ्गिताकूटशैलस्सनटेपपात
९० अथनिशिशिहासोद्वासमश्वा
सदित स्फुटमणिकिरणैस्तुष्टैः नवि
घानः पुरेषु प्रतिपदमतिपन्नाभेन

का॰
मा ट॰
५८

सैवैविविस्म द्भुततरमभिपस्येश्वरमा
भाष्यसीत्ताम् ११ सरतरुवनिकाया
मूलभङ्गं विधाय प्रविधुतकलयो
लाकिंकरान्मल्लिकग्राम् सरपुरभ
यदीत्वादसत्तमर्तवहत्वा स्वयमभि
सरत्तानामिन्द्रजित्पुद्धभूमिम् १२
तृणमिववहतात्तक्ष्यनाम्रालमस्त्र
कृतवहकृतलङ्कानङ्कः निःशङ्कश
त्वा कृतमिहकपिनायत्तद्वदेवेन
दृष्टं तदपिकमतिसृष्टदेवदिष्टेन
नष्टम् १३ तिलकम् यद्भक्तिप्रकं
विनयप्रयुक्तं विज्ञाप्यमेशक्तिलेवत
देव श्वाकृष्णितभूभ्रमकारिवक्रंतत्त
त्रकार्यसत्वहितेविचार्यम् १४ श्रुत्वे
नउक्तंप्रणायिवृत्तेनरत्नःपतिःस्वो
लणमीलमाणः नकिंचिदेववरण
व्वेलेनमस्तुल्लिखन्स्फादिकपादपी
ठम् १५ प्रातःप्रभातेकिलमन्त्रिमु

त्वनिषिध्यमाणं त्वणादावेन्द्रम् भ्राता
सभाग्रस्थितमभ्युपेत्य विभीषणःस
प्रतिनेवभाषे १९६ असल्पकैःपिशु
सनैःशलेशानसंहतिर्यैःक्रियतेश्र
यत्नात् तेषांप्रमादादवमानपूर्णैः
सत्कापवादाविपदोभवन्ति १९७ न
धीमतोधावतिधीःकुकार्ये तणाद
कार्याद्विरमन्तिभव्याः कुर्वन्त्यका
र्येविरमन्तिनैवहितेनस्पृशावन्तिव
देवदृप्याः १९८ पराभवंयत्सकपि
स्ववापिचकारसोऽयंकृतनयप्रभावः
सीतापहारप्रभवावमानेनमागपव
प्रशमाभ्युपायः १९९ श्रेहानुचारेनति
वेदितेभोरामःसतुदस्पतदीमवामः
यदुत्सहग्रीवविधौविधेयःसमाकृति
लस्टनतापदातिः २०० प्रसाध्यतामा
त्महितायरामःसीतार्पणेनैवसमशा
न्तिमेति अयंप्रमादस्यशमावपातःसी

का॰
मा द॰
५५

नापरिमाणकरावलम्बः २१ हितं त
वैतेन वदन्नमात्यास्तद्वलनाधीनवि
भूतिभोगाः विनयग्रहार्यप्रियतामवा
मुकर्णानुकूलकथ्यपथ्यतथ्यम् २२
मम्मेशङ्काचकितमनघोक्यचकयामली
नाः शैलस्थलोपहृतिविफलाःस्वल्प
दोषैःतिकोपाः मन्त्राद्भिन्नाःपिशुनवच
नार्थमेतन्मैत्रीकिस्तृष्णाः साधुद्विष्टाःप्रव
लमहृदःसर्वदाभूमिपालाः २३ इति
ब्रुवाणेकुशलानुवन्धाद्विभीषणेभूय
मणाचकोपः शाक्रध्यविङ्गंचरणान्च
लेनस्पृशतयत्रिविक्रमतिर्दशास्यः २४
मेवत्रिभिस्त्रासितसर्वलोके निष्कासि
तःसज्जनसंश्रयार्थी गुणाभिसारीग
गनेविगाह्यजगामरामस्यसमीपमेव
२५ अमेपुरन्तःपुरसोयमृद्धि स्थितेन स
मेत्यपाणिधिदेशास्यम् सुग्रीवमेत्या
णावमध्यचारी जगादविज्ञानमभस्त

59

तवः २६ इतः प्रयातस्य विभीषणस्य
प्रणामिनः पादनखांशुपङ्क्तिम् रामेण
मौलौ प्रविसार्य दत्तो लङ्काधिपत्ये प्रथ
माभिषेकः २७ मन्त्रान्तरङ्गं नमतीव
यातः सतस्य निर्व्याजहितोपदेष्टा न बा
न्धवत्वे सहजे जनस्य स एव बन्धुः कि
ल योऽन्तरङ्गः २८ विभीषणस्यानुम
ते विराजद्रामेऽर्थिनीरेऽर्थकृतव्रतेऽपि
गाम्भीर्यनिःस्पन्दतयाम्बुराशिर्न किंचि
द्वेवन रणाम्बुपायम् २९ रामस्य चाप
क्रमेणन सिन्धुर्भयादथामन्यत सेतुब
न्धम् स्फटोरवज्ञाम्बुविभङ्गकारी लोकैः
किलायं भयभोक्त एव ३० पृथ्वाम्बुपो
मन्दरतुल्यशैलैः सेतुर्निबद्धोऽद्भुतक
ल्पवेगैः प्रभावशक्त्या हृदि निश्चयात्तो
शिलाः प्लवन्ते सलिले किमत्र ३१ त
तः कुले सत्वरभावहेतुर्दैवेन स्पृष्टः स
लिलप्रचारः कृत्वेम निर्विघ्नगतागता

यल्लङ्कापदंगाचवसंपदांव २२ नीलौलि
वसेतपथेन रामस्तनस्त्रिकूटस्य तटे नि
विष्टः लवंगसेम्मेन वनेन यस्य बला इव
क्वापि दिशः प्रयाताः २३ इत्थं स्यायशि
यौमनागपहृते लङ्कापनिर्ध्यानरं ध्याय
मानुषमेवकतत्तत्कुलध्वन्नानमानान
नः सकलैरपिड्डक्षरैः ड्डतनिर्धौसैनो
निबद्धः स्मुधौ लज्जाहेषविमर्शकोपक
लनाद्याकौणीविनोऽभवत् २४ श्रयो
वचारोहतगुरुशासीभेरीनिनादः तण
दावराणाम् शिलाहतातालपरम्पराण
साकाररावस्सूचनः कपीनाम् २५ सु
वेश्वहनेकपिराजमानो ड्डमाडिशाखा
समाहतास्थूः पुनः प्रनाता विलसाजश
ङ्का लङ्का चकम्पे भयविह्वलेव २६ ततः
प्रतीहारपतिः प्रविश्य विज्ञापयामास
तणदाचरेन्द्रम् व्याजिन्नपन्संगरसद्भ
ङ्कं प्रयलमालोक्य निशाचराणाम् २७

देवद्वन्द्वरणे प्रसक्तसुभटे तत्सत्वमासी
त्तां रत्नोग्रानरसिंमयोरथमनाक्ष्वा
नैव लेशतस्साम वीरेणेन्द्रजिता युधे
न्यनिहतो भूमौ च्युतो राघवो नागास्त्रे
ण समाहतो त्रिशिरसा भग्नेकपीनां ब
लम् २१८ दिव्यप्रभावो गरुडेन साक्षा
त्स्पृष्टो विनष्टाखिलपाशबन्धो श्रुत्वोत्थि
तो दाशरथी ह्यथैव किंपौरुषैर्दैवमत
नुमेव २१९ लङ्काधिपो कोत्साहबलैः स्व
वेगैर्निपीड्यमानेषु निशाचरेषु प्रह
स्तधूम्राक्षमहोदराद्याः प्राप्ता रणे मद
बलान्तमेव २२० भग्नेष्वथैतेषु रणे दशा
ननो मानानुबन्धादविलम्बधैर्याः प्र
ताः प्रहस्तप्रमुखाः क्रमेण ते संगरे वी
कुलभूधरेन्द्राः २२१ त्वद्राजयादेव विवे
धनाय प्रस्थमानो विराजमानैर्भिमैः
प्रयत्ननिद्रान्तरुणीकरालेन कुम्भक
र्णो विजहाति निद्राम् २२२ श्रुत्वापती

को॰
मा २॰
९१

ह्रासिरंदशास्यःसंख्येनतुल्यागमसत्त्व
तोऽभूत् विनानुहन्तान्नसहायहीनं
कस्येहमेस्थर्यमरण्यतल्पम् २२३ स्नाना
वैनादिप्रविधायतूर्णंकार्यानुरोधाद्दश
कुम्भकर्णः श्रुत्वाविलेरामविरोधवृत्त
पौलस्त्यमेत्यश्रवणोऽभ्युवाच २२४ अ
होमहान्तुःमहद्धर्महोऽयंसमस्तिमन्ये
नेनिवारितेन क्रोधेनयेनेकिंभवतास्म
रान्धोऽकृताविभूतिर्गणितानुनीतिः २२५
लीलानिबद्धाम्बुधिमध्यसेतोःशक्तिम
तुच्छ्यस्यनविक्तिताकिम् भ्रूभङ्गभीति
स्तिमितांबुराशेःपश्यात्तघाभूमिधराः
स्रवन्ते २२६ सुदीर्घदर्शीहितकृत्मनी
षीविभीषणःकिंभवतानिरस्तः मत्वा
गमत्तप्रणमेननिहत्यपश्चाद्दिधिभलितम
प्रमेयम् २२७ असनपतनसक्तिस्त्वद्विशा
मेऽप्यसक्तिः हितसचिवविरक्तिर्दुर्जने
ष्वभक्तिः उचितमतिविरक्तिर्दुर्जनेषु

वभक्तिः उचितमतिविशुक्तिर्युग्रेहाण
मशुक्तिः तितिपरिवृढलक्ष्मीसंतत्ये
लक्षणानि २१८ श्रुत्वानुजोक्तेहितयुक्त
मितवत्केवरेल्वेनविवेदपुत्रम् निपा
त्यकालेकिलैनेवबुद्धिभैवेयथामोहर
जोविशुद्धिः २१९ सतेजगात्स्वतिवोधि
तोऽयशितात्मनायघनपीडितत्वम् मि
थ्याभुजोभूरिभुजस्तवेमोभजस्यगात्रा
वनमोहहनिद्राम् २२० इत्यग्रजेनाभिहि
तोविविक्तप्रभावशक्तिभवितव्यतायाः
संनद्धबुद्धिर्निधनेरिपूणांनत्क्रमभकर्ण
समुवाचकिंचित् २२१ संग्रामसंक्रमभकर्णे
रणस्तुवमभवायामसंमानितानां भग्न
सैमेकपीनांदिशिदिशिरजसाभूयसा
संवृतायाम् तत्काचचक्षयायाधोजगाति
कृतैरैः संनिरुद्धेऽन्धकारे रकैस्साकारर
ऋय्रहरणासमयधीःविचराणांबभूव २२२
ततःप्रविषण्णविरलप्रहारोविदीर्णका

का· मा टे· ६२

यः स्रुतशोणितौघः नक्तंचरः कृत्तकर
र्णनासाध्वनितप्रत्यमसदिगान्तसेन्दम् २२३
देवत्वदाज्ञापरुषान्तराणि ध्यायत्कपीनां
पृथिकुम्भकर्णः चक्रे महत्त्वमतुमनन्तम
न्तः प्रारब्धकल्पान्तकृतान्तलीलः २२४
भमाशङ्क्ष्य दधानेन गतिमगगनासङ्क्ष्व
ङ्क्षेतमाङ्क्षः पङ्क्त्या भूकुम्भकारीभृघनिवि
डमिलद्वारणायूथिपिंधन् सुग्रीवविग्र
होग्रलक्षुविहगमिवारायमुष्टिग्रहेण
ग्रीवाकर्षविभग्नजङ्घमवदवगातिव्याहता
नङ्कदाघान् २२५ त्रिपुरविभीषणमेतेन
निकृष्टवाप संराज्यवः स्वकटकोपरि
भूधराभम् वाणीनिपात्यवनकायभराव
पिष्टः ततः कृत्स्नभुवनविस्मयमाततान
२२६ हतविकीर्णपृथिकुम्भकर्णनिकु
म्भकुम्भादिषुवधुनेषु मानानुबन्धाद
पराङ्मुखो न्यतरोनयोऽभून्नलणदावरा
णाम् २२७ शोकप्रकोपानललिह्यमानः

कुलं तथा दिन्द्रजिदस्त्रपेत्य मैमंक
पीनां निखिलं तणेन सरामसुग्रीवसु
तं विजघान २१८ हतेषु सर्वेषु हरीश्वरे
षु कण्ठावकीर्णतृणजीवितेन ग्रथ
थितौ जाम्बवता हनूमानेको विसृष्टः
कपिजीवितार्थे २१९ सयोजनशत
त्रयीं दिवि विलङ्घ्य भास्वत्प्रभः सप्तक
रमणाहरत्सकलमोषधिस्थापरम
यस्य सरसोरमेरभवदाशु जीवितला
स्तराघवकपीश्वरहरिसैसैममसत्तु
तम् २२० मातेनेच्छति यच्छति यसति
नेऽत्रयां विपनेयियं कीर्तिहन्ति कल
ङ्कापमपि कुलेऽसौ कर्षविद्वेषवान्
यद्यकर्मविपीयते समतिनाकार्यात्तु
वध्यो यमे लतत्स्वमलितिनः सपय
ति तिप्रविरुद्धो विधिः २२१ ग्रथेन्द्रजि
त्सर्वेजगज्जयोग्रबलाससमिद्धो विहि
तापकारः वनं समागत्य निकुम्भिलाख्यं

का॰
मा॰ द॰
६६

यागोत्थवह्नेरुथितं जुहाव २४२ याता
धविघ्नेषु यिवध्यप्रवृत्तेनैवाम्भोध्येमाश्च
विभीषणेन उक्तेहितेनाघवशात्सनेन
नेलक्ष्मणो योद्धुमथाजगाम २४३ प्रोत्थ
न्द्रजिल्लक्ष्मणयोर्मृदेन प्रवृद्धवृत्तेकपि
रात्मनाम् परस्परदीर्घमहास्त्रदीप्तेसे
मन्द्रं प्रबन्धकतामवाप २४४ क्रोधाकु
लेनेन्द्रजिता प्रसह्य शक्त्याथ हृन्मर्मणि
शारिणोऽपि नेपत्रिणा कण्ठनिकृत्तव
क्रेसौमित्रिराश्वर्यनिथिश्चकार २४५ पु
त्रेन्द्रप्राणनिपातनतत्सशोकेन निर्भिन्न
धृतिर्दशास्यः व्योमः स्फुटद्भिः कस्त्वाप्र
रन्तैः पपात कलान्त इवाचलेन्द्रः २४६
सलब्धसंज्ञः प्रियपुत्रशोकेश्चात्प्रय
स्यापरिमर्मलग्ने सीताभिलाषस्य हरस्सा
विहाय युद्धबन्धविमरणाभिलाषम् २४७
भ्रात्राभुजेनसकलोद्यमदर्तिणेन पुत्रे
णमर्वं गुणगणामवल्लभेन मानेनमौलि

प्रणिनारहितस्य जन्तोः किंजीवितेन
शितशरशतावचितेन २४८ प्राप
लतः समरभूमिमभग्नमानो म्मात्र
जात्मजनिकृत्तशरीरपूर्णाम् लंकेश्व
रः एषु विषादभरश्रमेण विश्रान्तये
निजवधूः तयमावकाङ्क्ष. २४९ संनेद्ध
दशाकंधरे भुवि भयप्रार्द्धुणि दिक्षुण
ले पैशाचास्य रथस्थिते हरिरपार्द्धे
वरामेघनः वाणेषु प्रसरत्सु देहदलन
व्यापारपारागमे चेकस्यैव ततो धरि
त्रुवर्षेवास्य लोभोऽभवत् २५० भूषे
शरीरनिरपेतमरतिनाङ्क्ष. रतः प्रति
घनरणतयभीतमानाः रामः तणस्य
गितनिश्चलचापपाणिः माश्चर्यशौर्य
भरविस्मयवान्स्यद्धौ २५१ कायः केला
सम्मूलोद्धृति विचलशिलेह्वविविधा
नमार लेकाः शाकेभक्तुमभस्थिरशारश
कलक्रेशानिः स्यासदीमम् मानस्याशि

का
मा टं
६४

64

घलोकेश्वरमुकुटतटीलालिताज्ञावि
लासः सर्वस्याश्चर्यमस्य त्रिभुवनजयि
नः पापशापेन नष्टम् २५२ ध्यात्वेति नि
विवरमार्गणवर्षिणोऽस्य दष्टोष्ठमाकु
लितकण्ठलदीनगण्डम् रामः शरेण
दहनाचितदुर्निमित्त कूरार्धचन्द्रवद
नेन शिरश्चकर्त २५३ रोमाञ्चमेचकरण
पीनकपोलभित्ति यद्यमपातवदनेद
शकंधरस्य श्राजन्मनोऽप्यशुविनतत्व
णदर्शनेन श्रीमेव विस्मयमयद्युति
नेतदासीत् २५४ दृष्ट्वाच्युतानि वस्त्रा
णि नवक्रमेण कण्ठस्खलत्कनकशु
द्धः शरासितानि ध्यामानि दीप्रहरहोम
इन्नाशलेशैः संस्मारितानि दशमं दश
कण्ठवक्रम् २५५ कृत्तैवमूर्भि दशमे
दशशेखरस्य शस्यतदृष्टवदनच्युत
मन्त्रवह्निः शान्तोऽपि कण्ठविगलद्ध
नशोणितौघे रामीत्तशोभ स्ववक्रकण्ठल

रत्नभाभिः २५६ हत्वाथ रामः समरे द
शास्यं विभीषणं तद्विभवे ऽभिषिच्य
लङ्काकलङ्कनपरस्थलसंस्थां सीतामवा
साम पिताभ्यवन्दत २५७ तीव्रवियोग
दहनेन तु तां गतानापि भर्त्रा पिता विषम
धाम्ननपायवह्नौ कोपानले निपतिता
विपुले ऽथ सीता शुद्धा विवेश हिमसं
हतिशीतमग्निम् २५८ पतिव्रताख्य
मेव देव्या मातायरामाय ददौ हुताशः
सतीकपालस्खलनशीलसम्बन्धां तां प्राप्य
लसीप्रयया वयोध्याम् २५९ नेत्रप्रणा
मैर्भरतेन हर्षवाष्पाभिषिक्ताविंतपाद
पद्मः सुग्रीवलङ्कापतिसेव्यमानः सप्रा
पराज्यं त्रिदशाभिषिक्तः २६० कालेष्वथा
ते प्रणिधिः प्रजानां वृत्तान्तवेदी विजने
समेत्य व्यजित्तपट्टरतरप्रवासे लोका
पवादं जनकात्मजायाः २६१ जायामसज्जा
नत्वपि शुद्धशीलां लोकापवादप्रसरासहि

का
मा ट·
६५
65

स्मः सौमित्रिमादिश्य सगर्भां भार्यां तत्याज
वाल्मीकितपोवनेतामम् २९२ निमग्नाद्दुः
खेजनजीविते ऽस्मिन्हा रामनिमानिम
यौवनानि धनानिविद्युद्द्युतिवच्चलानि
तृणलग्नानिप्रियसंगमानि २९३ वाल्मी
भूमितलेऽपितातदत्तवह्निछावनेभीष
णे पौलस्त्येनहृताभयततएतिर्वनीकु
ञ्जाच्छलक्ष्मावने लब्धाश्रुश्रवनेलसुताशु
नरपिमताऽसतीजानकी संसारेसतता
श्रुपातनिरस्तशोधितद्धि·स्मदुःखेस्थितिम्
२९४ आश्वास्यमानाजनकोपमेनवाल्मीकि
नादीनदयालिवितेन कालेनतुसागमनो
रथैःसातिसाश्रुपाताद्विकुमारविनाय २९५
सास्तुतभर्तृप्रतिबिम्बरूपौपुत्रौततुसामा
विशेषविन्नौ वाल्मीकिनात्तप्रियसंस्कि
याभिःकुशोलवश्चेतिकृताभिधानौ २९६
प्रवर्धमानौमुनिनास्वकाव्यमध्यापितौ
गीतिविभक्तवर्णम् स्वैर्भविष्यच्चरितैनि

वद्भिरामायणकर्णरसायनैस्तैः २७ नि
रामसीताविरहे द्वितीये शशीव राममल
नुतामवापः प्रदीप्तः स्त्रोत्रविचिंतो वि
वेद्य श्मशानभूमिप्रतिमां विभूतिम् २८
किं भोगरोगैः किमयत्नरत्नैः किं नन्दनै
श्चन्दनचन्द्रसौधैः वियोगशल्यैर्हृदयैः
वमत्रैः किं नित्यशोकेन कुजीवितेन २९
कदाचिदास्थानसभामसन्नस्य राम प्रहार
स्तनमस्तकः स्वा अजित्तपद्देवयतिर्वते
न हन्तोऽस्मि विप्राणक्तिनापराधम् ३०
भितविलक्षतः तस्य कारणं तमसृष्टोऽपि किं
चिन्नयदावदत्ते तदाऽऽमूकेषु सभास्थि
तेषु तदा पुनः प्राह स निश्चितं स्वा ३१
देवद्विजन्मा स्वमठेऽधिकारी गुणाहमा
सीविगतस्पृहोऽपि केनाक्रमेणापरा
नतान जाने तथापि मे निन्द्य नमास्त्वका
न्तिः ३२ कालञ्जरे देवमठाधिकारी विधी
यतामेष विवेकहीनः न यस्य कोपप्रश

का॰
मा॰ दं॰
९९

66

मेः पिशाचैर्लोभग्रस्तैः पिशङ्किमम
र्थः २२३ एकोदरामोहमहीप्रजानाम
दस्मरक्रोधविषादलोभाः एकान्तु मार्ते
न भवन्ति जन्तोः सर्वे सदा स्खलल ब्रुक्रमे
ण २२४ श्रुत्वैतदुक्तमगजाधिपतिं हि भि
क्षुरूपः स्मितमगाधिनाथम् एकेवलद्वा
मरवाक्रवच्चहिक्किच्चितोऽक्षीणविलासहा
सम् २२५ यस्य गोस्वामिनेन रामः श्री
मार्थितः क्रूरतरामरस्य त्रैलोक्यशंशेले
वराभियस्य वधाय शस्त्रमथादिदेश
२२६ शूलायुधेन न हृतेऽथ दैत्यनकाननै
काच्चननेत्ररणाङ्क्षा दिव्यैवशस्त्रवतिवे
शिताभूत्मुरीपशौर्यात्ममभ्युराभियाता २२७
काले प्रयाते सततमपुवर्षस्कन्धे समाप्त
यस्ते हितन्मा उच्चैःश्रवःकोशमभाङ्क्ष
नारप्रहारान्निकेवेविभयानभिज्ञः २२८
ग्रंथिशिख्रैर्मर्स्यविरम्यमर्त्यम्बुवमाप
लिलतोयदाता न्यापविरेणभवन ते

श्यमकालमरणव्यसने प्रजानाम् २७९
धर्मद्रोहिणि विद्रुताईकरुणेत्वद्दैःश्य
नोपद्रवे पूर्तिर्धृक्कथने प्रधानविश्रुवे
विज्ञप्तिमिति द्विजन्मषि कायस्थैरज्ञितैर्क्षि
तैर्लितिपतितोलब्धोद्येरिल्द्वये ड्डेभिता
नलवोरवारिमकैर्देदीनोजनः पीड्यते
२८० नाच्येदित्त्वभगीरथ्येश्वमकच्ये३एण
मतीर्थ्येप्रथ्ये कान्तस्वर्गपथ्यप्रथ्योदशार
थ्येयाते घशः शोषताम् कष्टं नष्टधृतिः
प्रकृष्टविपद्रामाधारभूताधुना देवीम
ज्ञातिराजतुष्कृतिमरैभागाभिभूतेवभूः
२८१ विश्रान्तेनादेन विचार्यमाणकारु
एवं दैन्यव्यसनेः पितामे सभ्येषु मूके
षु मुनीश्वरेषु समभ्यधाव्रारदप्रववा
ग्मी २८२ शूद्रस्तपस्वी व्रतरं करोति
शम्बूकनामा द्विशिदक्षिणस्याम् सप
ववर्णाश्रमधर्मलोपः प्रवृत्तये कारण
मस्य जातेः २८३ श्रुत्वेति तेनारदवाक्य

का
मा द॰
९

67

मेतस्सतासमाहस्सविमानराजमग्रद
त्तिं णर्थमेपथ्यस्य राजा गतावधीहत्ति
णरिक्षिप्तेतम् २८४ रामाक्षिपहेनेनि
कृतकेण्ठश्रृङ्गे विमानेन दिवं प्रयाते नि
जात्मजे नत्वा णलव्यजीवे ममार्जे निर्व्रा
त्तिभिर्हिज्ञातिः २८५ हेमीकृतात स
त्तवर्णकौरेरभिन्नरूपा रघुराजपत्नी
श्रभृत्परिमाराचनावमानमस्तवता
मेनवतीव सीता २८६ वाल्मीकिशिष्या
वुगतौ कुमारौ रामात्मजौ तत्र लवः कु
शश्च श्रगायतां श्रोत्रसुखं विल्पाद्यैर्वे
णरामायणमादिकाव्यम् २८७ श्रुत्वैव
रितायमुनीन्दुवाक्यात्तौ तत्स्वरूपात्त्र
भवेन रामः करोत्सीताश्चनैरवशुद्धि
मितमर्थनां तत्र मुनेस्तु कार २८८ वाल्मी
किशिष्येरथ रामपत्नीं तां प्रापिता यज्ञ
भुवं तणेन लज्जावती राजसहस्रम
ध्येमस्तुप्रगल्भां गिरमुज्जहार २८९

यद्यार्थतुत्वात्रपरःप्रस्थष्ट्रितेनवावा
ममकर्मणावा नत्सम्यसंकल्पगुणे
नतेनुददानमातावस्थावकाशम् २५०
श्रुत्थोत्थितामूर्तिमतीतितिस्तामङ्केस
मादायनलेविवेश काकुत्स्थस्तदङ्कः
भिषेवकाङ्क्षयामतारावेणनिवार्यमा
णा २५१ रामस्ततःप्रामवपूनिराशः
पातालसंहारविलाससक्तः निवारितः
पद्मभवेनमातान्स्नेहाईतांश्रुत्रगेव
बन्त २५२ अथाप्यमेयेविधिभाजिपू
र्णेकालेनमातासहिजनेसमेत्य संस्था
रितोवैस्मावधामरामःसहानुजेर्दिव
पदंप्रपेदे २५३ अथसभगावाल्लिस्यः
कृत्वाजगन्निरुपप्लवं दशास्तवभयंह
त्वाहृत्वप्रदक्षिदशाश्रियः पवनतनय
भूताधीशोत्रनसविभीषणं भुवनम
वने कीर्तिस्तम्भंनगामसपाम्बुधिम
२५४ इतिश्रीव्यासदासापराख्यक्षेमे

का॰ मा॰ द॰ रा॰ ६८

न्द्रविरचिते दशावतारचरिते श्रीरामावतारः सप्तमः ७ ॥

68

श्रीकृष्णावतारोऽष्टमः ।

अथैकाकालसमुद्रस्यनलस्यान्तेऽतिमं
नताः मज्जन्तोऽन्तरनन्तस्य युगान्ताः
पर्वता इव १ युगदीर्घप्रयाणेऽथका
लेदिनत्तगणकैमैः कैटभारिं जनर्भू
मिभाराता शरणं ययौ २ सा ददर्श स
यांभोधौ प्रबुद्धं शेषशायिनम् विश्व
रूपं फणारत्नसहस्रप्रतिबिम्बितम् ३
सत्वप्रबोधपद्मालोचनर्मुखस्तवैः
स्तैः मुनिभिर्नारदाद्यैश्च प्रणतैः परि
वारितम् ४ पादसंवाहनव्यग्रां श्रियं
प्रेमार्द्रतनुहृदे वहन्तीं हृदये व्यक्तकौ
स्तुभप्रतिबिम्बिताम् ५ महीमरक
तप्रणामाव्यक्तमौक्तिकभूषणा स्वल
क्ष्मीलक्ष्यनत्रमालेव प्रणनामतम् ६
माप्रणामवलत्कर्णीस्पलालिस्वनसंनि
भाम् विज्ञप्तिं ज्ञातहृतस्य चक्रे विश्वा
त्मात्मनः ७ भगवन्भवतः सर्वलोकवि

को· दे· ६५

69

नातिहारिणः वाल्यमपेशलस्याग्रेश्वत
रूकेनिवेयने ८ हिरण्याक्षवलान्निमा
नितिमतितिभ्रष्टकुला समुन्निमात्वये
वाहंवराहवपुषा स्वयम् ९ कालनेमि
प्रभृतयः पुरामङ्गारशाल्वघे घेहता
भवतो दैत्यास्तेऽवतीर्णाः पुनर्नृपाः १०
उग्रसेनस्यतनयःक्रूरःक्रूरनयानुगः
वृष्णिवंशेसमुत्पन्नःकालनेमिर्महास
रः ११ अनन्तदैत्यभूपालवलभारभ
रार्दिता अधर्मवहुलंकालेनसहेवो
क्षुमत्तमा १२ श्रुत्वैतदुक्तमुर्वेयाभग
वान्सस्मिताननः करिष्याम्युचितंसर्व
मित्युक्त्वा विससर्जताम् १३ पृथिव्या
मथयातायांविधाता यद्दृदयस्थित
म् विसोःसमीहितंसर्वस्तान्साहपि
तामहः १४ भूमिभारावताराय देवोऽ
वतरतितितिम् यदुवृष्णिकुलेयाति
वसुदेवस्यपुत्रताम् १५ यूयमेशाव

नराणां कुले कृतन भारते रम्यके पमरा
भैणतथ्यमन्नकायगुःस्वरा: १६ ततःक
दाचित्स यथौनारदोमधुरां पुरीम् स्व
त्ववादनिरतःकलिकेलिकृतन्नृती १७
सरहःकंसमभ्येत्य प्राम सर्ज्जामनोश्वर
त् यमेमार्गेणवर्त्तस्वरत्तेमेविदुतांप्रि
यम् १८ पितृष्वस्रस्तेदेवक्याय:समत्य
यतेसुतः ससरेभिक्षितोऽन्तायविभूते
र्जीवितस्यते १९ अकेनियातेदेवर्षौकंस:
पापीपितृष्वसु: देवक्याःकिंकरान्नाभ
नियनायसमादिशत् २० हतेषुषट्स
वालेषुवसुदेवसुतेष्वथ सपन्नेसम
मेगूढंरोहिण्यांदेवकीदरे २१ सविश्मा:
शयनाभ्यासाद्भूभारभरणातम: अवती
र्णः शिशुःशेषःप्रीतिमन्तर्वहन्निव २२
अथाष्टमेसुतेजातेवसुदेवःस्वयंनिशि
गोकुलेनन्दगोपस्यनिदधेवधशङ्कितः २२
नन्दपत्न्यायशोदायाःकन्यांविनिमयेनस:

क्रो. २.

आराधयन्नवसंचारीनिजजायान्तिके हिय
त् २४ साकमाकरुणाहीनैः प्रबुद्धैरथकिं
करैः शिलाघाममाहत्तादीमाविघुल्लेविव
(वियेयो २५ साष्टादशभुजाकालाप्रदीप्तवि
विधायुधा केसस्याप्रः पिबन्तीव मेजे विन्ध्य
वसंधताम् २६ रोहिणीभवनाज्जेपक्षमपिरू
ढमतिः सुतम् वसुदेवः स्वयमयाद्रन्दगो
परहेस्रजत् २७ तौ संकर्षणकृष्णाख्यौ
यशोदादयनीयधौ विश्रुतावानसंभोगो
श्रीविवस्वरणीयताम् २८ संकर्षणः शा
शिसितः कृष्णोमरकतद्युतिः वभतः प्र
थमोद्वेदोगङ्गायमुनयोरिव २९ स्वदेह
रसायत्नेन बालोद्दलनशालिना केस
नात्यत्कृतेमोहादत्यद्दैवेन निर्मितम् ३०
कलयति यियासार्ण्यम्रवेः सरोभ्युदयेच्छ
या किमपि यतनेतावद्यावत्फलं परिदृ
श्यते मरुदुचविधिः क्रीडोन्मत्तः करोति
तदक्षमना मलभ्रतवटेमत्-काहादि

वाम्बुजलधिस्थितिम् ११ गत्वाहं गोकुले बा
लौ कंसः शुश्रावात योः तये चक्रे गृहेयमो
पायानार्भव्यमयशङ्कितः १२ समस्तमः
शिशुः कृष्णः कदाचिन्निद्रयान्वितः पाद
प्रहारेणाविहृंवभग्नशकटमहत् १३ वि
रूपामथ्यकंसेन पूतनां निशिराक्षसीम्
विषाढ्यस्तनदां कृष्णः स्वक्रे निष्पीतजीवि
ताम् १४ किंचित्संचरणाभ्यासे पाणिमा
लंब्य यत्नवान् दत्तद्वित्रिक्रमश्चक्रे हर्ष
मातुस्त्रिविक्रमः १५ ततः कुमारयोः पात
भीमाहरिणवेगयोः अविश्रान्तानुसारेण
यशोदाश्रममाययौ १६ उद्विग्नागतिवि
घ्नाय कृष्णस्य जननी व्यधात् बलिबन्ध
नधीरस्य दाम्नाबन्धमुलूखले १७ दामोद
रस्ततो नाम्ना समाकर्षन्नुलूखलम् मध्ये
ननिर्ययौ वेगाद्यमलार्जुनवृक्षयोः १८
मेलग्रोलूखलाकर्षात्पतन्तौ तौ महद्रु
मौ यमुनातोभसंभूतभयकम्पितगोकुलौ १९

का· ततः कृष्णाग्रयेणाश्रीगोकुलेजितनन्दना
८· स्वभावरमणीयेऽपि रमणीयतराभवत् ४०
स्निग्धश्यामास्तस्तरुणाभुवः संपतन्निर्झ
रौघा मचेत्रमोन्मत्तविशिविश्रुविस्थापिनो
मन्यथोघाः गायन्गोपीस्मितहरिणीहा
रिणः काननान्ताः कान्तश्चक्रुः भ्रमदसमयं
ममस्मयामुनाः कूलकच्छाः ४१ ततः लो
कपरिम्लानेशेशवेशिशिरोपमे माधव
स्याभवत्किंविदुन्मवीयौवनद्युतिः ४२
ततः कृष्णस्य गोपालडिम्भमण्डलवर्तिनः
बभूव कन्दुकोद्दामक्रीडास्वनिविडो रसः ४३
पतिते यमुनाकूलसलिले केलिकन्दुके
ददर्श कालियस्योग्रनागस्य भवनं हरिः ४४
व्योमकल्पान्तरजनीकवलीकारविभ्रमैः
कृतान्तमहिषश्यामैर्निस्त्रिंशविमलैर्जलैः
४५ कालः कथं वसतीह सोऽघ भयस्यापि
भयंकरः स नेत्राकृष्यमाणोऽपि कृष्णस्यास्त
दर्शनोद्यतः ४६ कदम्बशाखामालम्ब्य

वनोपान्तवर्तिनीम् पपानदुरितोमातः
सावेगाः स्वभितेः स्मस्ति ४७ प्रमयमभु
जाभेन शेषारिभोगेन भोगिनः श्चालिङ्गि-
नस्समाधूयवेगेनाचक्रमे शिरः ४८ पा
दाक्रान्तफणस्य फूत्कृतिविषावेगोत्थानिः
स्वामिनः कोपक्लेशविशेषदन्तकषण
शोद्भूतधूमैर्ह्रैरैः कालधूधूमभङ्गैरेष्वेत
मभूस्मानालमूलोद्धृतैः कौलैः स्कालि
यवान्यैवेरिवजलेस्माह्वायकाभ्यागतैः ४९
पीडितः शरणंशौरिंसयानस्तत्क्रियायेषो
रौद्रः समुद्रंतस्मादमुद्रयानात्सनिर्भयः ५०
ततस्तालवनेदैत्यं धेनुकं खररूपिणम्
जघानगोकुलेविघ्नैर्हेलयैवहलायुधः ५१
अथगोपालरूपेण प्रलम्बोनाम दानवः
कन्दुकक्रीडयाप्रीतिं विदधे रामकृष्णयोः ५२
कदाचित्स्कन्धमारूढस्तेनवेगवताहृ
तः रामस्तस्याकरोन्मुष्टिपातेनशानयाशि
रः ५३ अथगोवर्धनगिरौ शक्रयागमहो

का॰
ह॰
७२

त्सवे भवमोग्यमहारम्भसंभारो गोकुले
भवत् ५४ कृष्णः पर्वतएवायमित्युक्त्वा
शक्रपूजनम् निवार्यकृत्स्नामन्नद्रोणंबुभु
जेदिव्यरूपधृत् ५५ ततः प्रम्लानमानेन
मन्युनाशतमन्युना प्रेरिताश्चननिर्घोष
घोरमेघाः समाययुः ५६ नैर्ग्रस्त्वासमग्रा
लोके निर्गीर्णभुवनेर्घनैः प्राहूतेवम
हारावैः कालरात्रिरदृश्यत ५७ विराव
कृतनहृदमेघसंघट्टविद्युद्व्यतिमे
जलरूपेणभयमग्रमिवापतत् ५८ ते
शक्रक्रोधसंनद्धाः शक्रचापविनाद्यनाः
सद्यः पीनमिवाम्भोधिंवमन्तःस्मासमपू
रयन् ५९ संरम्भेणघनाघनैर्घनतरैः
संपीड्यमानैर्भृशं प्रोद्भूतेऽथ प्रवृद्ध
धारनिर्भरसन्स्फूर्जितगर्जितैर्भीमाका
पिययुः तितिक्षुतनभःसंभावनाकम्पि
ताः कल्पान्तागमशङ्कितादिवमहानीहा
रुद्धादिशः ६० धारासारशनिनिपतन

क्लेशासंपीडितानां सीदन्तुस्सप्राणिहित
हृशांशीतवातार्दितानाम् वेगतोभा
गतगिरिनदीनाद्दीनाननानां प्राण
त्राणं कुचिदपिगवांनाभवद्विह्वलानां ९८
श्वभ्रंभङ्गंगवांदृष्ट्वागोविन्दःकरुणाकुलः
त्राणायगिरिमुद्धृत्यगोवर्धनमधारय
त् १२ छत्रीकृतेनगिरिणैतस्मिन्दोर्दण्डपाणि
निश्चले गोगणानांसगोपानांपुनर्जीवा
गमोऽभवत् १३ उत्तिष्ठःसर्वैवैरिणाक्ति
तिपरेतीसोदधिःक्षोभवा नैजेभीतिम
काण्डदण्डमथनक्षोभाभिशङ्कीपुनः वि
न्यस्यामसमयोऽद्यमेविगणयन्नत्येऽम्बस
न्कम्पवा न्त्रैलम्पत्नसमसलशापसलिलैः
लोभादगस्त्योऽभवत् १४ अवस्कदहतेये
येदोस्मिक्रुत्स्नासभार श्रमशमनविधेव
त्साधरःसोपरीयः अविरतनिपतद्भिर्नि
र्झराणांसहस्रैः स्फाटिकविकटजम्भ
स्तम्भसंभारशोभाम् १५ गोवर्धनस्य

कौं॰ रणेव्रजसुन्दरीणां साहायकोद्भवरणे
दं॰ विततदोर्लतानाम् अग्राभिलोलकरवि
३२ भ्रममाकलय्य कृष्णः स्मितांशुधवला
धरपल्लवोऽभूत् १६ कृष्णेनाश्चर्यनिधि
नागोगणेपरिरक्षिते लज्जयेवसर्वतोन्य
पवनोल्लासिनोघनाः १७ ततः शक्रः सम
भ्येत्यप्रणम्यविजने हरिम् कामधेनुगिरा
तस्मै गोपालाधिपतां ददौ १८ अथ प्रपेदे
गोविन्दः प्रौढंमदमिवद्विपः सत्कारत
मः कान्तेवमत्तमिवयौवनम् १९ तस्य
सानन्दशृङ्गारैवयस्मिव्यक्ततांगते वभूवा
भिनवोत्साहः प्रतापाभरणेनसः २० तस्य
निर्भरतारुण्यलावण्यंपनयनामृतम् पि
वन्तीनामभूद्गोपकान्तानांमदविभ्रमः २१
व्यामूढसवलितार्धविक्लवपदावाणीग
निश्वासस्फुटा चिन्तभ्रूयुगलंचवीविरचना
सेवादिदोलायितम् निद्राकिंचदरिक्ता
मुपगतालज्जाचसज्जास्मरे तेषांमाधव

यौवनयुक्तिपदेगोपाङ्गनानामभूत् १२
स्वैराचारस्मरपरिचयेनत्रशौरेःप्रहृते
वैधालापोद्धतगतितयासोम्यसंभाग्य
माने श्रासीत्सज्जाविनयनिध्यातमतस्म
मत्कमनस्थ लासामत्तःकलघकलनान
ल्पसंकल्पजल्पः १३ कर्णाभ्यर्णविकी
र्णविकीर्णलोचनरुचः सन्त्येवबल्हान
ना स्त्वत्तोऽन्यानवयौवनोन्नतिलसञ्ज्ञा
वण्यगण्याःपरम् यासामेषहरिर्मनोर
थशतैरध्यीहताणालोकने किंक्लेशेन वि
लोकिनाहमितितेरूढःप्रमूढेमदः १४
यन्नलीचनयोर्विशालविरतेलग्नस्वपाणि
गतिं निर्बन्धेनरुणद्धियावतिमुकुन्दे
शाभिकामोऽयमे सख्यिः किंकरवाणि
वारणशोतेनैवापयातितणे कुस्माःप्रट
वरणःप्रयातिचपलःप्रेक्षावयेविभ्रमा
म् १५ कर्णेसंमस्त्रुकपल्लवंपरिहृतःप्रस्मा
हृतिनोज्झप्रलिमस्मरणेलगमविरतं

को॰ निष्ठुरमदप्सः पथि ग्रन्थान्मुल्लिखेतिप्रम
टि॰ मयदिवालआवकाशः क्वचि किं शौ
७४ रिचेनकुञ्जवञ्जललनाजालान्तरेक
एटकः ७६ स्वच्छाम्बुप्रतिबिम्बवक्रुति
लकोल्लोलोदरालोकने यत्नेनोद्धितहू
नपल्लवलवेकर्णावतंसस्पृहा पनस्मः
कुसमेषुबन्धनधियाकेशावकाशक्रिया
केनायंनवरागयोगगुरुणावेषोपदेशः
कृतः ७७ कोऽयंयातिलत्तुक्रमेरहसहं
कस्त्वमविद्दयामला म्बामायासवनीकु
यास्तितिमिरेतेनद्दमिहस्मरगम ग्रत्वंष्टं
यमुनानटीमुपगता भीतास्मिभूतग्र
मा न्कृठेकस्साभुजंगपघविटपेकोट
मलीनःस्थितः ७८ मंनमेवहृतांकरो
मिकिमहृतांप्रेषयन्त्यामया लब्धंमो
ग्धफलंभुजंगनिकटेवकोद्दिजिह्व
मलीमस्यिगृहीतनष्टीकरोतिकिल
यासीकृतमहेरेविंघ हस्तात्सृष्टाखगःप्र

यत्नमिवयैर्नीयातिनिरसोऽस्मतः ७९ जाने
ऽमास्म हितं विलोक्य कुटिलेन कूटकोपे
नया प्रयत्नागसि निह्नवा महनयाकोपि
नदृष्टोऽपरः स्मासायासविस्मस्खलान
वक्रचोकम्पविस्तुन्वसहो मोहादुःसह
विनैवैवपलयाकिंप्रेषितात्वमया ८०
नस्मस त्विय मुनायास्तीरवानीरकुंजे
गहनभुवि भवत्यामसखियःक्वापिदृष्टः
स्मृति विफलमियत्तस्वैहमोहात्वयामे
कुवमतुवलितिवितेयं कएरकोलेवरेवा
८१ इत्यभूद्मदनोद्दामघोवमेकालियद्वि
षः गोपाङ्गनानां संरम्भगर्भोपालम्भवि
भ्रमः ८२ प्रीत्यैव भूवहुल्लासस्मपामानि
वपत्रस्विनः जातीमधुकरस्यैवराधेवापि
कवल्लभा ८३ लावण्यपनवनीतसारम
तस्यैवोद्धृहृत्पानवे नत्वानागुतिदिप
दुग्धपवलामुग्धस्मितांशुच्छटाम माय
यौवनकुम्भिकुम्भसंभगाभोगस्तनोतु

को॰
टी॰
७५
75

म्भिता धैर्यैकस्पन्दीर्घैर्नेत्रवलनैर्मध्य
न्तिगोपाङ्गनाः ८४ कदाचिदथयातेऽस्त
गभस्तिमति शर्वरी आयये गोपकान्ते
वशैनैः कृताभिसारिणी ८५ शशाङ्क
कृतसंकेतसमागमविलोकिनी तपो
धनीत्तमालिवतमः अपामास्वराबभौ ८६
अथो ययोस्तथास्यत्स्वेदार्द्रश्वसाकरैः
तस्यालिङ्गनजामीर्ष्यादिशामिवदिशो
शशी ८७ ततस्ताक्षणेवानिद्भुमीलतर
लतारकम् सुरविन्दुमवशपामायाः करा
कृष्टतमः पटः ८८ सच्छापूर्वोस्वशाकि
चिद्दक्षिणाचतथोत्तराम् शिक्षियेपश्चि
मामाशांसत्वधांसुर्वेदवल्लभः ८९ अथाल
रेसमभ्यायादरिष्टोदुष्टचेष्टितः नङ्गमःशृ
ङ्गवान्निशिवैदेमोहवाकृतिः ९० किंचि
त्कुञ्चितकण्ठकायकषाणाङ्केपात्रस्पाद
प प्रोद्धतोत्कटदंष्ट्राकैर्गलल्लठ्ठगम्भीरघो
रखैनैः सीत्कारश्वसितैःखुराग्रविषमोत्ता

तावकीर्णितिते त्वस्योद्गारभरेणभग्नम
भवत्कम्पाकुलं गोकुलम् ५१ तद्वीक्ष्य
श्रुतगर्भास्वगोपुरोपगणोगते कृष्णा
गोपाङ्गनाः कण्ठे जगृहुर्भयविह्वलाः ५२
श्रृङ्गप्रहाराभिमुखं दोर्भ्यां कृष्णस्तमुद्ध
तम् निपीड्यकण्ठकुण्ठंच्चकारगत
जीवितम् ५३ निक्षिप्तेषोरिण्यारिष्टके
साश्मास्येमहौजसि तत्कर्मापप्रथेलोकेत्र
भुविस्मयकारिणि ५४ ततः प्रभातेकंस
स्यसंहृत्केशी… महासुरः प्राययौहयरू
पेणात्युग्रोघातलन्तक्षितिः ५५ करालोमा
मलः श्रृङ्गीकृष्णान्तालब्धिकर्णवान् लक्षि
नः ककुद्मवतीर्जगत्संत्रस्तयल्लक्षणः ५६
तस्य हेषितनिर्घोषघोरैः खुररवेणच त्र
स्तगोगणमुद्विग्नगोपवनमकम्पत ५७
सूत्कारश्वसितेनतर्जितमरुत्कोपानल
स्फुरति तेजोनिर्जितपावकः श्रमजले
वितृप्तिमपाद्यः पतिः निष्पिष्टांवहयोविपक्व

कौ॰ टी॰ मुदितः कल्पान्तकालोपमः सोऽभूदाक्रां
तलोकपालविभवावष्टम्भकृद्दुःसहः ९८
२८ दन्ताभिघातनमज्जसनस्यास्य द्विगुणीकृ
तम् उल्लिमाग्रवरस्याभुत्पदयङ्गनमद्यु
तः ९९, न हस्तकषणेनापि निर्विघ्नवचनवि
भ्रमः क्रुस्याप्रसारिणो वाङ्कः केशिवक्रहि
धात् १॰ भग्ने निपतिते तस्मिन् कंसस्यैव
मनोरथे अभूज्जम्भारिभवने तार्क्ष्यध्वज
जयध्वनिः १॰१ अत्रान्तरे हसिहृष्टैः महस्व
सचिववृतेयम् चिन्तयन्नन्तर्भवनेकं सः
प्रोवाच निःश्वसन् १॰२ इयं जनितलज्जेव
मानम्लानिर्महीयसी यन्मेकृतलैघुषा
भिः क्रियते रणचिन्तनम् १॰३ उद्धवः शा
निरक्रूरः शान्तयन्वाविहृरथः भोजाधाम्न
ममापूर्वं श्रृणावक्त्रसममविग्रहम् १॰४ पि
तः स्वसः पतिर्हृद्दः स्नेहसंमानवृत्तिभिः
वसुदेवः सचास्माभिः पूजितः परिपूरितः
१॰५ स्वसतोतेन विमस्तोगोकुले यूठचारि

ऐणे शोकातङ्कातुरो योमे विषपादपसंभग
तो १०६ ज्ञातिभ्यो भयमस्तीति सत्यमाह
महामतिः विभीषणमतो पापैरहं समागतो
दशाननः १०७ मर्मज्ञः स्वजनः शत्रोः तद्वै
नागतिनापदः शिलावहिभिराकृष्टाः
तद्यास्यैवपतिताः १०८ सदादारुणिता
टस्नेहदारुजेनचवह्निना क्रिमिणास्वा
तुं जातेनपाम्यन्तेप्रोहपादपाः १०९ स्वज्ञा
तलोहकुठारैः स्वस्यतेमरणमधीमही स्व
जातैर्निर्घृणैर्मीनाःकषद्भिर्भूधराः त्वयम्
११० ज्ञातिप्रहारोनिःशर्ममसपातीपरा
धिकः लोहाधिकोवध्यामस्यःकरोमि
स्त्रियस्त्वंसारः १११ सहभोग्यामपिज्ञाते
नैच्छन्तिस्ताःश्रियम् कांतानिभूतिम
मेषाइरालोकननिष्फलाम् ११२ किंकु
लेस्यकुलेनावद्धस्यदेवेनधीमता बन्धुरो
हविदग्धेनगोपालोकुर्वतासतो ११३
उपेक्षितोबन्धुधियाततस्तेनोदयया मया

का
मा·ट·

ऽपेक्षितो बन्धुपियानन्तैतोदयया भुज
च्छेदप्रहृतैमैप्रयातो विलक्ष्नीयताम् ११४
कृसेन निहतोऽरिष्टः सच केशी तहन्म
म नष्टाग्राममुष्टिनापिष्टः प्रलम्बः सच थे
नुकः ११५ अधुना कोपविवलङ्गुलतानी
तिमेतयोः करोम्यहं यथाबालोऽपुनर्नैव
करिष्यतः ११६ इति कंसेनसावज्ञमत्यगो
म्भीरमस्तुना उक्तेतमुद्धवः प्राहधाम्नुण्ण
विनयेद्धधीः ११७ राजन्नस्वजने कोपकु
पितः कर्त्तुमर्हसि स्वीकार्याः सर्वथा क्रुद्ध
सदभीनावमानिताः ११८ क्रुद्धांस्त्वसा
इनैलैव्यान्यैनेभीतांश्च सान्त्वनैः मान
नैरवमानातांन्नयेद्विज्ञानभिन्नताम् ११९
विभिन्नस्वीकारः शमयति नृपाणामिषु
भयं निजैर्जीवोच्छित्तिर्भवति कुपितेर्यो
तभिरिव नैवं वैरेणप्रशममुपयाति
क्वचिदपि प्रदीप्तोऽग्निः शान्तिं व्रजति
जलपुञ्जैर्नेशिखिना १२० बान्धवैस्तत्र

सदृशोग्रामकृष्णोनतेपरो लक्ष्मीर-
त्यातितीशानोराजपुत्राभिरक्षणम् १२०
समीपेसर्पाभःपरस्परमरन्येघट्टन
नः खलग्रामेमूर्खैःसुखैःपरस्परग
नःशस्त्रबलकृतत् ह्नतेतस्मिन्पापंकि
मपिकुलबीजांकुरहन्ति नेह्रेनाह
रैभवतिसत्त्वरक्षःक्षितिपजः १२२
निरस्तःक्ष्माभुजाबन्धुःक्षीणवृत्तिर्वि
पन्नतः तन्नामविक्रयोक्लैपेलेलितोरि
क्षभिक्षते १२३ परमंश्रीमतामेतन्मा
ननामविनाशनम् यथास्यपूरितोब
न्धुःपरस्योत्तानपाणिनाम् १२४ बहु
स्वसन्तयोनैवयुक्तागोपकुलेस्थितिः
नयावद्विप्रकीर्त्तिर्तैर्भावत्स्वीकरण
लमो १२५ इसइवनाभिहितेहितेस
विह्निते श्रियः श्रुक्वित्रदानव्रतवानकू
रःकंसमभ्ययात् १२६ एकपात्रेविता
यस्मिश्रियंनाम्नजित्वान्यवाः तस्मात्स

का॰
मा॰ ६॰
७५
78

पोषितोषस्य कोषक्लेशाय संपदः १२७
सागभोगभरोद्दृष्टा मानोत्कृष्टा महात्म
नाम् भान्ति भट्समटद्योत्कृष्टा बन्धूच्छिष्टा
विभूतयः १२८ भूतिमालोक्य विसृता
यस्य निःस्वस्य बान्धवाः गच्छन्ति न वि
शेषोऽस्ति श्मशानस्य च तस्य च १२९ र
त्नाकरसमस्तस्य श्रीर्वैद्यर्थस्य त्वमीदृशः
सक्तस्याः काननेशाख्यशाप्यापरिविता
क्रान्तिः १३० स्वकर्मभागिनः सर्वे निष्फलः
स्वजनोऽर्थवान् नातरङ्गस्य शाङ्कस्य ह
नास्य धिरता विना १३१ ज्ञातिर्नदीनः क्र
मात्स्वदयया संविभज्यते हेलोर्मिनि
र्मितमभ्येतैनैश्वर्यं दिवौकसाम् १३२
येनुत्राणे शिवरिपतिना क्रमाद्देसि
स्थितेन ध्यान्ते शक्रे विफलजलदे लज्जि
ते शैलशत्रौ लब्धाकाशप्रसभगतिना
निर्भयो रोद्वान चौथे हेबस्पर्शः प्रकटित
इवस्फीतफेनाट्टहासः १३३ मददलन

विधाने कालियस्याहिभर्तुं दमनशमि
नशक्तैर्द्दृष्टसंदेहभाजः शरणगमन
दैन्यम्लानमानस्य कृष्णाः शिरसि चर
णमुद्रां मार्दिरत्नां चकार ११४ नाम्नामा
नमहोत्रतिं प्रतन्वते वभातिशोभागुणैः
प्रष्णाणा जिष्णुजिष्णुना शशिसितं भ्राजि
ष्णवो सायशः हर्षोद्बर्षिनिनिर्मलेन स
हजप्रेमणा च वितन्वयः सन्ध्याः स्व
कृनेन वान्धवमशिर्भाग्योदवैलभ्य
ते ११५ अबन्ध्यसंगतिर्बन्धुःकृष्णात्व
स्यां स्निकलत्रं येनशक्रोऽपि गोपालो
गौरवावनतःकृतः ११६ उक्तनिःशा
न्यकल्याणमस्माभिर्यदिमन्यसे तत्व
ज्ञिराहं गच्छामि कृष्णाद्दान कृतार्थ
ताम् ११७ विपुलःप्रस्थितस्त्रायं पत्नुर्यो
गमहोत्सवः करोम्यहं तनु दिष्यकेश
वस्य निमन्त्रणम् ११८ इत्यक्रूरवचः
सुत्वाकंसःकुटिलचेष्टितः वेजेतिनिः

का॰
मा द॰
७५
79

ष्यसन्तुष्णामभ्यभान्तमथोम्नुवेः ४९ अ
थमज्जरथेगन्तमक्रूरे व्रजमुपते अभ्
बलोदयोद्भूतरवहृस्थिकुलाम्बुधिः ५०
अतिक्रम्याथमथुरामक्रूरः प्रस्थितोरथी
अवापाप्रसरत्सैन्यः पर्यन्तग्राममेखला
म् ५१ अमप्रपाकविनमत्कलमलेशप
ङ्क्तिभिः हरितालरजःपुञ्जरञ्जिताभि
रिवाञ्चिताम् ५२ कदलीषण्डमलारा
मवटवाटलताहृताम् लम्बमानघना
लाबुतम्बकूष्माण्डमाण्डलाम् ५३ वल
त्कुटिलकल्लोलकुल्याकलकलाकुला
म् शालामृशीनस्तलस्थलीशाघ्याश्र
याध्वगाम् ५४ अधन्यजगपूर्वैलश
लक्ष्मक्रीडत्कनस्थलाम् पाकपिङ्गलना
रङ्गीवनैःसध्याल्विताभिव ५५ यत्रोम
पथपतिःशाङ्कस्प्रकाशननिवारणे उदञ्च
द्रुनलस्येव कृवाग्राः शालिपालिकाः ५६
सव्रजनाकुलोपान्तवनमालाव्यलोक

यत्र उत्सरद्भिर्निर्झरासारस्निग्धशष्पामल
शाड्वलाम् १४७ गोरक्तादन्तशावैरैःकृत
स्वदर्लैर्मेखलयाम् चोरव्याघ्रपण्यावद्दय
नक्कूटबद्धावटाम् १४८ तालीतालत
मालसालकदलीपथ्यामलीशपामले
खर्जूरार्जुनसर्जविल्वबकुलसत्तालल
ताकुलम् पर्यन्ते सददर्शहर्षजनने
स्फीतोपदेशे गवां निःस्वभ्रस्थलपुष्प
शष्पशावलं निःसङ्कुलं गोकुलम् १४९
ग्रस्थिन्नोदितमन्थमन्थररवं निर्घोषमेघ
भ्रम भ्राम्यन्मनमयूरल्लनरुचिरं गोपाङ्ग
नागीतिभिः निःस्पन्दस्थितमुक्तशष्पक
वलक्षीवाङ्कस्वारङ्कं प्रीतिप्रापसवी
स्ययाम्रनवलक्षीचित्रजेगोकुलम् १५०
ननन्दनस्मिन्निकैः कृष्णः प्रथमाभेनिवेदि
तम् पितुःपितृव्यमक्रूरेसुश्रावामवर्ध
मागतम् १५२ हृतनकुम्भदधिस्थालीस
हस्रोपायनैः पुरः प्रणम्यमानेगोपाग्रे

ददर्शाक्रूरमच्युतः १५२ रथाश्चादवरुह्या
च्चलोलकुण्डलकङ्कणःणम् दृष्ट्वाद्यमो
दं हृदादक्रूरः समचिन्तयत् १५३ अथ
स भगवान्विस्तरवतीर्णः सनातनः भु
वो भारावतारायमोऽजन्मादेतिनारदः १५४
पद्मपत्रपलाशाक्षः श्रीमान्मरकतद्यु
तिः स्निग्धलावण्यपीयूषैर्लिम्पतीवमतो
मम १५५ ह्यस्मिन्यादववंशस्य किंयतीस्प
हणीयता अवतीर्णः स्वयं यस्मिन्भगवा
नेष केशवः १५६ इति ध्यायन्स हर्षाश्रुसं
रुद्धनयनः स्खलन् अकुण्ठोत्कण्ठयाशौ
रेरक्रूरोऽन्तिकमाययौ १५७ पपात पाद
योस्तस्य सायजः प्रणतोऽच्युतः गाढालि
ङ्गनं संगमयाहृदयं प्रविशन्निव १५८ प्राप्य
पूजामनः कंसो सोऽवदत्तन्मेविदिशत्
प्रमोदविस्मयस्नेहबहुमानमयीदशाम्
१५९ कृष्णावद्दर्शनानन्दसुधासंप्लावितेहृ
दि वर्तसंभाषणाहर्षस्यकावकाशोविधी

यताम् ९० वसुदेवस्यपुत्राणामोघूर्णिता
किंदरिद्रता यस्त्वांतनयमासाद्यस्वद
शाधापिनेक्षते ९१ भवतस्त्रिजगज्ज
न्मस्थितिसंहृतिकारिणः गूढजन्मक
थाकेनकथ्यतेसर्ववेदिनः ९२ सततं
सहतेतीव्रांत्वत्कृतेकेसवाच्यनाम् व
सुदेवश्चलोपधान्नूनेनभवितव्यता ९३
जगद्धरणधीरेयंयस्मादेवीवसुंधरा
भारावतारसेनेच्छस्थितेवहसियासदा ९४
विस्मृतादेवकीकिंतेत्वज्ञात्वापिस्वतस्त
नी त्वांविनायात्यन्तरामेकोशल्येवावसी
दति ९५ यदुयोगेविस्मृष्टोः हेकेसेन
त्वन्निमत्त्रणे त्वदागमनमानेनयस्मा
नन्दन्त्यादवाः ९६ तत्सर्वंकरमादा
यप्रातःकंसस्यशासनात् आयान्तनन्द
गोपाद्याःसर्वेसमयवर्तिनः ९७ इत्य
क्रूरवचःश्रुत्वातमाभाषतकेशवः प्रा
तरेवाहमागन्तावदासाकेनलङ्घ्यते ९८ ८

का·
मा·ट·
८(
(४)

ततः प्रभाते संनद्धे रथमारुह्य सानुगाः
मथुरां ययुरक्रूररामकर्षणजनार्दनाः
११९ कथं राधामनामन्त्र्यागतोऽहमिति
माधवः अरतिम्लाननेत्रो विक्लवो व्रजन्मे
जे विनिःश्वसन् १२० गच्छन्गोकुलरुहकु
ञ्जगहनान्यालोकयन्केशवः सोत्कण्ठं
वलिताननो वनभुवा सख्येव रुद्धाञ्चलः
राधायाननवेतिनीविहरणेवेक्षकव्वल
त्वोतराः सस्मार स्मरसाध्वसाद्भुतनतो
रावोल्लिरिक्ता गिरः १२१ गोविन्दस्सगत
सकेसनगरीव्यासा वियोगाग्निना स्नि
ग्धश्यामलकूललीनहरिणे गोदावरीग
ह्वरे रामस्याश्रितगोगणैः परिचयाद्
कर्णमाकर्णिते रामं गोकुलपल्लवेगुण
गणैर्गीयमानः स रागाजगुः १२२ ललितवि
लासकलासवेविलननलल्मालोभन
शोभनयौवनमानिननवमदने केशि
किशोरमहासहरमारणदारुणगोकुलदु

तिविदारणगोवर्धनधरणे कंसमन
नघनपुरंदरतिसज्जेमज्जतिमनसिज
तरलनरङ्गे वरमणीरमणे ७३ उद्गीथ
मानेगुणसागरस्य गुणोगुणोदगरसे
नशौरेः गोपाङ्गनागूढरसानुरागाश्रु
श्रुङ्गमोहस्ननावभृङ्गः ७४ गोविन्देन
कंसनियोपरवशावेशादनुक्कागते
स्वमानेनावकुलस्यपीनलतलेसैरंकुर
क्रीटशाम् स्वमालिङ्गनसंगतेऽङ्कल
तिकाविक्लेपलत्यामुक्त श्रुयावज्चक्कमु
ज्वमुज्चकितवेस्वेदेकृतवैगिरः ७५ रा
धामाधवविप्रयोगविगलज्जीवोपमा
नेर्मुक्ता बाष्पैः पीनपयोधराग्रगलितैः
फुल्लत्कदम्बाकुला अच्छिन्नप्रसनेनवे
गगतिनाव्याकीर्यमाणेःपुरः सर्वाशा
प्रतिबद्धमोहमलिनाप्राहणनेवाभव
त् ७६ तावाकंसः समायाप्तोक्रूमारो
रामकेशवौ चाणूरमुष्टिकौमल्लाविद

का॰
मा॰ ह॰
१५२

धेनद्वयोर्यतौ ७७ अथराजपथंप्राप्तौब
लात्मकर्षणाच्युतौ राज्ञाईचक्रतुस्सा
क्रमात्माम्बरविलेपनम् ७८ तौविविधा
म्बरधरौस्रग्विणौचन्दनाचितौ जनता
नन्दजननौराजद्वारमवापतुः ७९ ह
र्म्यस्थादेवकीदृष्ट्वाकंसाकमललोचन
म् बाष्पसंरुद्धनयनाप्रमोहवशङ्गतस
ती ८० अथराजाज्ञयोत्सृष्टंमहामात्रा
ङ्कुशेरितम् गजेकुवलयापीडंददर्शाया
न्तमच्युतः ८१ कोपान्धमदशेषाङ्गःस
हृतंभूभारभूताकृतिं कुर्वाणंकरद
ण्डहस्तभृजननताजीवापहारंस्वकः मातङ्ग
कुन्दपोपमं मुरारिपुर्दृष्ट्वाप्रहारोद्यतं ह
ल्लोसादितयाजघाननिजयानिर्दारितंद
ष्ट्या ८२ अथराजाज्ञयामल्लनागौचा
णूरमुष्टिकौ कुमारयोरभिमुखौचक्र
तुर्जेनसंस्तयम् ८३ जानुबन्धभुजाक
र्षतलाघातचनेरणै कंसाख्याणूरमव

धीमन्मुष्टिकं च हत्वा युधः १८४ भुजयो

रिव कंसस्य मल्लयोस्तु नयोस्तयोः

भ्रूभङ्गं भीषणस्याशु कृत्वा वाशोकदेव

वः १८५ वध्यतां वसुदेवोऽयं क्रियतां

नन्दनन्दनः विधीयतां च गोपानाम्

वितेराजशासनम् १८६ कंसस्येति शु

वाणस्य मदोद्दामस्य गर्जतः ङुष्टद्विप

स्येव हरिर्वेगेनांतिकमाद्रवत् १८७ मं

चस्थे वेत्रिसंचेन व भयसमयो द्भ्रान्तसा

मन्तचक्रे हलस्वस्ते तरुणः शशिक

रधवले चामरे विह्वलायाः कस्याः कंस

चकर्ष प्रविलुलितस्तितासीघविक्लेष

केशैः क्रोधाग्रे भूममालामिव कुसुम

वलङ्कमालां दधानम् १८८ आकृष्ट

स्य स्वराविरणरुणमणिव्याकीर्णदीर्घ

द्युति मौलिवत्तसिमौक्तिकांशुशवलः

कंसासुरस्याच्युतः व्यक्तोऽभूत्त्वरसिंहसु

धनाविस्थाय पारमिश्रः त्वणं दीर्णस्येव

का· पुनर्हिरण्यकशिपोःस्फीतःसुतारम्भ
मा·द· रः १८९ हत्वाहूरन्नराहकंसमदान्धंकंस
१५३ कुञ्जरम् उग्रसेनप्रविदधेराज्येतज्जन
८३ कंहरिः १९० पादयोर्वसुदेवस्यदेवक्या
श्चाच्युतःपतन् बभूवानन्दनिस्यन्दति
विज्ञालिङ्गनातिथिः १९१ आविर्भूताःस्व
यंविद्याःकलाश्चसकलास्ततः निनाय
स्वहस्णीयत्वमवधानेनमाधवः १९२
दक्षिणापथनाथस्यभीष्मकस्यात्मजांह
रिः जहाररुक्मिणींकन्यांलक्ष्मीजन्मान्त
रागताम् १९३ रुक्मिण्यामथकृष्णस्य
प्रद्युम्नःप्रथमःसुतः जाम्बवत्यामभूत्सा
म्बःप्रतिबिम्बनिभोपितुः १९४ स्त्रीणां
सहस्राणिषोडशान्तःपुरेहरेः बभूवु
स्तासुपुत्राणांलक्षसंख्योऽभवद्गणः १९५
नारायणीचन्द्रसेनोप्रद्युम्नःप्रापवल्लभा
म् यस्यामजीजनत्पुत्रमनिरुद्धंमनोभ
वम् १९६ ततःशक्रगिराकृष्णगरुडंगरु

उद्धजः गगने दैत्यचक्राणां चक्रे चक्रा
युधः स्तवम् १९७ सुरस्तन्द्धयग्रीवन
रकाणां महास्त्रराः प्रययुश्चक्रिचक्रा
ग्नेस्तिशामज्ञापनज्ञ.नाम् १९८ जरासं
धेन सेरुद्धामागधेन प्रमाथिना मथु
रामध्यंसं तज्जप सातु गः प्रययो हरिः १९९
द्वारकामध्यकेसारिः पश्चिमाब्धितटे
व्यधात् जितलङ्कालकानाकनागेन्द्र
नगरीं पुरीम् २०० बलात्तीरोदजन्मानं
पारिजातं जनार्दनः हृत्वा शक्रपुरीपाला
द्वारकायां न्यवेशयत् २०१ अथान्तरैके
मस्तह्यकरालः कालविग्रहः प्रतिताका
लयवनश्चक्रे हास्तिक्तलतये २०२ क्रुस्स
स्तेदुर्जयं मत्वा निःसहायो भुजायुधः बु
द्धिपूर्वे धियं धृत्वा ययौ यवनमण्डलम् २०३
हेमरत्नमयं तस्य प्रविश्य भवने हरिः
भयेप्रदं यमस्यापि ददर्श यवनेश्वरम् २०४
सोऽपिक्रुद्धं विलोक्यैव पतितं भुजगोचरे

को: मा ट

१६४

मनोरथशतानावाप्तं जिघृक्षस्तं समाद्रव
त् २०५ तस्मिन्नभिद्रुते गाढं जवेन प्रययौ
हरिः न च पश्चाद्वचालास्य यवनः पूर्व
कर्मवत् २०६ ततः समुद्रदशनो विगा
ह्यापि महीं हरिः दृष्टान्तमचलं पश्चाद्वि
वेश हिमवद्गुहाम् २०७ तत्रैत्लार्थ्यहता
शेषदैत्यस्य युगविस्तरः यातः कालः प्र
सुप्तस्य चक्रान्तस्य भूपतेः २०८ अथ नि
द्रादरिद्रं मां शयानं यः करिष्यति स भ
स्मसाद्यास्यतीति राजर्षिः समयं व्यधात्
२०९ तस्य शय्याङ्कपर्यङ्कवक्रपादतलान्त
रे तस्यावलम्बितः शौरिः शङ्कासंकोचि
ताकृतिः २१० प्रविश्य कालयवनः शया
नं वीक्ष्य भूपतिम् कृष्णमायेति निश्चित्य
निनिद्रमकरोत्पदा २११ प्रबुद्धः कालय
वनं पादस्पृष्टवपुर्नृपः दृशा ददाह निः
शेषं निद्राशेषकषायया २१२ निर्दग्धे का
लयवने पर्यङ्कचरणाञ्चले कायसंक

लनालीनं दृष्ट्वा कृशामभाषत २१४ कस्त्वं
परिमिताकारः कान्ताकर्णोत्पलद्युतिः
बिभर्षि गुणगम्भीर महो माहात्म्यवर्जिते २५
इयन्ती ह्रस्वतां याता दृष्टिः कालनिमीलि
ता महत्क्षपरिमाणं यद्वत्ः स्वल्पतरं त
व २१५ इत्युक्तो मुचकुन्देन प्रभूयप्रणयी
हरिः स्वहृन्तं लोकवृत्तं च सर्वं तस्मै न्यवेद
यत् २१६ काले विशाले विज्ञाय स्मापालः
तणवक्रम् दीर्घशय्यामिवात्मसंभोगाशा
ममविलयत् २१७ अहो कालगलत्सर्व
भावभोगाभिमानभूः स्वप्नप्रकारः संसा
रः पर्यन्तासस्य विभ्रमः २१८ भूमिः संकुचि
ताग्रीष्मातपम्लाई चर्मवत् वैराग्यज
नयत्येव जराजीर्णेव कामिनी २१९ तानि
मित्राण्यपनीतानि तेभ्यस्तास्तिकबान्धवाः
नेरखुरमतेनात्मा यूथभ्रष्ट इव द्विपः २२०
यस्मिन्निस्ममपूर्वमं तदखिलं कालेन
लीढं सर्वं यातं हन्त त्वरातं न विरमत्तात

का
मा र.
१९५
85

णोत्तशल्कोपमम् ग्रामान्नश्यतिमस्यता
स्याभिनवस्यास्वादने स्वादुता नेदानीम
मकृत्यमस्तिमहता राज्येन भोगेन वा २२१
मलिनात्तमतां भूतिः सा भूतिः शोभतेऽस्थु
ना मुक्तिकान्ताधवलतां केशाम्बूलनेन
या २२२ इति स विरक्तराजर्षिः कैलासं तप
से ययौ गत्वा कैलासं च हस्तिभ्यः स्वहृतान्य
न्यवेदयत् २२३ बलेर्बाणासुरः सुतोऽभी
द्बाहुसहस्रवान् यस्मात्स्थानसभासभ्यो
भगवानभवद्भवः २२४ दीप्ररत्नगृहालो
कैः स्फजत्संध्यामिवानिशम् बभूवाकाश
गे यस्य नगरं शोणिताभिधम् २२५ उषा
नामाभवत्तस्य कन्या लावण्यवाहिनी श्री
ललस्वेलननतटी यस्यामज्जन्निवस्मरः
२२६ युद्धे विनामे मिथ्यैव भारायभुजकान
ननम् इति तेनार्थितः शार्वः प्राप्स्यसीति
तमभ्यधात् २२७ हरे कदाचिदुद्याने देव्या
सहविहारिणम् दृष्ट्वोषा स्वविवाहाय स्पृ

न्तो चक्रे चनल्लनी २२८ यः करिष्यतिते स्वेभकस्याभावव्यतिक्रमम् भविष्यति मतेभर्तातामुवाचेतिपार्वती २२९ अ थायद्यौयौवनक्रन्दल्लीनांकुसमाकरः कुर्वाणः सरसांप्रीतिललतांननमनोवने २३० चञ्चचूतरजःपुञ्जपीताम्बरमनोहरः अतसीकुसुमश्यामः स्तुभेनवमाधवः २३१ नम्रानननानवोद्भूतरजसा लवकलनी मालतीयौवनवतीकमेवोल्लासिनीबभौ २३२ वधुमलयनिःश्वासारवचन्दनतुम्बिनः पवनाःपन्नगीदंशशङ्कयेवशनैःशनैः २३३ कूजत्कोकिलकण्ठवंशविरुतैःस्मायिन्यवाप्तपरं हृतामोदमदाकुलालिपटलीवीणास्वनस्वाङ्गनाम् शिक्षाचञ्चलण्दत्तदक्षिणमरुद्वेगोपदेशक्रमे मञ्जर्योनन्दतमेधुत्सवलसमस्थुपाभुधारायने २३४ हेमहर्म्यप्रस्थमाष्यनीतास्वेमनोमुषा उषाकेना

का
मा ह
१५६
86

पिकान्नेनशीलांशुकदरिद्रताम् २३५ त
स्याथीप्रतिचौरेणविज्ञायहृदयंहृतम्
हेलाहरणभीत्येवहारस्तरलतांययौ २३६
लज्जामज्जनविह्वलाननननेत्यल्पप्रला
पोहृति नीवीमुक्तिनिरोधनिर्धुतविधौ
पाणिः कणत्कङ्कणः शीतेनेवविकूजि
तानवतनुः श्वासस्पृशीत्कारिता तस्या
श्चशमयोवलत्कलकलाकाञ्चीसकम्पा
भवत् २३७ प्रवृत्ताहतकर्नेयासामुग्धा
स्वमसम्पताम् मन्यमानामुहुर्मोहंकल
लज्जाकुलाययौ २३८ शयनेविलवस्त्रा
नेभयेनेवविहायसा हर्म्यस्याप्रदेशे
प्रान्तरदिक्चक्रविलम्बिता २३९ सासीत्क
म्पकुचप्रस्तहृल्लानभावस्तमन्मथा मु
मूर्च्छाच्छादयतीवप्रविष्टंहृदयेप्रियम्
२४० मानिशम्भ्यासबाणाम्बुविन्दुभिर्मौ
क्तिकैरिव छिन्नस्पर्शीलहारस्रक्कुर्वाणा
ग्रथनेपुनः २४१ प्रदध्यौनवविधिस्तसा

धमायायामिनाविरम् हितैसाचिन्तयाने
वच्युतंचित्तमयोसखी २४२ किंकस्यक
थयाम्येतत्कंपृच्छामिकरोमिकिम् का
गतिःकेनहृष्णांकुनलत्संगमःपुनः २४३
इतिसंदेहतिःसत्वाचिन्ताविक्रीतचेतना
म् विलोक्यचित्रलेखाख्यांसखींप्राणसमा
वदत् २४४ तन्विकःविदभारोऽयंभीरुकिं
भयकारणम् पुत्रीत्रैलोक्यभर्तुस्त्वंवध्यः
कस्तेऽपराध्यति २४५ किंशय्यावलनाविम
र्दगलितैःकर्णोत्पलस्यच्छेदे लीनैःकाम
कृपाणलेशसदृशैर्व्यामातवेयंतनुः भ्र
यन्मौक्तिकयोर्बिभर्षिकुचयोर्भित्त्वेभकुम्भ
भ्रमं स्पृष्टोऽयंरतिसंगमव्यतिकरःकस्ये
तिमेसंशयः २४६ इत्युक्तेसस्मितंसख्या
सनिःश्वासाश्रुवर्षिणी उषाशनैरवोचत्तां
लिखन्तीत्याममयोसखी २४७ दृष्टःस्वप्नेम
याकोऽपिरमणस्तुकम्पनःपीयूषवर्षी
संस्पर्शेस्मरणेमरणोपमः २४८ जानेकस्य

का॰
मा॰ टी॰
१५२

तरङ्गिताङ्गलतिकास्त्वमेऽहमालिङ्गिता
म्स्पर्शीकुचयोर्निरर्गलतया हो रो ऽपि
पार्श्वीकृतः एतावन्मम विस्मरामि यद
नो हन्तपरं तत्परं धैर्यं सोढ्लं शरीरश
मनेध्यातापितो विघ्नि किम् २४८ मूर्छाच्छा
दितमीलितेन नयनं तापेन तनुः पच्यते क
म्पः सूचयतीव जीवगमनं मोहे मनो म
ज्जति प्रागजन्मार्जितकर्मणा बलवता का
मेन कालेन वा नो जानामि सकेन मे धृति
हरः कण्ठे भुजंगोऽर्पितः २५० त्यज्यते स ह
जानन्नामससेतगुरुस्त्वाच्यता गण्यते न च
नाकीर्तिर्यत्कृते सोऽपि इडलेभः २५१ इयं शी
लविलम्भिर्मे मानम्लानिर्महीयसी इडे
भेवल्लभेऽप्रीतिस्तनुमार्गेन शाम्यति २५२
इति तु बाणेन तामश्रुकणाकीर्णकुचस्थली
म् संतापपिशुनोच्छ्वासां चिरले खोवदत्स
खीम् २५३ किं न स्मरसि मुग्धे त्वमहो विरह
कातरा देव्यादिष्टः सतेत्वमदष्ट एव वरोव

वरः २५४ समाश्वसिहि हे तन्वि तन्तुस्त्वा
पत्समानेन ते करोमि योगशक्त्याहमुपायं
त्वत्समीहिते २५५ उल्लिख्य निखिलं चि
त्रपटे त्रिभुवनं नव सदर्शोदर्शयाम्येव त
त्रालोकय वल्लभम् २५६ इत्युक्त्वा चित्र
लेखा योगगत्यां व्योमवर्त्मना उषाजीव
मिवा पटे प्रियसंदर्शनाशया २५७ साम्बे
त्यत्स्यास्त्रैलोक्य चित्रपटमदर्शयत् किं
कुर्म्म दर्शयेवायोगिनं तान वत्स धाम्
२५८ उषा चित्रपटे दृष्टा सुरासुरनरोरगा
न् ददर्शीदयिनं स्वप्नदृष्टं जितशशिस्म
रम् २५९ अयं स सखि मे धैर्यहारी हृद
यतस्करः इत्युषावचनं श्रुत्वा चित्रलेखा
जगाद ताम् २६० दिष्ट्यायं मातृ सखि भगो
यस्यास्तेन वमन्मथः लक्ष्मीवल्लभपौत्रो
ऽयमनिरुद्धाभिधः प्रियः २६१ प्रद्युम्न
तनयस्यास्य लावण्यामृतदीधितेः का
न्या स्नेहमिवायान्ति स्मरविपाथयाङ्गनाः

का·
मा ३·
१६५

२६२ रूपेणाप्रतिमेन नेत्रसुभगः कंदर्प
दर्पच्छिदा शौर्यैर्वज्रधरोपमानमहते
धीरः स्वमेरोरयमप्रस्यामर्त्यमर्त्योत्तमा
भिरनिशं सोत्कण्ठमाकर्णितं वक्षोत्स
ङ्गःस्मरापह्नुगुणगणं गायन्ति विविधाः
२६३ पश्चिमाब्धौ हरिपुरी द्वारकाह्वास्ति या
देवैः सिद्धैरिव महोत्साहैर्गुप्ता हैमवती
गुहा २६४ तस्यामन्तःपुरे श्रीमान्वसत्येष
प्रियामत्वेः आनीयते कथं नावदितिसोला
यतेमनः २६५ त्वद्भाग्यानि पुरस्कृत्य गच्छा
मि गगनेन ताम् हेलार्पिताद्भुतनिर्यवि
धिः सिद्धिं विधास्यति २६६ इत्युक्त्वाकाश
माविश्य साययौ हारकौस्तुणात् कुर्वाणा
रशनारत्नैः शक्रचापचिता दिशः २६७
सा मूढमायया हत्वा रत्नपर्यङ्कशायिनम्
आनिनाय मुहूर्तेन व्योम्ना प्रद्युम्नमङ्गन
म २६८ स्वमहान्तन्तमावेश्य सकम्पान्तः
पुरान्तरम् प्रवेशितस्तया पश्यपडंवारति

मिवस्मरः २१९ सनांदष्टानवोन्मेषनि
र्माणातिशयविधेः अचिन्तयत्तस्याए
वै रिवस्तरिनलोचनः २२० इन्दोःसंत
यत्लणान्ततस्सधाकिंवेधसानिर्मिता
किंधैर्यापहृताहरस्यविहिताकामेन
कामेनकान्तातनुः किंतारूपएवसन्त
कान्तिललितास्शृङ्गारसिक्तालता किं
लावण्यपनरङ्गिणीभुवनविधिजन्मान्तरा
मारतिः २२१ कटाक्षःसंपन्नेकुवलयक
लक्षैर्व्यकलनो भुविदृष्यस्मदपुनिह
रणहेलापरिचयः असंरुद्धाबाधाधर
णहेलापरिचयः असंरुद्धाबाधाधर
दलरुविर्विद्रुमनरो रहोसारङ्गास्याः
प्रसभविजयीरूपविभवः २२२ इति
सर्वाङ्गनिर्मग्नलोचनस्तांविलोकयन्
अनिरुद्धोःधरेतस्याबभूवाशापथ्याति
थिः २२३ सापिसाङ्गमिवानङ्गतमभ्य
स्तमनोरथैः विलोक्यप्रत्ययासन्तेपुनः

का॰
मा॰ २

स्वमम शाङ्कत २७४ सोत्कम्पाकरोयेन
गविणीमणिमेखलाम सृङ्मौनवती
वक्रेपेस्तुत्यचकितेनवसा २७५ नवेमोन
वतिप्रोमिणनयोः प्राहसखीश्वरः दन्तोस्तु
स्तुवैःकुर्वीणाग्रथनेविततयोरिव २७६ य
स्त्वयाप्रमकृस्तेमेदैवस्मित्रपटेऽर्वितः
प्रकोभवत्यासनेनदृष्टः सविभ्रमलतांगतः
२७७ स्वमसंपादितप्रीतियोऽर्थितेलेमनो
रथैः प्राकृत्नाकीटशीतस्सूक्ष्मिवसप
पयते २७८ मोनमालम्बसेष्टाटष्टालो
णीनिरीतसे लतेवकम्पसेकम्पाकोऽ
येते चित्तविभ्रमः २७९ मानस्तत्तणशा
मनागतजनेस्तम्भुक्तसंभाव्यते स्वमा
म्यस्तसमागमेऽपिनववर्तिकिलज्ञपा
लीयसे कान्तस्मिन्नरतासदावसतिपश्चि
तेनिबद्धोगुणैः प्रारब्धासविकसता
वदियतीप्रोमिणनयापहृतिः २८० इति
सर्वांसुवाणायामनिरुद्धः प्रगल्भताम

निनाय दयितां प्रौढः प्रणयैः प्रेमपेश
लैः २८१ तदाप्रीतेर्यदायत्ते विल्गितं
यन्मनोरथैः मन्मथेन यदादिष्टं सर्वं
तत्तदभूत्तयोः २८२ दिनेषु प्रयाते
षु प्रच्छन्नप्रतवल्लभा उमाभूदभिमा
नाकव्यक्तसंभोगलक्षणा २८३ याकी
र्णाकुवरीसुवं वितिलकं ताम्बूललि
प्तेऽक्षिणी कण्ठे कङ्कणलक्ष्म हारवि
रतिर्दंशोऽधरे निर्व्रणः स्तनः प्रच्युतव
स्त्रनास्तनतटी सायस्ववेषक्रिया संभो
गाभरणा तद्वरतनोः शङ्कास्पदं वे
षयो २८४ किंचित्कलिते लोकैक
न्यायाः कामलक्षणे फल्लेशैनैः कर्ण
पथं बाणस्यापि कथा ययौ २८५ तत
स्तद्भ्रमादिष्टाः किंकराः क्रूरकारिणः
आययुर्युद्धसंनद्धाः कम्पकान्तःपुरा
ङ्गणम् २८६ निरुद्धः प्रियया यत्नाद
दोऽन्यसक्षितः घोरकिंकरसंघाता

का॰
मा॰ र॰
५०
90

ज्ज्वानपरिघाप्रथः २८७ हते ऽग्रुतेकिं
कर्णाणांसर्वबाणाः समापयो रथीवा
ऊसरूसात्तसमस्तात्प्रथमाण्डलः २८८
शास्त्रहृष्टितडत्तर्ष्टोप्राग्रुम्निः वेह्नवर्म
म्रत् छित्वायेयेनिधिम्ब्रक्रेरणेबाणस
विस्मयम् २८९ उद्यासंग्रामतरलापितः
पत्तस्वसंगरे प्राणेशपत्तपातेनभेनेस
देहसाधसम् २९० बाणेनशहितोश
क्तिस्त्वदेष्टामिवोत्कटाम् आशयतेस्म
प्राग्रुम्निस्तामेवग्राहिणी हली २९१ पर
हस्तगताशक्तिः प्रविष्टान्तः कृतव्रणा
निजास्वतेवबाणस्य हृदये शल्यतां ययौ
२९२ वीरं विज्ञायते बाणः सप्रद्युम्नेन
डर्जयम् आददायतामसीमाधामरष्टः प्र
विवेशावम् २९३ निरन्तरैस्तडत्तद्दृष्टैर्वे
ष्टितांगं भुजंगमैः दृष्ट्वानिरुद्धं संरुद्ध
सुषाभूत्मोहमीलिता २९४ वद्धेऽनि
रुद्धेतनयोबाणः सैरापवारिणीम् आ

कृष्णः स्नेहकोपाभ्यां ननतस्याजनचाग्र
हीत २९५ अप्रेमस्पृहया ज्ञावचनग्र
नं देव्या नवदने नकृष्णोऽप्याकृष्णाग
णामणित निविक्रयनलाम् अप्रेसेवा
संतापं वपुरननुभूतप्रभ्रमं ये कुले
कस्माद्धीनेन नहि नयति मानेमलिनता
म् २९६ अन्नाल्लेहारकायामनिरुद्धा
पहारजः ह्लसीनामभवल्लोभः शोक
चिन्तानुबन्धवान् २९७ बाणस्य नग
रे रुद्धमनिरुद्धं सहोषया चिन्तायनार
दगिरामस्मारगरुडं हरिः २९८ हला
युधेन सहितः प्रद्युम्नेन च सत्वना अ
ययौ शोणितपुरं तार्क्ष्यमारुह्य माध
वः २९९ वियोजनसहस्राणि विलङ्घ्य
गरुडध्वजः शीघ्रं बाणपुरे हाददर्श
केशवोपमम् ३०० अग्निमाहवनीया
ग्निताः सः प्राकाररक्षिणम् पीतोद्वान्त
गङ्गाम्बुनिर्झरेणव्यवारयत ३०१

का
मा दे·
५१
91

पुरद्वारमथोन्मथ्यप्रविष्टंशार्ङ्गिणोब
लात् निःसंख्योःसंख्येसेनन्द्यादितिजाः
पर्यवारयन् १·२ चक्रिचक्रनिकृत्तानां
शरीराणिसुरद्विषाम् चक्रुःपर्वतय
न्निमनिपतल्लितिम्फुमम् १·३ प्रचाल
रेनागपाशपञ्जरेसिंहविक्रमः बद्धोऽ
निरुद्धःसस्मारद्वर्गोल्लनिपदार्चिताम्
१·४ निक्षिप्तमतमहिषासुरमस्तका
ग्र प्रमग्रनिर्गतघनस्तृतिशोणिताई
म् पादाम्बुजेषुनरलक्षकभक्तिचित्रे
वन्देभवप्रभवतापहरंभवान्याः १·५
शूलप्रहाररहतरक्तभैरेकविन्दु संजा
तेघाररूपकलमप्ररूपमाध्ये पातालमू
लगगनान्तविकाशितास्य ग्रस्तोग्रदा
नवतनुप्रगणमाभिकालीम् १·६ भीमो
ड्वहिभवसम्भनिसम्भकाय निष्ठे
षडःसरतनाशानिचातघोराम् कामा
यतीस्वकरकृत्तशिरःशरीर वीरोपहा

रपरितोषवतीनमामि १०७ त्वमत्स
मार्णवचनरवःपद्मगभीरवरेण
काण्डप्रशाप्रभमस्वरभसःसमपातालभे
दी धैर्यौत्माथीनयतिवकिताशेषलो
केम्बराणां चाण्डमाण्डाःप्रलयसमयो
त्साहलीलाटहासः १०८ इतिस्तुताभ
गवतीदुर्गादुर्गापहारिणी स्वकरस्फो
टितोग्राहिपञ्जरेतममोचयत् १०९
भुजंगपाशनिर्मुक्तःप्राप्तश्रिःसमरा
ङ्गणम् प्रययौयुध्यमानस्यसमीपका
लियद्विषः ११० अथकल्पान्तपर्जन्यगा
र्जितोर्जितविभ्रमः बाणासुररणारम्भ
दुन्दुभिध्वनिरुत्थितो १११ दैत्यैर्लुण्ठ
ह्रष्टिनष्टगमनेमेनारजःस्फुरितय
स्तापैकैप्रसरं पिनाकिविशिखव्राता
वकीर्णारणे कल्पान्तागमशङ्कितैस्त्रि
भुवनेवक्तःशरीरच्छिदः मृणाणामनि
कृष्णमप्रजितप्रत्यमुक्ताःशराः ११२

का॰
मा द॰
५२
९२

गरुडाद्वक्रस्याथ्यवलेन बलिना रणे
हलेन हलिना कृष्टो देहो देहाद्विधा
यतः ॥१३॥ ततस्त्रिनेत्रानुचरः प्रदीप्त
शिखिविज्वरः क्षिप्तेन भस्मना रामं भ्र
मन्मूर्छाकुलं व्यधात् ॥१४॥ संतापमू
र्छितं कृष्णः परिष्वज्य विडम्बनम् कृ
ताजटाभिराकृष्य नयाह ज्वरमञ्जसा
॥१५॥ कृष्णोः पाण्यज्वराविष्टः स्मनोमा
ञ्चकर्कशः असृजद्वैष्णवं घोरं ज्वरं से
द्रज्वरापहम् ॥१६॥ ज्वरयोः संप्रवृत्ते
त्रिभुवनाकम्पने रणे वैष्णवः प्रलया
र्काभः पार्वं ज्वरमपातयत् ॥१७॥ कण्ठे
निपीड्य निक्षिप्तेन रुद्रज्वरः क्षितौ
प्रयातः शरणं कृष्णमवदद्वाष्पगद्ग
दः ॥१८॥ देवेन त्रिपुरारिणा त्रिजगतो
जीवापहारक्षमः सृष्टः स्पष्टविनष्ट
धैर्यसरणिर्द्वन्द्वयाऽहकृतः सोऽयातः
शरणं शरीरपतनेऽपत्रासमत्रान्तर

त्रिमार्गमसस्तिज्ञापिनोनभवितामत्स्य
शितापः क्वचित् ११९ इति भीत्या ब्रुवा
णेतेरत्तगरुडध्वजः शरणमेषि विष्णु
र्हेऽपि वैरकृशानमाधवः १२० ततः श्री
कण्ठवैकुण्ठौ व्यामदेहौ बभूवतः
पिनाकशार्ङ्ग.निर्गच्छद्बाणजालैर्निर
न्तरैः १२१ तणं तल्पेतयोर्युद्धे जगत्प्र
लयकारिणि चैनैः शौरिशरासौरैर्ध्येयो
विमुखतो हरः १२२ ग्रस्तशक्तेः कुमार
स्याजितस्य हरिणा रणे रत्नायैशंभुना
हृष्टात्स्थेन शार्ङ्ग.नाथुरः १२३ अथबा
णः स्वयं योद्धुं मधुसूदनमाययौ त्रिप
न्वाङ्गसहस्रेण दीमायुधपरम्पराम्
१२४ सहस्राक्षेरणेतस्य मनोरथमि
वायतम् ससूतं शरवर्षेण प्रममाथ
पुराणकः १२५ उपनीते गणे स्तूर्णं
शासनात्त्रिपुरद्विषः सपूरमारुरोहस्र
ध्ववाणः षण्मुखवाहनम् १२६ यत्नेन

का
मा खं
९३
93

युध्यमानस्यछिन्नासहस्रमुरारिणा मु
क्तकेशीविवस्त्रास्त्रीबाणस्याग्रेव्यदृश्य
त १२७ रक्षार्थेकोटवीसृष्टातस्यदेवेन
शूलिना वञ्चयित्वाच्युतस्यार्केपार्श्वोत्थि
तमथासृजत् १२८ चक्रक्रमेणपतिते
स्कन्धयोःक्षीणपावकम् चक्रनेक्रकच
क्रूरंबाणस्यभुजकाननम् १२९ चक्रोत्कृ
त्तभुजद्रुमव्रणमुखोद्भूतैर्घनासृग्भरैः
प्रोद्यद्विद्रुमपादपानुकृतिभिस्तस्य
प्रमाणैःक्षणम् श्रद्धोमाहृतशुद्धस्थि
रथिकश्चद्रुःसर्वाऽःभव यामःसंतत
रक्तचन्दनचितैर्जीतैरिवास्यैर्भुजैः १३०
बाणश्छिन्नभुजोऽप्येषशोभोर्भगवत
श्चिरम् ननर्तत्रिपुरघ्नस्यतोषायप्रण
यीपुरः १३१ भक्त्याभवद्भगवतःसभ
वस्यातिवल्लभः वरान्नन्दिसमःश्रीमा
न्महाकालश्चतुर्भुजः १३२ कल्याणेन
त्तेयशःपरिचितंलक्ष्मीदृशात्तया

माकान्तिविद्यातिसमभुवनमस्तेपि
ताज्ञात्तराम् संसारेकृकतेविकारि
निकरंनिःशेषमेवलग्ना इक्तिःक
ल्पलताचराचरगुरोःकिंकिंनसूतेफ
लम् ११३ उषासहितमादायप्रद्युम्नत
नयंततः द्वारकांविजितारातिर्जगाम
गरुडध्वजः ११४ कदाचिद्दण्डदेवर्षि
र्द्वारकामित्य नारदः श्रवाप्यपूजामु८
चितांकथान्तेकृस्नामभ्यधात् ११५ ग
ङ्गाभिलाषीन्पतिर्ब्रह्मशापान्महाभि
षः भरतस्यकुलेजातःशंतनुःप्रतिपा
त्मजः ११६ गङ्गापिधातःशापेनपत
जीवसुभिःपथि वसिष्टशापपतितैते
ह्रींमथेनुनिकारतः ११७ स्वजन्मनेः
र्थिताजातावधायचमहींगता स्वतीरो
पवनोपान्तेविचचारसुलोचना ११८
तत्रशंतनुनागङ्गासंगमेगजगामि
नी भेजेयथेष्टकरणप्रत्याख्यानधृता

का॰ मा॰ ५४

95

वधिम् १३९ साजातानवधीत्सप्तवत्स
न्स्वेच्छाविधायिनी जातेऽष्टमे सुते राज्ञा
निरुद्धा प्रययौ दिवम् १४० देवव्रताख्यः
स शिशुर्दिवि देवैः कृतव्रतः सर्वविद्या
पगाम्भोधिर्ववृधे वसुरष्टमः १४१ दृष्ट्वा
कदाचित्कालिन्दीकूले कुवलयेक्षणाम्
शंतनुर्दाशतनयां तत्पितुर्याचकोऽभ
वत् १४२ गाङ्गेयस्त्वत्सुतः सम्राड्दौहित्रो
मे न राज्यभाक् इत्युक्त्वा न ददौ दाशस्त
स्मै सत्यवतीं सुताम् १४३ देवव्रतः पितु
र्ज्ञात्वातीव्रस्मरशरव्यथाम् गत्वा ययाचे
दाशेशं तनयां विनयान्नतः १४४ दौहि
त्रे वंशराज्यार्थी मत्तो न ददौ यदा तदा
राज्ये विवाहे च गाङ्गेयः समयं व्यधात् १४५
भीषणीयप्रतिज्ञानाद्भीष्मोऽयमिति दि
विरम् विचचारोदिताश्चर्यैर्विचरोच्चा
रितं वचः १४६ आनीतामथ भीष्मेण
कन्यामासाद्य शंतनुः परितोषाद्ददौ त

स्मैस्वच्छन्दनियनेवरम् १४७ कालेन
जनयित्वाथ पुत्रं चित्राङ्गदाभिधम् त
स्याविचित्रवीर्यं च शान्तनुस्तनुमत्यजत्
१४८ ततश्चित्राङ्गदो राजा गन्धर्वेण प्र
माथिना चित्राङ्गदेन समरे नाम द्वेषा
न्निपातितः १४९ शिशोर्विचित्रवीर्य
स्य भ्रातृराज्यस्थितस्य कृते जहार काशि
राजस्य भीष्मः कन्याः स्वयंवरे १५० भ्रा
त्रे विचित्रवीर्याय हस्तिनापुरे मत्स्यसः
यत्का सा स्वासु काम्बामम्बिकाम्बा
लिके दृदे १५१ राजसूनुस्तैरौन स्मिव
वैयौवनमाधवे कान्तालतावलयिते
पातिते कालदन्तिना १५२ विच्छिन्ने
शान्तनोर्वंशे न सुत्रेलेखजार्थिना भीष्म
णा प्रेरिता सा स्त्री प्राह सत्यवती शनैः १५३
कानीनस्तनयो मेऽस्ति तत्र कामासरा
पाराशरात् संजातो यमुनाद्वीपके स्मोद्दैपा
यनो मुनिः १५४ तेस्मरामि सततेत्रपु

का॰
माद॰
८५
95

ज्ञोत्पत्स्यते तपोनिधिम् उक्त्वेति सा भीष्म
मेने तमस्मारत्स चाययौ १५५ अम्बाख्या
ख्याविरूपाक्षं तेजोराशिं विलोक्य तम्
निमीलिताक्षी तद्दृष्ट्या गर्भमाददे
१५६ अन्धोऽक्षिमीलनात्सूनुरभूद्वीमस्के
महर्षिणा द्वितीयेन नयापत्यमिति मा
ताजगाद तम् १५७ अथ पाण्डुरवक्त्राम्बा
लेभे गर्भं मुनेर्दृशा अत्रसूतिः सुतः पा
ण्डुर्भवितेत्यभ्यधान्मुनिः १५८ तस्यां भ
याद्विरूपाक्ष्यां शूद्रायां गर्भसंभवे धर्माव
तारस्तु कोस्याः पुत्रेप्यायान्महामुनिः १५९
जातेऽन्धे धृतराष्ट्रेऽथ पाण्डौ च भुजशालि
नि माण्डव्यशापभूर्धर्मः शूद्रायां विदुरोऽ
भवत् १६० धृतराष्ट्राय गान्धारीं सुबलस्त
नयां ददौ कुन्तिभोजसुता कुन्ती पाण्डुं मा
द्रीमवापच १६१ सुवादिग्विजयी पाण्डु
र्गयाव्यसनी वने मृगरूपरतासक्त
मवधीत्किन्दमं मुनिम् १६२ भविष्यसि

नेदयितारतिपर्यन्तजीवितः तेनेतिश
प्तस्त्यक्तश्रीर्ययौपाण्डुस्तपोवनम् १९३
ततःपुत्रशतंलेभेगान्धारीतस्यगर्भजं
ज्येष्ठोदुर्योधनस्तेषांतस्यदुःशासनोऽनु
जः १९४ कुन्तीतुनिवशागाममन्त्राभर्तु
रनुज्ञया धर्मानिलेन्द्रानाहूयवनेपुत्रा
नजीजनत् १९५ युधिष्ठिरंभीमसेनम
र्जुनंचसुरोचितान् सपत्न्यादत्तमन्त्रा
चमाद्रीप्रापाश्विनोर्यमौ १९६ स्नातांतु
शोहवेमाद्रींविलोक्यकृतसमागमे ग्रा
लिङ्गनात्सङ्गेऽभूत्पाण्डुःशापादजीवि
तः १९७ प्रयातेत्रिदिवंपाण्डौपाण्डुपुत्राः
पितृव्यजैः हस्तिगतायातेराष्ट्रैःसह
दुर्योधनादिभिः १९८ भीष्मःपितामह
स्तेषांचापार्थकृपंव्यधात् द्रोणश्चशैव
शिष्यस्यशिष्यरामस्यधन्विनः १९९ अ
श्वत्थामाप्रियःसूनुर्द्रोणस्यतनयोऽभव
त् धन्यार्जुनःसमस्तास्त्रविद्याविमलदर्प

का
मा हे.
५८
96

णीः १० कन्यायां गूढजन्मा यः कर्णः कु
न्त्या विवस्वतः प्रयातः सूतपुत्रत्वमस्त्रा
णि प्राप भार्गवात् ११ संस्पर्धयार्जुन
रणाह्वानधीरोऽस्त्रदर्शने नीतस्सख्यति
मल्लवाकौरवेणाङ्गराजताम् १२ ततः
कर्णेन संमन्त्र्य भ्रात्रा दुःशासनेन च दुर्यो
धनः पाण्डवानांविधये गूढवेश्मयात् १३
ते तेन विहिते दीप्ते जतुवेश्मनि निर्गताः
विदुरेण रहः स्नेहान्निर्दिष्टबिलनिर्गमाः
१४ युधिष्ठिरार्जुनौ कुन्तीं वहन्भीमो म
हाबलः नकुलं सहदेवं च विवेश निशि
काननम् १५ ततोऽग्रविचरं हत्वा हि
डिम्बं राक्षसेश्वरम् भीमस्तदनुजां भे
जे हिडिम्बां दिव्यरूपिणीम् १६ जाते
घटोत्कचे तस्याः पुत्रे भीमपराक्रमे एक
चक्रां पुरीं जग्मुः प्रच्छन्नाः पाण्डुनन्दनाः
१७ प्रजास्त्रासयतस्म तत्र राक्षसोऽभूद्बका
भिधः यस्मै राजान्नशकटं प्राहिणोत्स्म

नरंमदा १७८ स्थिता विप्रगृहे कुन्तीस

हभिक्षाशनैः सुतैः बकवारे द्विजस्या

र्थेभीमेनतद्यथादिशात् १७९ व्रजन्भी

मोऽन्नशकटंभुञ्जानः क्रोधसंयुतम्

बकंहत्वाद्विजगृहंविवेशालक्षितोनि

शि १८० अथ द्वैपायनाचैः कथितेषु

थिकद्विजैः नानाकथाप्रसङ्गे नशुश्रु

वुः पाण्डुनन्दनाः १८१ पाञ्चालमादुपदः

पूर्वंद्रोणस्यसुहृदःशिशुः यथादाक्षा

मितेग्रामराज्यार्धमितिसंविदम् १८२

द्रोणेनग्रामराज्योऽर्थस्मोऽर्थितः प्रदत्तो

ननत् भिक्षाभुग्ब्राह्मणोराज्ञः कथंमित्र

मितिब्रुवन् १८३ इतिद्रोणःकृतस्तेन

राज्ञाभग्नमनोरथः अर्जुनेनरणेबद्धं

नेराज्यार्धमदापयत् १८४ ततस्तेनाव

मानेनपुत्रंद्रोणवधक्षमम् अभिचारो

प्रयोगेनद्रुपदः समवाप्तवान् १८५

यागाग्निमध्याज्जातोऽस्यधृष्टद्युम्नाभि

का·
मा·२
८७

यःसुतः कृष्णाच कन्यकायस्याःप्रमाथ
नःस्वयंवरः १८६ वयंतत्रैवगच्छामः
सर्वराजसमागमे धर्मप्रतिग्रहाभ्यर्थी
मित्युक्त्वाप्रययुर्द्विजाः १८७ ततःपाञ्चा
लनगरंव्रजन्तःपाण्डवानिशि गन्धर्व
राजेंद्रदत्तस्वर्गङ्गाम्भसिविहारिणाम् १८८
विवस्वान्तःपुरवधूदर्शनक्रुद्धमर्जुनः
बबाधाङ्गारपर्णंयुद्धेनमाग्नेयास्त्रतेजसा
१८९ युधिष्ठिरेणकृपयारक्षितजी
वितःसख्यंकिरीटिनाकृत्वाजितश्चित्र
रथोययौ १९० ततःप्रभातेप्रच्छन्नाःपा
ण्डवाविप्ररूपिणः प्रविश्यपाञ्चालपु
रेकुम्भकारगृहेस्थिताः १९१ इत्थंका
नारदेयातेसंकर्षणजनार्दनौ जग्मतु
र्लक्ष्यभेदार्थंद्रष्टुंकृष्णास्वयंवरम् १९२
तौपाञ्चालपुरंप्राप्यसर्वराजसमागमे
पूज्यमानौविविशतुःस्वयंवरसभागृ
हम् १९३ हेमासनोपविष्टेषुद्रौपदी

सर्वराजसु जगज्जयपताकेव कंदर्प
समायये १९४ गाथावेयपये
न्तस्मिन्भुजलभ्येस्वयंवरे अशक्ताःपा
र्थिवाःसर्वेयमुलेज्यातिलीनताम् १९५
विलसेषु तिनीशेषु द्विजमध्यादथो
त्थितः विद्धायनं नयोलक्ष्यं तितोति
प्रमपानयत् १९६ हारं कण्ठे विनि
क्षिप्यैषोपयापाफाल्गुनेहते पुत्रेकृताः
समुत्तस्थुः क्रुद्धाः सर्वे क्षितीश्वराः १९७
जित्वाथ शास्त्रकर्णादीन्वीरान्भीमधनं
जयौ पुरः कृष्णांसमादायययतुर्धात्रि
भिःसह १९८ भिक्षेवोपनताकृष्णा
सहैवभुज्यतामिति वचः कुन्तीशासना
न्मातःसहभोगायसंविदम् १९९ रा
मकृष्णौ निशि स्वैरं कुम्भकारगृहे
स्थितान् पाण्डवानेत्य सानन्दौ पु
नरासंभाष्य जग्मतुः ५०० अस्तित्वद्धु
पदस्येमां विज्ञायाधर्मनिश्चयम् कु

कौ॰
मा॰ दृ॰
९८

स्नायाबद्धपत्नीत्वंविरुद्धंनामममस्पत ४·१
नैतत्त्वंभगवान्व्यासःसमर्थोसावद्धृत
निः पञ्चेन्द्राःसमराःपूर्वंक्रुद्धाबद्धाः
पिनाकिना ४·२ तएवपाण्डवाजाताः
स्वर्गश्रीस्तवकान्तया तेषामेकैवसाप
त्नीनैवायंधर्मसंकरः ४·३ इन्द्रस्कान्तु
निनादत्तदिव्यदृष्टिनेश्वरः सत्यवि
ज्ञायतत्सर्वंतद्विवाहमममस्पत ४·४
ज्ञात्वाजनतुष्टहात्मृकाम्पाण्डवात्साम
मश्वयान् हस्तिनापुरमानाप्यधृतरा
ष्ट्राःस्पसृजयत् ४·५ इन्द्रप्रस्थेऽभिषि
क्तोऽथतेनराजायुधिष्ठिरः गुणैःप्रिये
श्रियाधर्मेधर्मणप्राप्तवान्यशः ४·६
निर्दिष्टेनारदेनाथमुनिनाभेदभीरुणा
भूतयेपाण्डवाःस्वक्रमर्यादांदहतिश्चि
याः ४·७ अत्रःश्रेयान्तरंयःपश्येत्स्त्र
स्नासंविरहः अविश्रान्तःसतीर्थ्यानि
व्रजेद्द्वादशवत्सरीम् ४·८ चौरान्तेनो

गणं विप्राकल्वाकृष्टलतोऽर्जुनः श्री
जन्हार सहाय यमजान्नः पुत्राइत्रः ॥५०९
मूर्छत्वाथ संविंद पार्थो लोपोपीजाह्न
वीजले मज्जत्तुलूपी पातालेनागकन्या
मवाप सवान् ॥५१०॥ जनयित्वा सुतं तेन सा
मिरावन्तं जगाम सः नगरं मणिपूराख्य
चित्रवाहन भूपतेः ॥५११ प्राप्य तस्य सुतां
कन्यां पार्थः पृथुललोचनाम् चित्रांग
दां स तेन तस्यां वभ्रुवाहनमाप्तवान् ॥५१२
सर्वतीर्थस्नातः प्राप्य प्रभासं श्वेतवाहनः
रैवताचलयात्रायां प्राप्य हरिसमागम
म् ॥५१३ अर्जुनोऽन्यप्रतीकमेकः श्रीलारे
हतमुत्सवे उत्साहोच्छलितं चेतः सात्व
गस्य हरेर्व्यधात् ॥५१४ तत्र कृष्णानुजां
दृष्ट्वा सुभद्रां कामकौतुकीम् कन्याम
नमते शौरेर्जहार श्वेतवाहनः ॥५१५
पुत्रोहतात्हस्तिवीराम्परिसान्वयन
नादनः निःसंख्यं द्रविणं दात्तमर्जुनाय

45

का
मा २.
५५
99

ययौ स्वयम् ४६ इन्द्रप्रस्थमथासाद्य
सुभद्रासहितोऽर्जुनः प्रणम्य धर्मजं
भेजे कृष्णेन सहितः स्ववेश्म ४७ अभि
मन्युं सुभद्रा पार्थात् पुत्रमजीजनत्
द्रौपदी प्रतिविन्ध्याद्यान्पतिभ्यः पञ्च बा
लकान् ४८ ततः कदाचिद्यमुनाजल
केलिविहारिणम् सकृष्णमर्जुनं वि
प्ररूपः प्राह हुताशनः ४९ उचितं दी
यतां मह्यं भवद्भ्यां भोजनं हितम् अर्थि
नामर्थनावज्ञानं भवन्ति भवद्विधाः
५० श्वेतकेतुनृपतेः पूर्वयज्ञे द्वादशवा
र्षिके अच्छिन्नाज्यभरेणाहमनलो
जडतां गतः ५१ वनं स्वास्थ्याय मत्वा
खाण्डवं बुभुक्षामि खाण्डवम् रक्षती
न्द्रः सहस्राक्षश्चैतत्तक्षकस्यास्पदं हितम्
५२ अत्रास्मे योगविघ्नोऽहं भवत्साधक
मेवयोः शरवणैः खाण्डववनं ज्वलाम
न्नमाशनम् ५३ इति वह्निवेदर्वी

ताभ्यामङ्गीकृते स्मितः धनुःपार्थाय
गाण्डीवं देवो वक्रे चवक्विले ४२४ त
दनेरथमारुह्य तदीयालयसायकैः
हरिणामहसेनङ्गः किरीटिवाणवं
घयो ४२५ अग्रेप्रज्वलितेवाहमहि
घयाग्रहिपद्वीपिनां निष्क्रान्तापुष्किणा
फ्लीफ्लगगनेदैत्याहिदेहड्डहि फेहे
मेघजलैः र्जेनाब्धपटलैर्युद्धेद्भुतव
त्रिणे विजिम्ये: सायकवर्षिणा विद्युद
तोबाणैर्निनादात्तयैः ४२६ सततमथ
भयलोलंतत्तकस्याप्यसेनं जठरमपि
जनमाः संप्रविश्यपद्वन्नम् अकृतरि
विकिरीटिपद्मिणावाणेरुवक्वे मयम
पिशरणांमंवक्रिभीतेररन ४२७ ततः
कृत्वास्तयादिव्यांसभांमणिमयींमयः
विदधेयधर्मपुत्रस्यप्राणरक्षाप्रतिक्रिया
म् ४२८ तस्यांसभायामास्थायेनलिनी
निर्ममेयमः नीलरत्नामलवतीहेमा

३३

का
मा ८
१००
100

ओंस्फटिकोदकाम् ४२९ सभासीन्म
थाभ्यस्य धर्मजे नारदोऽवदत राजन्त्र
लोकपालानां तत्सभासदृशी सभा ४३०
यज्ञस्य राजसूयेन क्रतुश्रेष्ठस्य फलं प्रि
यम् इति त्वामवदत्पाण्डुः पिता शक्र
सभास्थितः ४३१ इत्युक्त्वा नारदे याते
राजसूयमनोरथम् युक्तोत्कण्ठ
याराज्ञो वैकुण्ठायन्यवेदयत् ४३२
कैलासालसूवेश्माक्षिप्यायमथीः किंत
गये न जीवति जरासंधे क्रतुः कर्तुं स
शक्यते ४३३ तद्द्याभीमपहारायतेन
कृष्णागिरिव्रजे षडशीतिस्तपनयल्ल
स्पेणाघाश्च तद्देश ४३४ शरीरार्धद्वये
जातं जराति शिनिशाचरी संधाय विद
धे वालं जरासंधं तत्सृत्कटम् ४३५ तस्मै
निरोध विश्वस्ताः सत्पज्यमत्युरीवयम्
विधाय द्वारकां दुर्गां पश्चिमाब्धितटे
स्थिताः ४३६ इति स्वैरं ब्रुवाणेन नृपः

संमन्त्र्य शौरिणा आदिशन्मागधवधे
भीमपार्थौ भुजाविव ॥४१७॥ ततः स्नात
कवेषेण प्रच्छन्नास्ते ब्रह्मरूपिणः जरासंध
पुरीं जग्मुः कृष्णभीमधनंजयाः ॥४१८॥
तत्र त्रयोदशाहानि युयुधाते भुजायुधौ
वीरौ भीमजरासंधौ श्रान्तोऽभून्मागधस्त
तः ॥४१९॥ ततः संधिं द्विधा कृत्वा हते भी
मेन मागधे मुमोच कृष्णः क्षितिपान्समा
गमनसंविदा ॥४२०॥ भीमः किरीटी नकु
लः सहदेवश्च दिग्जये आजह्रुर्विपुलं वि
त्तं राज्ञे यत्तभरतर्षभम् ॥४२१॥ कृतेषु शैल
तुल्येषु रत्नकाञ्चनराशिषु राजसूयस
मारम्भः प्रावर्तत महीपतेः ॥४२२॥ आमा
निमन्त्रितास्तस्मिन्भीष्मद्रोणादयः कृतो
धृतराष्ट्रः सविदुरः सामात्यश्च सुयोधनः
॥४२३॥ आगतो देवर्षिसंमते सर्वराजसमागम
त्वेऽग्रार्घ्यं विनिहरिं सेहे शिशुपालो नमृ
तमपि सोऽपदत्तस्साप
पतिः ॥४२४॥

का
मा द.
२०१
101

नेः तेयलक्ष्मणा म्यपानयत्तिनो तिष्ठं
वक्रेणाधोतजः क्षितिः ४४५ कृतेसमा
मेयानेछ्मदह्विबुद्धैरेषुव नेष्योउयेथ
नत्तत्रशकुनिश्वासमातलः ४४६ प
क्षिमेणो विहृत्वा रिप्राक्रूरस्फादिकेजले
वरत्रुत्तिनवसनः सत्याम्भसिमनजमः
४४७ नस्य स्वलितमालोक्य हर्म्यस्थाय
जवल्लभाः जहस भीमसेनश्च बभूवाङ्कु
रितस्मितः ४४८ लज्जावमानमलिनः
कौरवः स्वपुरं व्रजन् पृष्टः शकुनिनाप्र
हलानि वैवर्ण्यकारणम् ४४९ यम
सूनोर्मे विसाष्टी सिभूपालाः करप्रदाः
सात्यकीनेचतदानेन मन्मेशल्यायतेमम
४५० पश्यिमास्तुपहासो मे पक्षस्येव क्षिता
शनिः पतितः स्तीयते जानेन शरीरतयं
विना ४५१ इति प्रलापी शोकोल्लाहे यावे
शात्मयोधनः वार्यमाणः शकुनिना स्वव
नेतन उर्मतिः ४५२ परोक्षहे हेघः तर

खदिरचूर्णानलनिभ स्रुतश्चित्तदाहं
दिशति निशितक्लेशमसताम् परो
त्साहे चन्द्रप्रचयसविवः किंच महता
मनन्तः संतोषस्मरति हृदये चन्द्रनर
सः ४५२ ततः सधृतराष्ट्राय विवर्णः
पाण्डुरः कृशः निवेदितः शकुनिना
तेद्यूतात्तामयावत्त ४५४ कृत्स्नाल्क
ताभ्युपगमः स पित्रा द्यूतकैतवे प्रका
रयन्मणिमयैः कुशलैः शिल्पिभिः स
भाम् ४५५ स धर्मजे राजसूयसमया
द्निवर्तिनम् आहूय विदधेद्यसद्
ते शकुनिमायया ४५६ कूटात्तत्तपि
ताशेषकोषैस्सपरिच्छदः पणंश्रा
त्वनथात्मानं कृष्णां च विदधेल्पपः ४५७
डुःशासनकराकृष्टकेशीमथ रजस्व
लाम् कृष्णां द्यूतजितां दासीमानिनाय
सुयोधनः ४५८ तकोपादकरोद्भीमः
प्रतिज्ञामूरुभञ्जने दुर्योधनस्य

का
मा द०
१०२

स्वकानेतुःशामनस्मच ४५९ वनेद्वाद
शवर्षाणि निवासाय परोक्षकेन त्रयोदशो
नष्याज्ञातेन विजिताः पाण्डवाय युः ४६० हा
रार्द्रतन्तुचीनपटपवनत्वङ्गत्तरङ्गोद्भव
धवाङ्गे हरिचन्दनेन्दुमदगजाभ्यङ्गेङ्कोरङ्ग
त्वचम् कृत्वा रत्नकिरीटधारि विजनराज
न्मर्दने पाण्डवा निःसत्याश्रमयत्निप
ण्पवनितोपमोपमाः संपदः ४६१ सकल
द्विपुल्लेखाङ्कुरम्भुत्वेम पूर्वोपमस्तवाः
श्रियस्त्वापाकषोद्धलितदक्षिणीवेगगम
नाः विवाहोत्साहाभाः तृणमिव सहङ्गा
न्यवजना नसंसारस्वप्नभ्रमपरिवर्येकिं
विदवलम् ४६२ ततः स्तुतिप्रसन्नार्के
निदिष्टान्नयभोजनैः द्विजपूजाजवल्ल
स्युः काम्यके पाण्डवा वने ४६३ एतराष्ट्र
परिमजपश्रान्तजच्छ्याविदवान् विड
रः काम्यके यातः प्रार्थितः पुनरायये ४६४
सोऽवदङ्गातंराजमव्रवन्तेहवतात्वया

कुललक्ष्मीलतामूलेकुठारःकठिनोऽ
र्पितः ४६५ यस्त्राहमगवान्व्यासःपश्य
तत्रकृतंहितम् स्वश्रसमाप्रेत्युध्यते
नतिपातस्व्यथाविना ४६६ वत्समेष्य
ष्येनाभङ्गकोपशापःस्वयस्तमः मैत्रे
यमुनिनादत्तःकष्टंनगणितस्त्वया ४६७
भीमाङ्गीमेभयंशङ्के येनरावणसन्निभः
सक्रूरकर्माकिर्मीरःकाननेराक्षसोहत
तः ४६८ विदुरेणोस्यभिहितेनामसत
महीपतिः दैवादिष्टनिपातानांमिथ्या
वालस्वनक्रिया ४६९ वनेपाण्डुसुतात्
ह्वाक्रुद्धःकौरवजनेघात् अभिमन्युस
भङ्गेवभ्रमारायहरिर्ययौ ४७० भीष्म
द्रोणस्यमाहात्म्यचिन्ताकुलस्यपात्तया
श्वयाह्वार्थो ययौपार्थस्तपसेतुहिनाच
लम् ४७१ तीव्रंतपस्यतस्तस्यसव्यसा
रपरीक्षकः देवःकिरातरूपेणत्रिपु
रारिःसमाययौ ४७२ एकस्तूकरनिर्भे

का दस्यर्थोवन्यविहङ्गयोः युद्धमत्युद्धतेकू
मा द टकिरातार्जुनयोरभूत् ४७३ स्मरारिशि
१०३ वरेणाथचलशस्त्रः प्रमाथिना युयुधे
बाहुयुद्धेन धैर्यराशिर्धनंजयः ४७४
निपीड्य चलितौ पतिना निःसंबुद्धः पातितः
क्षितौ गाण्डीवधन्वा प्रसभं तेन निरीक्ष्यत
मब्रवीत् ४७५ दर्पोद्धतत्रिपुरकाननपा
वकाय भक्तार्तितापतुहिनद्युतिमण्ड
लाय संसारघोरतिमिरोत्कटभास्करा
य नमोस्त्रिधामशबलाय नमः शिवाय
४७६ इति स्तुतिकृतानन्दसुधासंपूर्ण
मानसात् अस्त्रं पाशुपतं लब्ध्वा किरीटी
प्रापपूजितैः ४७७ संप्राप्तलोकपालास्त्रः
सहस्रतुरगं रथम् शक्रप्रेषितमारुह्य
विजयस्त्रिदिवं ययौ ४७८ प्रणम्य तत्र ह
र्षाश्रुनिर्झराद्रालिङ्गनानिधिः तदासनार्ध
तस्थौ तिनिर्दिष्टं प्राप पाण्डवः ४७९ पा
र्थमिन्द्रासनार्धस्थं दृष्ट्वा शक्रगिरा मुनिः

तेहृतान्तेयघोवकेलोमशः पाण्डवान्
नम् ४८० प्राप्तपूजासनस्तेभ्यः सनिवे
द्यान्नेनोदयम् तीर्थयात्राधृतोत्साह
विदधे धर्मनन्दनम् ४८१ नैमिषादि
षु पुण्येषु स्नाताः सर्वतीर्थेषु पाण्डवाः गन्ध
मादनशैलाङ्कं वदर्याश्रममाययुः ४८२
पवनप्रेरितं तत्र दिव्यपद्मं पुरस्सुतम्
प्राप्य द्रौपदी भीमं कदाचेण निरंतन
४८३ तस्य पद्मार्थिनो तानस्यधीमात्विताय
मारुतिः ययौ सौरभमार्गेण धनदाधुषि
तोदिशम् ४८४ सवज्रकाञ्चनलतानाति
वयावितनवर्त्मना दिदेशमददासिंयसि
हनादेनदन्तिनाम् ४८५ पादस्यासाङ्ग
नगिरेस्तत्स्पर्शोद्भेन विस्मितः हनुमान्मा
र्गमाश्रित्य नस्येयो स्वल्पवपुः स्वरः ४८६ सोऽ
ल्पकल्पैकपिंदष्टुं नाल्तमंथिकृतानतम
वकोरतान्सारत्नरवं वनेयदीनदिक्तटः ४८७
शोनेहस्मील्पनयनेन जगाद सर्वेगमः

का
मा८
१०४
204

किमर्थमदसंरम्भसवमिथ्येवलिर्जने
४८८ नारदेनमोविदयताविश्रान्तेरोगउ
वेलम् दर्शितेकृपाश्रूरेणभवताबत
पौरुषम् ४८९ इतःपरंनगन्तव्यंदेशा
ऽयंसिद्धसेवितः सर्वथायदिगन्ताखिउ
च्छेमुत्सायंगम्यताम् ४९० इत्युक्तेकपि
नाभीमस्तुल्लङ्घोत्सारणात्तमः श्रान्तःप
तन्मविनायत्तमभाषतविस्मितः ४९१
कोभवान्किमनन्तात्माकिंमेरुःकिंहिमा
चलः मार्गेदेहिनलङ्घ्योहिदेहीदेहित
तुस्थितः ४९२ यदिनस्यात्तवात्तःस्यःप
रमात्मासनातनः साचलेलङ्घ्येयथावाह
तुमानिवसागरम् ४९३ श्रुत्वेतिकपिना
थहृःकपयहनुमानिति भीमोऽस्मिहनु
महन्तेभ्रातरंचमवेदयत् ४९४ श्रुत्वेस
हनुमान्भीमतेनेस्नेहेनतदर्थितःकपिः
स्वंयपथावामेदीमंवपुरदर्शयत् ४९५
सेनिथानेकशिखाभियन्तेजयरणध्वजे

रस्तु क्वापि लिङ्गितस्तेन भीमः प्रायात्सवि
स्मयः ४९६ कुबेरनलिनीं प्राप्य भीमः
कनकपङ्कजम् जहार हेममप्याति
हत्वा गुह्यककिंकरान् ४९७ सानुगोऽथ
यमायातं जित्वा वैश्रवणं रणे मणिम
न्तं च तन्मित्रं हत्वानैकचरेश्वरम् ४९८
द्रौपद्यै कनकाब्जानि दत्वा पवननन्दनः
मायाप्रच्छन्नमवधीद्यातुधानं जटासु
रम् ४९९ अथ पाशाक्ररथारूढः पार्थः पु
रोमनोरथः प्रायातः पञ्चभिर्वर्षैः प्रण
नाम युधिष्ठिरम् ५०० हत्वाथ वेदयत्सो
ऽस्मै हिरण्यपुरवासिनः निवातकव
चान्दैत्यान्स्वशौर्याख्यानलज्जितः ५०१
वने महानजगरः कदाचिदवलेपमः
बहुभुजगो भीममेव चक्रे निश्चेष्टविग्र
हम् ५०२ संरुद्धभुजगनिःस्पन्दं ज्ञात्वारुद
शानदुःखितम् उवाचाजगरः प्रश्नैर्दार
येति युधिष्ठिरम् ५०३ को विप्रः किंचवे

का॰
मा॰टे॰
१०५
105

यं स्याद्वहिभीमसस्य सुतकाये भुजगेनेत्य
भिहितेतेजगाद्दशुधिष्ठिरः ५.४ त्वमा
सत्वं शान्तिलक्षणकरुणेयस्यचमनः
सम्मूढो विप्रत्वेत्रगुणात्रगुणसङ्गेनभज
ते हिजोः पिव्यणीत्मा गुणविरहितः
शूद्रसदृशः क्रमैः कण्ठविप्रस्त्रिगुण
गुणासूत्रैर्नभवति ५.५ स्वविनडःवे
नववर्जितेयत्तदेववेद्यंविदितात्मधा
म शीलोसाक्षीनश्रुतिमेवयत्रसंतोष
विश्राममयीप्रशान्तिः ५.६ यमजेने
त्याभिहितेसुलाभीमेभुजंगमः श्रगास्त्या
दिदृशापान्तानजघस्त्रिदिवेययुः ५.७
अथपाण्डुसुतान्दृष्टुमहितः सत्यभाम
या मार्कण्डेयादिभिः सार्धमुनिभिः शौ
रिरायगौ ५.८ नानाकथामृताख्यानैः
स्थितेतत्राच्युतेविरम सत्यभामावैदल्फ
लामेकान्तेकसावत्रभा ५.९ वत्पाल
पतयः क्रमेकेनासाधनकर्मणा केईं

व्यमत्वमश्वास्तातिलकाञ्जनलेपनैः ५१०
ममोपदिशञ्जानासि यत्किंचित्स्त्रीतिका
रणम् इत्युक्ते कृष्णकामिन्याश्रुत्वाक
स्माज्जगाद ताम् ५११ अयुक्तमुक्तं म
भर्त्रे भवत्या यन्मे वर्जितम् वश्यदोष
क्रियाः स्त्रीणां भर्तृद्रोहाद्यपातकम् ५१२
वश्यप्रयोगैर्योषिद्भिः कुष्ठापस्मारो
गिणः भर्त्रभाग्याश्च पतयो मूकान्ध
बधिराः कृताः ५१३ भक्तिश्चित्तग्रहः शी
लं सतीनां भर्तृभेषजम् इत्युक्ते लज्ज
या भैमे सत्यभामा निलीनताम् ५१४
यातेऽथ द्वारकां कृष्णे सेवो वयात्रापदेशा
वान् पाण्डवानाययौ द्रष्टुं श्रीअत्राप्य
नराहूजः ५१५ वने विहारिणं लसत
ल्यावरणकारणे रणेव भूवसमर्दी
गन्धर्वैः सेनहारणः ५१६ भैमग्रुकर्णे
स्तुत्विषु सानुजं कौरवेश्वरम् ववन्ध
गन्धर्वपतिश्चित्रसेनः शारादिनम् ५१७

का
मा ८
१०५
106

बद्धं सुयोधनं बन्धुप्रियो राजा युधिष्ठि
रः भीमपार्थौ विसृज्याज्ञो म्लानमान
ममोचयत् ५१८ अपि विस्मृतवैरेषु प्रा
णदानोपकारिषु द्वेषदोषं न तत्याज
पाण्डवेषु सुयोधनः ५१९ दृष्ट्वा वत्सम
कलजननालोचनानन्दहेतुं सयोव
वक्त्रप्रतिरलसतामेति पद्माकरस्य
नान्तःस्फूर्जावलतिरिपुता किं च वंशको
चभाजः प्रायेणैते स्वजनविमुखाः श्री
मदान्धा भवन्ति ५२० तेन तीव्रावमा
नेन राज्यत्यागनिबद्धधीः स समाश्वा
सितोऽभ्येत्य दैत्यैः पातालवासिभिः ५२१
अत्रान्तरे पाण्डवेषु यातेषु मृगयारसा
त् आययौ वनयात्रायां सिन्धुराजो ज
यद्रथः ५२२ स कृष्णामाश्रमे दृष्ट्वा सी
तामिव दशाननः जहार हारिनमतिः
कृष्णाकृष्टिनी बलात् ५२३ ततः प्र
त्यागता दृष्ट्वा पाण्डवाः स्वमाश्रमम्

ध्वजिनीचरजोग्रस्तगगनोसमुपादव
न् ५२४ शराशनिविनिष्पिष्टैसेमाना
लोकपाण्डवान् रथाज्जयद्रथः क्रुसा
नस्थानज्वलितामिव ५२५ अभिरस्मा
थभीमेनारुह्यैतेवधकम्पितम् रात
सिन्धुनृपतिशरणामेशुधिष्ठिरः ५२६
पादेनालोडितेग्रस्तस्तमुकुटेतस्यमा
कृतिः स्तरश्रेणश्वलपतन्भ्रकेपञ्चसट
शिरः ५२७ कद्रमाराध्यतपसामित्यवः
फाल्गुनेविना वरमेकदिनेप्रापपा
ण्डवावरणेरणे ५२८ अथान्तरेऽर्जुन
स्तेहाकर्णमित्पशतक्रतः यथावेक
वचंदिव्यं कण्ठेचशशिप्रभे ५२९
पिशापिवारितोऽर्केणानसैवमसक्त
ण्डलम् एकवीरवधायासौशक्तिवै
कर्तनोदरी ५३० भूराभवन्तिविड्डा
मपिनास्तिसंख्या पूर्णवनेत्रतरतेविं
रलसूदाता स्वानिप्रयातिस्मितमत्र

का॰
मा॰दे॰
१०७
107

मयस्यपस्य देहप्रदानसमये:पिनवि
नहृतिः ५३१ भ्रशंसीहरिणेनाथबाल
एस्यहृतोवने जवेनजग्मुगाहतेथवि
नःपाण्डुनन्दनाः ५३२ निर्जलारण्यता
पार्तैरन्वेष्टुमथ्यतेःपयः माद्रीसुतःप्र
षितोःग्रेददर्शविपुलंसरः ५३३ प्रश्नम्
क्तिकृतापेयमस्थानेनित्वाद्भवः सु
वापिपाण्डवःपीत्वातोयंतस्मान्नजीवित
म् ५३४ क्रमात्माद्रीसुतेपार्थेभीमेवप्र
च्युतेतटे युधिष्ठिरःप्रश्नगिरंबभक्तोग
गनेरिताम् ५३५ निर्जीवःकःसजीवःको
पिघोःश्वासेकोःर्थिवर्जितः खेत्यापि
कोकौपितरौकिंलोलमनिलात्मनः ५३६
किमनन्तंरणंविन्नाधनेकिमपिकं
सुतम् लभ्यंकिंसुतमस्वास्थ्यंकिंसवे
चित्तनिर्वृतिः ५३७ संपिःस्थिरःकेःस
जैनःकिंशोककृद्दहंकृतिः किमेष
धेमतलभ्यतेकिंनिःशल्यमकोपता ५३८

किंविधं याचने श्राद्धकालः कः श्रोत्रिया
गमः उच्यते पुरुषः कस्य भुवनव्यापि
यशः ५३९ इति प्रश्नोत्तरैस्तुष्टः पि
ता यमः तमापतेः जीवयितानुजान्स
न्निमत्तात समयेव्ययात् ५४० अथ वन
समयान्ते गूढवासप्रहृताः प्रययुर
जितविद्राः पाण्डवा मत्स्यदेशम् प्रगु
णगुणगणानामापदो दैवदिष्टाः स्व
पतिसदृशानामप्यहो दुर्निवाराः ५४१
अथाभून्मत्स्यराजस्य राजराजशिरोम
णेः विराटस्य सभास्तारः कङ्कनामा यु
धिष्ठिरः ५४२ सूदस्तस्याभवद्भीमः स्वा
पेन वल्लभाभिधः गायस्यलिकुलैः की
र्णिलोलायस्यालकाञ्चिनी ५४३ श्रीकु
ण्ठशबराकुण्ठकण्ठक्रमणाकमैठः
शाण्डाकृतिरभूज्जिष्णुर्नृत्तहृत्तिर्बृहन्न
डः ५४४ मत्स्यपत्न्याः सुदेष्णायाः कृष्णा
सैरन्ध्रिकाभवत् अभूतामश्विपुत्रौ च

का॰
मा॰
१०५
108

यैमोगीनरगापिवो ५४५ इति तेनुरगा
धीशा सेव्याः सेवकतां ययुः विश्वासः स्त्री
विलासे कस्यास्य सम्भविष्यति ५४६
श्रुत्वा याते हतानेकमल्लभूमिपतेः पुरः
मल्लजीमूतनाम्नाने माकृतिः क्रीडयावधी
त् ५४७ सुदेष्णायाः प्रियो भ्राता कदाचि
च्च कीचकः विलोक्यान्तःपुरे कृष्णामभव
त् काममोहितः ५४८ व्याजेन प्रेषितां स्व
स्त्रा भयसम्भ्रमविद्रुताम् कीचकस्ताम
भिद्रुत्य वक्षः चरणाहताम् ५४९ सास
भामिस्म भूभर्तुरग्रे प्राह पराभवत् रा
ज्ञापि कीचकस्नेहाद्वक्रेगज निमीलि
तम् ५५० प्रातः कल्पश्रवणावधिरासेव
कालोकनान्याः प्रमालापप्रणयिनि जन
ने निश्चलोसेकमूकाः भूपाः प्रायः पि
शुनवचनाकर्णने हस्तिकर्णा नीचधी
तिप्रसूतनयनाश्रुजालानेकवाचः ५५१
भीमं महानसे सम्प्रेमसा प्रबोध्य तमभाषत

त वाद्यैः करतलस्य हेतालयन्तीव
वासती ५५२ कृष्णेन तेन निर्दिष्टांस
समादाय संविदम् कीचकस्याकरो
त्सातः संकेतनाट्यवेश्मनि ५५३
गाढोपवेशप्रविष्टोऽथ भीमः कीचकमा
गतम् केसरीव द्विपमत्तमवधीत्क्रू
टकामुकम् ५५४ पतद्योममगम्य
वीः कृत्स्यपेमुदितेपुरा तैरेवनिहते
मेने प्रभाते कीचके जनः ५५५ तस्य
भ्रातृशतं देहसंस्कारायसमुपनम्
कृष्णांचितानलेलेभमनयदुःखदायि
नीम् ५५६ भीमस्तत्क्रमणाक्रन्दमाक
र्ण्य कृष्णकोपवान् शतं तत्प्रहारेण
कीचकानामपातयत् ५५७ प्रेरितः
कौरवैर्ल्लोऽथ त्रैगर्तेन सुशर्मणा ह
ते कीचकहीनस्य विराटस्याग्रयोधन
म् ५५८ संरुद्धे नगरे मत्स्यः स्वमेव
सुशर्मणा कंकवल्लभगोवाजिपति

१

का० मा ९

१०५

109

भिःसहनिर्ययौ ५५९ ततः प्रहते स
मरे मिथः सुभट संक्षये जवाद्विराट
महारत्सुशर्माग्राहवर्षिणाम् ५६० भीमोऽ
भिद्रुत्य निच्छिद्य रथस्यास्य सुशर्मणः
पादेन मौलिमुत्क्रम्य मत्स्यराजममोच
यत् ५६१ त्रिगर्तकटके भग्ने सामात्यः
कौरवेश्वरः विराटगोधनं सर्वं जहार
मेन वर्त्मना ५६२ श्रूरप्रवृत्तेऽथ नगरे
विराटसुतमुत्तरम् अभ्येत्य जगदुर्गो
पाः कौरवैर्गोधनं हृतम् ५६३ सोऽ
ब्रवीद्वीरचरितं कौरवं हत्वाहं रणे
गृह्णे भीष्मकृपद्रोणकर्णमुख्यैर्महा
रथैः ५६४ किंतु मे सारथिर्नास्ति रण
भारभरक्षमः इत्युक्ते राजपुत्रेण द्रौ
पदीतमभाषत ५६५ उत्तरायाः स्वसु
र्यस्तेन्नृत्याचार्यो बृहन्नडः स सारथि
रभूत्पूर्वं खाण्डवे सव्यसाचिनः ५६६
श्रुत्वेतत्प्रार्थितः पार्थः प्रतिपन्नरथस्त

हः चकारकवचाबन्धं वैपरीत्येजेन
स्मितम् ५६७ अथोत्तरेरथारूढेक्लिज
वेनाश्वानचोदयत् क्रीडेयेक्रुरुव
स्थाणिजिस्तुरुत्तरयार्थितः ५६८ दृ
ष्ट्वोत्तरःकौरवंबलंसैन्यंशस्त्रजलार्णव
म् निवर्तस्वेतिभीभयग्रस्ताणार्थीण
थमभ्यधात् ५६९ तमर्जुनोऽवदत्क्लै
तत्रियस्यपलायनम् एकवारंतये
कायेमरणेनपुनःपुनः ५७० श्रुत्वेत
कातरंतयारथंतत्संन्यविद्रुतम् श्री
निनायोत्तरंकेशैःपश्चादाकृष्यफाल्गु
नः ५७१ योत्तरेहंकुरुभिर्युध्येभजस्व
भवसारथिः अर्जुनोऽहंभवन्तेहैक
क्षायाःपाण्डवाःस्थिताः ५७२ समशा
नान्तःशमीवृक्षस्कन्धेसंन्यायुधानितः
प्रयच्छममगाण्डीवमित्युवाचतमर्जु
नः ५७३ उत्तराहृतमादायधनुरास्फा
लयपाण्डवः तेषैरितरथ्यास्तूर्णंविवे

१२

का:
मादं
११०

शकुनवाहिनीम् ५७४ पैकैकशः स
मस्ताश्चशराशानिचनागमः भीष्मक
र्णकृपद्रोणमुख्यैर्नजयद्रथेन: ५७५
प्रस्वापनास्त्रसंमानोकुरूणामुत्तरा
कृते जहारजिष्णुर्वासांसियशांसिवा
भिमानिनाम् ५७६ प्रत्याहृतेगोधने
ऽथविजयेनजितारिणा चक्रेविराटः
पुत्रस्यसभायोविक्रमस्तुतिम् ५७७
वृहन्नडप्रभावेणपुत्रस्तेविजयोजितः
वदन्नितिविराटेनप्रहतोऽसेर्युधिष्ठि
रः ५७८ हेमपात्रेधृतेरक्तेद्रौपद्याचक्र
वर्तिनः प्रविवेशावितःपौरैर्ग्रामोत्र
तिरुत्तरः ५७९ अत्ताभिघातरक्तोत्कल
लाटेवीक्ष्यधर्मजम् सप्रसादप्रयत्नेन
निनिन्दकुकृतेपितः ५८० अज्ञातवा
ससमयेपूर्णेपाण्डुसुतानथ हृष्टःप्र
कटतांयातान्विराटःसमपूजयत ५८१
तेषामभ्युदयेजातान्नामेषुक्लिवन्मुत्र

विराटस्तनयोश्वादाउत्तरामभिमन्य
वे ८८२ ततःकृष्णासात्यकिहलायुधकु
न्तिभोज पाञ्चालशैब्यमगधेशाशिव
गिरमुखैः सार्धंसमाययुवसुपात्यविरा
टजांछा प्राप्तुःश्रियंकनकविष्टरसंनि
विष्टाः ८८२ अवेक्षितासमायातुसमन्तान्नि
तायकुरुभूपतिः प्रलम्बपाणसनं दे
वमैनेदलितपौरुषम् ८८४ तेषाम
तौहिणीः समस्ताभाणसमुपागताः
दुर्योधनः प्रविदधेभूपालवलसंग्रह
म् ८८५ पाण्डवार्थेसमायातेपार्थिवैसं
मानभोजनैः आराध्यतत्रमहद्रत्नसम्प
त्प्रमहःभूपतिम् ८८६ द्वारकांयातततः
कृष्णंसुयोधनधनंजयौ तत्समभ्येत्य
मान्हाध्वपुपयावानेरणायम ८८७ अते
ह्निणपरिहृतंकृतवर्माणमच्युतः
दत्वाकुरुपतेर्भागमयोद्धापाण्डवास
योः ८८८ हतःसौवलहार्दिकभगदत्त

नयद्रथैः एकादशाक्षौहिणीभिः कौरवः
समन्वितो ५८४ अज्ञानेरणारम्भसं
शयाकुलितानाशयम् धृतराष्ट्रं समभ्ये
त्यक्षणम्मौनाव संजयः ५८५· श्रुत्वास्य
नं सयानहृल्लोऽहं तव शासनात् गतः
पाण्डुसुतान्दृष्टुं लोभाभ्यामिनलज्जितः
५८६ मयोक्ते भवतो लोके यशस्तु लोके यत्न
पाण्डवैः देववक्ता स्मितनयात्तः सभा
योभृगुजोत्तरः ५८७ इत्युक्त्वा संजये
याते धृतराष्ट्रः स्वकर्णेयात् तद्धाकश
श्लाकुलितः प्राप निद्रां दविदतनाम् ५८८
प्रजागरगताम्भसमहाव्याहूतः सखोक्ति
तम् नमेय विदुरः प्राह संजयोक्ताम
संशयम् ५८९ अयंते हमनेकस्मान्नि
द्राद्रोहीमहाज्वरः तापं नायान्ति निष्का
मातिलोभा निर्भयाश्चपि ५९० मत्का
भिमानः संतोषी निर्द्वंद्वः शीलवान्क्षमी
डः विकसारसंसारे यत्न्वे नेत्राव निर्हताः

५५६ लोभाभ्यासव्यसनमसमं क्लिन्नया
हन्तिनिद्रां स्वस्थःशेते प्रसृतचरणः
किन्न निर्लोभ एव लोभः पुंसामसम
विषमः कस्मात्कर्माविधत्ते तीव्रताप
ज्ञनयनवचनस्नेहसंपूर्यमाणः ५५७
श्रमेवामाहतिःखेलपरिभवायासर
हिता वचःसमस्तानेपरगुणगणोदी
रणपरम् प्रवृत्तानःपाणिःपरधनक
णस्पर्शविमुखः प्रकृत्यानिर्वैरं हृदय
ममलं यस्य सद्वृत्ती ५५८ गम्यार्थं भार
पुत्रेभ्यः प्रयच्छ समज लभ्यताम् वधुवै
ररजो दिव्यं प्रतालयच्चियामनः ५५९
त्यजेकं कुमतिं पुत्रं संरत्नसकलं कुल
म् गोनासदष्टमेकाङ्कः मृतजीविता
मये ६० विदुरेणाभिहिते एतद्गाहूल
मब्रवीत पुत्रमुक्तं त्वयाकिं तमुक्तं श
क्तोसितात्मजम् ६१ हेलास्थलीकृता
म्भोधिरणीकृतहिमाचलः स्वातन्त्र्य

का
मा·र·
172

चित्रचरितैः केन वालक्रुलेतिविधिः ९२
श्रुतेन मस्त्वरत्नीतिमया किलवचः श्रु
गा तद्गृहीतिलितीशेन दृष्ट्वालविज्ञेरोऽ
वदत् ९३ स्वयंवकेन युक्तमेराजन्नुप
निषत्पदम् सनत्सुजातो योगीन्द्रः सर्व
नेकथयिष्यति ९४ अभिध्यायेतिविदुर
स्तंसस्मारसचार्ययो प्रापसूजासनः ए
ष्टः स्नाभुजेतितमभ्यथात् ९५ राजन्दे
हस्तितास्तत्त्वः क्रोधः स्ववदेनादितः घेना
हृतश्च हस्ताच ममैतरो हृन्नशोचितः ९६
रागद्वेषादयोदोषाजनानांजन्मकारण
नैवेवस्तत्त्वः संसारेनास्तिमत्त्वरजन्मता
म् ९७ नमुक्तिर्वेदवादेन देहान्तेसपला
यते वीणावेशेषु भवेषु न क्वचित्तिष्ठते
धनिः धनिः ९८ आत्मप्रत्यवमर्षेणात्त्र
नर्जन्मन विद्यते आत्मप्रकाशं पश्यन्ति
योगिनस्तं सनातनम् ९९ इत्युक्त्वान्तर्हि
तेतस्मिन्योगीन्द्रेतेजसांनिधौ राजाराज

112

सभां प्राप्त भेजे भीष्मादिभिः सह १०
आहूतः संजयस्तत्र पाण्डवोक्तिमवेद
यत् शृण्वतामविक्रुद्धे वा क्रुद्धे वा तेभ्य रा
ज्यम् ११ स्वराज्यं प्रददाति यद्यवनि
पत्तिं किं हतैर्वान्यैर्वै पृते किं त्वकृतो
न विस्मरति तां भीमः प्रतिज्ञां निजाम्
पार्थः किं च पितृव्यपादविनतो वाप्यैव
धावन्यं नसे वितमम्त्वमस्य शाबले
संधौ वयुद्धेवनः १२ श्रुत्वैतद्धृतराष्ट्
णतनयस्तय भीरुणा भीष्माद्येष्वाधि
तः संधिर्बुबुधेन सुयोधनः १३ अत्रान्त
रे लोकगुरुर्लोकप्रसाधनोद्यतः संध्य
र्थी कौरवान् कुशलाः स्वयमेव समाययौ १४
भक्त्या पुरः समायाति भीष्मद्रोणकृपादि
भिः सहितः सविवेशाथ धृतराष्ट्रस्य म
न्दिरम् १५ हृष्टेन पूजितस्तेन सप्रणये
न निमन्त्रितः स्नेहे विपदि वा भोक्तव्य
कमित्याह केशवः १६ विदुरस्य गृहे

को
मा द
११३
113

पुष्पकानीतातकथयावलपाम प्रभातेराज
भिजेष्ठं प्रविवेश सभां हरिः ९७ हेमास
नोपविष्टेऽथ सामात्ये कौरवेश्वरे भेजे रत्ना
सनं शौरिः सहायातैर्महर्षिभिः ९८ अथ
प्रथमजीमूतस्वनामः सामसुधामयीम् उ
ज्जगार गिरं स्निग्धगम्भीरां गरुडध्वजः ९९
कौरवेन्द्र सपुत्रास्ते भ्रातृपुत्रास्तु पाण्डवाः
सदृशाः किं नयातेषां भेदः कलिरूपेरि
तः १०० भवान्विद्यासिन्धुस्तव सुमतिदाता
च विदुरः प्रणेता भीष्मोऽयं गुरुरपि भरद्वा
जतनयः प्रहातव्ये षां प्रभवति मतिर्दु
र्नयमयी न विस्मयः कस्यायं कृतपरि
पाकस्य विभवः १०१ कलङ्कं यादनेप्रस
रदपवादास्पदतया सहृद्भिर्नैराश्यपात्
नमुखविविकोरैः परिहृता प्रभोरप्यावल्म्ब्या
क्लेशविवशा ऽसमाप्तिविफला सभ्यापासा
सपदि हि पदि वजनो ह्यागाजननी १०२ यह
नेवलकेलिकैतवकलिक्लेशेन काल

छ्यक्त त्विते न किल संकलय्य सकलं
लोकस्तया शास्त्रिभिः सख्यैर्वैररजो
विरामविमलैरभ्यर्थिते पाण्डवे ग्रा
मैः किंचकुशस्थलप्रभृतिभिः प्रोत्सा
पितैः पञ्चाभिः १२३ कौस्तुभाभरणे
नेतिभरतान्वयभूतये समयानां भीष्म
मुख्यानां भाषितैः भिमते सताम् १२४
प्रबोधितोऽपि मुनिभिः कण्वभार्गव
नारदैः मदनिघ्नात्मसः प्राहसयिद्वेषी
सुयोधनः १२५ किं मिथ्यानीतिचिन्ता
भिर्दैवाधीनाविभूतयः १२६ भवतिभि
षगुपायैः पथ्यमुक्तिः सरोगी धनधर
णिविनिद्रः सिद्धिदृग्गामदारिद्रः अनय
चयविधायी निष्फलेषु यथैर्थैः स्तवशा
नियनशोकैः शासनेनैवपातैः १२७
स्त्रिकोत्यायदर्पान्धः कर्णेन सहकौर
वः सभान्तराद्विनिर्गत्यबन्धं शौरेरवि
नयत १२८ सहस्थितेन कथितं कर्णे

का
मा द·
११४

सात्यकिनाहरिः ज्ञात्वातन्मतमाप्येदेवि
श्वात्माविश्वरूपताम् ६२९ विश्वाकारम
तिकरालमद्भुतमरुद्भिन्द्रवह्नि व्योमःस
र्वैःखरवनिगणैःसिद्धगन्धर्वसाध्यैः
निष्पर्यन्तलोककृतिकृतजगत्क्षोरवःकौर
वाणां निशम्यशामदिशादशिवामश्रुतः
प्रश्रुतानाम् ६३० विनाभीष्मसविदुरं
मोहलीनेषुराजसु सभासुतस्त्यभग
वान्स्वतस्थेगरुडध्वजः ६३१ पश्चात्कर्णे
मथ्यायातमारोप्यस्वरथेहरिः प्रेमणाग्रा
हकेतनयंकौन्तेयस्त्वनसूतजः ६३२
सहोदरामाण्डुसुतान्भजस्वस्वजकौर
रवान् राज्यंतवक्रमायातंकुरुष्व ह्व
नेहितम् ६३३ इत्युक्तेशौरिणाश्रुत्वाक
र्णोलक्ष्ममभाषत सर्ववेद्मिन निःसंश
मित्रद्रोहमहंसहे ६३४ देवत्वमेव
वदकौरवभूमिभर्त्रे त्वत्पद्मसक्तशि
रसःकथमकृतोऽहम् व्यापारयामि

सुहृदः परिपीयलस्मी कण्ठेशाठःक
ठिनथारमकुण्ठशास्त्रम् ३३५ साश्रा
ऊंनि हतारातिरवाप्यतिग्रुधिष्ठिरः
सदृष्टः स्वेतवाहस्थः स्वमेपाथसथु
ऊग्रया ३३६ दृष्टाश्च कौरवाः सर्वेतैला
क्ताः खलाहताः रक्तमाल्याम्बरोष्णी
षाव्रजन्तो दक्षिणां दिशाम् ३३७ इति वे
कतेने नोक्ते विविक्तो वितमच्युतः ते
विसृज्य समान्युग्रयधीपाण्डवालिक
म् ३३८ प्रातः कुन्ती समभ्येत्य कर्णस्
यौर्वनोन्मुखम् मुक्तमौनेन देवाहूना
मत्यनसचाचलः ३३९ उवाच च विना
जिश्चन हन्त्यमन्तेन वात्मजम् मयितेन
मयातास्मिन् हतेनैव पञ्चपुत्रिका ३४० सु
नैतत्त्वयधीकुन्ती भग्नाथितमनोरथा
मेसेमास्वकुरुतेत्रमाजग्मुः कृपा
ण्डवाः ३४१ वलद्वये कुरुक्षेत्रे सन्निवि
ष्टे सुयोधनः भीष्मं सेनापतिं चक्रेऽष्ट

०।८

को·
मा ८·
११५
115

युद्धेयुधिष्ठिरः १४२ रथसंख्यानलोक
र्गभीष्मोऽर्धरथमभ्ययात् नयुद्धाव
थियुद्धेचकोपानमाजसूतजः १४३
ततःस्वयोधनेभीष्मःप्राहोत्साहाहवो
न्मुखः योद्धाहंतद्विपक्षाणामेकंसुक्ला
शिखण्डिनम् १४४ काशिराजसुताः
सर्वेवलाक्रमाःस्वयंवरे अम्बाम्बिका
म्बालिकाचभ्रातुरर्थेसमाहृताः १४५
साल्वाभिलाषिणीनीतावयास्मीमातेवा
दिनी मेत्यक्तापार्थेसाल्वेसोऽपिता
नाग्रहीद्विग्रा १४६ पुनःप्राप्तामयात्
त्राभ्यमानमनोरथा साजगामोभयभ्रं
शाद्विज्ञासुनितपोवनम् १४७ ततस्त
ड़ःखकारुण्याहृतमाम्रसभार्गवः अम्बा
गृहाणेत्यवदत्त्वाग्रनःपुनःपुनः १४८
अत्ताभङ्गेनकुपितःसमयासमरेजितः
येयोस्तैञोपदेशात्तनियमःस्वंतपोवन
म् १४९ मन्मस्तुमक्तदेहाम्बाजाताम

मत्लयकाङ्क्षिणी कन्या पाञ्चालराजस्य
द्रुपदस्य शिखण्डिनी १५० प्रख्यापिता
पुत्रतया सा पित्रा पुत्रकाङ्क्षिणा लेभे
दशार्णराजस्य विवाहविधिना सुताम्
१५१ शय्यारूढा दशार्णेशकन्या कन्यां
विलोक्य ताम् ह्रिया न्यवेदयत्पित्रे स च
क्रुद्धः समाययौ १५२ दशार्णक्रुद्धेना
ऽथ द्रुपदे विद्रवीयते खिन्ना शिखण्डि
नी गाढं प्रययौ शून्यकाननम् १५३
तत्र स्थूणाख्ययक्षेण कृपयैकस्तदार्पि
तम् विधातृशक्तिवैचित्र्यात्सा लेभेऽल
त्पौरुषम् १५४ दर्शिते द्रुपदेनाथ
पुरुषव्यञ्जने सुतम् दृष्ट्वा विमुखो दा
शार्णः स्वां ययौ लज्जितः पुरीम् १५५
वने वैश्रवणः प्राप्तस्तत्समीपमनाग
तम् स्थिरस्त्रीलक्षणं यक्षं शापेन विद
धे क्रुधा १५६ शरद्धीतेऽथ यक्षेण स्व
लक्षणा शिखण्डिनी पुरुषत्वं गता

०१५८

का.
मा. ह.
११६
116

वर्नैः स्त्रीपूर्वैः समघाघुषि ९५७ न मे
त्वलेन निःशस्त्रेनाभ्यविद्धेन विद्धेन
न स्त्रीपूर्वेन साक्रन्देनिपतन्निमेमख
वः ९५८ उक्त्वेति दिव्यतटिनीतनय
स्तरस्वी हृद्यांगपिशोधेन कृष्णस्तरणि
प्रतापः प्रम्लानतां परबलेनिजका
र्मुकेस्मा चिन्तेव केरवपतेर्धृतिमाव
बध्य ९५९ दिव्यपुंडेनकेणवक्षः कृत्स्ना
द्वैपायनार्पितम् अग्रहीतमथ प्राप
र्थ नराष्ट्रणसञ्जयः ९६० कुरूणामेव
संग्राममकुरुक्षेत्रे विलोकयसः ध्नरा
ष्ट्राय निखिलं दिव्यचक्षुर्न्यवेदयत् ९६१
अथ युद्धाय सेनन्द्रे भूमिपालवलद्व
ये गुरुं भीष्मकृपद्रोणपुत्रांस्ववधि
बान्धवान् ९६२ दृष्ट्वा युद्धोद्यतानथेश्व
तास्वः कृत्स्नामारथिः सुमोहककृष्णा
कौन्तः प्रशान्तममरोथमः ९६३ तेस
मास्वास्य शोकार्तं जगादगरुडध्वजः

त्रिजगत्सर्गसंहारक्रीडापरिचितोऽच्यु
तः ११४ मत्तुल्यजन्मजनिताकेयंमे
मोहवासना लंघयदत्तयस्यापिशङ्कः
सेपरमात्मनः ११५ स्फटिकस्येवकृ
रुतेरागयोगाद्विदात्मनः मिथ्याकल
ङ्कःकलनोकायाहंकारसंकरः ११६ मे
तथोमसमागमप्रतिनिधिर्धूमाग्निस
ङ्गोपमः प्रलेपःकायविदात्मनोःप्रकृ
रुतेभिन्नोऽप्यभिन्नकमसम् छिन्नेच्छाप
नमूलनिष्फलतयानिसर्गहतक्रियैः
संमोहःस्वपरावभेदरहितैर्गुणैःसमं
त्यज्यते ११७ इत्युक्त्वापद्मयोगस्यसवि
श्वव्याप्तिनिदर्शनम् अर्जुनस्याजित
विश्वविश्वरूपमदर्शयत् ११८ तत्सर्व
देवमयमद्भुतमच्युतस्य रूपंसहस्र
करकोटिनिभंबभासे निःशेषभूपति
नरद्भिःतसैन्यमिव ग्रासाभिलाषवद
वानलतुल्यवक्त्रम् ११९ वक्त्रैःस्फुरद्दाव

का॰ पुर्वेष्वादिवंशमोहह्रंहहेः निर्विकल्पम।
मा ८॰ निर्जितस्तः सङ्ग्रामाभिमुखोऽभवत् १०
११७ रथायादवरूढायाथ रणारम्भे युधिष्ठिरः
प्रणनाम प्रसादार्हान्भीष्मद्रोणगुरोत्व
रून् ११ तेन मृदुर्गुणोदारे विधायवि
जयाशिषम् परंलज्जामहे राजस्यपाता
ल्वहिपत्ततम् १२ किंकर्मेहपराधता
वेततोतातनपाणयः कौरवस्यपरेयात्ताः
सेवाकार्पणयपतताम् १३ श्रेयसंक्त
चिताहतिर्लेखनयायामस्वावर्तेविभो
गशापाशनिवेशयच्चितनतुः संखोत
गेलस्वते श्वलेनापिसमर्पितेनसततं
विर्त्तेनयतैयतैरतिं साकस्यः किलका
यविक्रयतलारूढः सदासेवकः १४
इत्युक्ता ते विरहैषुः शरण्यारूढेयुधि
ष्ठिरे वैरूवीरायशः श्वशलब्धार्द्ववशि
लीमुखाः १५ प्रवृत्तेयवनसंमर्देन्दस
तवङ्कुशिखवित्रिडति पेतर्भूमस्नकलेभीष्म

शरधाराधरस्फाराः १७६ द्वन्द्वसक्तेषु
शूरेषु विराटसुतमुत्तरम् निनाय स
मरे शल्यः तथा रम्भोपहारताम् १७७
नवमेत्वह्नि दिवसे नागीतनयमार्जेनि
म् इरावज्जवानाजौ रतः पतिरल
म्बुसः १७८ प्रमहे युधि भीष्मेण भूम्
तामयुते हते दशमे ह्नि तथाशङ्कु
पाण्डवानामजायत १७९ भीष्माभिमु
खमानस्य रणे गाण्डीवधन्वनः शिख
ण्डी पुरतस्तस्थौ मेघस्येव प्रवर्षिणः १८०
स्त्रीपूर्वदर्शनोद्वेगशिथिलीकृतका
र्मुकः प्राह दुःशासनं भीष्मः किरीटिश
रार्दितः १८१ पतन्ति विशरा नातिकि
रातपतनोन्नताः शराः खाण्डवशौण्ड
स्य चण्डगाण्डीवधन्वनः १८२ पतेऽद्भुः स
हदस्य च कुरुपतेर्वैरस्य हेतोर्ग्रहे
कोपव्याकुलकालवेज्जनयितः पोलो
मनिर्मूलनाः जिह्मोलेत्तभिदः खर्यव

का॰
मा॰ र॰
११५

118

रमणेः हेलापालं वेलस्यदा नह्यीप्सर्वं
शिवलिङ्गन्यस्तनुत्नणक्लीवाननाः साय
काः ९८३ इति त्रिभुवनकोरेवेशेशारनिर्विव
राकृतिः सपपातरथादस्लशैलादिव
दिवाकरः ९८४ पितृवैरेणसंक्रुद्धस्य सम
र्थोगणरायणः उत्तरायणमाकाङ्क्षन्स जी
वितमधारयत् ९८५ दिव्यास्त्रभिन्नभूमा
ततोयायाप्यायहृकदर्जनः शिरस्तस्य निरा
धारमुच्छ्रितेपशोरेस्त्रिभिः ९८६ कर्णेन
प्रणिपातकीर्णवरणः स्वेरणवाप्याम्भ
सा मा शापपाशविमुक्तिनिर्मलसत्वः सं
सारविस्तारिणम् सस्मारस्मरणीयम
नसमये संतोषविश्रान्तधीः शान्तानन्त
विकल्पतल्प विमले चित्ते च्युते सोऽच्युत
म् ९८७ प्रथमभीष्मविहीनस्य धृतिहीनस्य
पश्यतः सैन्यस्याधिपतिं चक्रे द्रोणाचार्यं
सुयोधनः ९८८ प्रागभिषेकः प्रद्दाव
रं दुर्योधनाय सः युधिष्ठिरंग्रहीनजेत

स्यामिममगादिति १८९ ततःप्रवृत्तेसङ्ग्रा
मेप्रथमेःद्विरदपत्तयः रथोऽश्वभृद्रोण
विशिखैर्छिन्नभिन्नशरीरिताः १९० द्विती
येयुद्धदिवसेस्मारितःकुरुभूभृता गा
ङ्गेयोऽनेनधर्मसूनुंतेग्रहीष्यामीतिसोऽभ्य
धात् १९१ ततःसंशप्तकाःशूराःशपथा
दनिवर्तिनः त्रिगर्ताःसमराहूतंतिमवा
हृयफाल्गुनम् १९२ कौरवैःपाण्डवानी
केऽत्रकृतेसैन्येवपाण्डवैः त्रिगर्तान्योऽवृण
पोऽनदारितेःभूरूपतयः १९३ सप्रती
कर्णनाऽरूढस्ततःप्राग्ज्योतिषेश्वरः सह
न्नाजरथानीकंपाण्डुसैन्योऽभ्यलोकयत् १९४
श्रुत्वास्वसैन्यसंमर्दंत्वरितःश्वेतवाहनः
मत्वारिपुरितरथःकृष्णेरस्याभवत्पुरः
१९५ घोरेप्रवृत्तेसमरेकिरीटिभगदत्तयोः
कृष्णायःपातितामासीत्संवर्षःपत्रिणाम
पि १९६ विष्णुलयत्ममित्तिंसभगदत्तेनवे
ष्णवम् जग्राहार्जुनरक्षायैवक्षसासम

का
मा द.
११५
119

पीतवनः १९७ पार्थात्मजकृतेनैवनिहतेमगद
धेऽश्वभूभृति मद्रभूभृत्कुलाहृष्टोवक
मेकुरुवाहिनी १९८ स्तृतीयेयुद्धदिवसे
प्रतितामद्रलज्जितः वक्रव्यूहंव्यधाद्गुरुः
संसारगहनंगुरुः १९९ पार्थसंशप्तका
मानेव्यूहंधर्मसुतात्तथा सौभद्रःकेसरि
शिशुर्गजयूथमिवाविशत् २०० प्रवेष्टु
मुद्यतान्व्यूहमभिमन्युविदारितम् पथा
रयद्रथोवारयामास पुत्रान्जयद्रथः २०१ अ
भिमन्युशरोत्कृत्तशिरसांकङ्कटत्तये
भूभृतोवसुभिन्नानांशृङ्गभङ्गाइवाभवन्
२०२ द्रोणात्कर्णकृपद्रौणिशल्यहार्दिक्य
सौबलान् एकैकशःसमस्तांश्चसशरै
विमुखान्व्यधात् २०३ कृत्तचापःसकर्णे
नहताश्वःकृतवर्मणा कृपेणहतसू
तश्चहतःसर्वैर्महारथैः २०४ हताविरा
तोनायातःसव्यसाचीदिनत्रये सुमोह
तनयंश्रुत्वाहतमेकंमहत्तरैः २०५ स

हृद्वारनिरोद्धारं तावाहे तं जयद्रथम्
अनस्तगे रवौ जिष्णुः प्रतिज्ञां तद्वधे व्यधा
त् १०६ तत्प्रतिज्ञाभयाक्रान्तो राजा सैन्य
वमुद्यतम् गोप्तारं वाहमिन्द्रस्यादर्प
क्रूरवारयत् १०७ स्वप्ने सकृष्णः श्वेता
श्वः स्नात्वा देवं पिनाकिनम् विधिपाशु
पतास्त्रस्य नदादिष्टमवाप्तवान् १०८
प्रभाते शाकटव्यूहे सूचीपाशे जयद्रथ
म् निवेश्य यत्ताद्रोणाश्चक्रे देवजयो
द्यमम् १०९ स हृद्वारस्थितं द्रोणं प्रण
म्याथ धनंजयः कम्पलोलं विवेशाशु
सैन्यं वनमिवानलः ११० मनोजवस्य वि
शतः शौरेर्गाण्डीवधन्वनः शिरः सम
हस्राच्छिन्नः पपात भुवि भूभृताम् १११
दूरं प्रविष्टे श्वेताश्वे शङ्खशब्दमशृण्वता
विवेश सात्यकिर्व्यूहं विसृष्टो धर्मसूनु
ना ११२ तस्य निर्दारितारातेर्विशिखाशा
निवर्षिणः भूरिश्रवा ययौ निर्यत्वेगमि

का
मा द-
१२०
120

रिरिवाग्रहीत् ११३ सोकृन्तत्कार्मुकरेथो
त्वङ्गवर्मधरोमिथः युध्यमानोददशान्तनी
न्तरेविचरन्वारिणो ११४ सात्यकेःपातितस्या
थशिरश्छेत्तेसमपद्यतम् जिष्णोरदर्शयद्भ
गाङ्गरिश्रवसमच्युतः ११५ पार्थस्तस्यार्ध
चन्द्रेणसखड्गंभुजमुद्यतम् कङ्कणाग
वरात्कोशमिवच्छित्वाभ्यपातयत् ११६
सकृत्तबाहुर्धिक्कृत्यपतिन्दन्कृष्णकिरी
टिनौ तान्परत्योपविष्टोतिर्योगेनात्मान
मत्यजत् ११७ प्रवाप्यस्तामत्तानहन्तः
सात्यकिराकुलः धिक्कृतःसर्वभूपाले
श्चकर्तास्यासिनाशिरः ११८ युधिष्ठिरा
ज्ञयाव्यूहंप्रविशन्नथमारुतिः द्रोणंस
रथमुत्क्षिप्यचिक्षेपाद्भुतविक्रमः ११९
सैनिश्छिद्यगजानीकःप्रविष्टःकर्णमग्र
तः कृतान्युधाम्प्रषट्कृत्वश्चकारहत
कौरवः १२० ततःकर्णःसमुत्कृत्तकव
चायुधवाहनम् तदन्भीमेयत्नुष्कोसा

नावधीज्जननीमस्मरन् १२१ दिनस्य शि
रसीवार्के लम्बमाने तृणं तथे दृष्ट्वाज्ञ
यद्दृश्यं हृत्वात्मदर्पेऽह्वयनेजयत् १२२
ल्लितो नस्य शिरः तेनः शिरः पूर्वपते
दिति पित्रादत्तेवरे कलाः फाल्गुनाय
न्यवेदयत् १२३ क्रूरलेखाह्वहिजिस्मः
संध्यासीनस्य तत्मितः चिच्छेदपाञ्चःशरो
त्कृत्तेशिरस्तस्मात्तिनियपी १२४ स्व
तोहिणीः समहत्वाजिस्थनासैन्यवे
रते देवमेव जनो मेने सर्वप्राणिश्च
तिक्रियम् १२५ उक्त्वापि गुरुणारालो
रस्तितेन जयद्रथे लज्जितेन समादिष्ट
गाविपुडमवर्तेत १२६ समुद्गतनमः
केशीरणेतरलतारका ननर्तोभिभु
जावीररक्ततीवेवसातपा १२७ अर्ध
रात्रेऽथ निषिद्धकौरवानीकनायकः
शस्त्रानलशिखाव्यौवीं विविवेश यदोक
वः १२८ तस्मादृहासविस्पष्टदंष्ट्रास्तुपद

का
मा दे
१२१

लैर्मुक्तैः पात्यमानमिवाहकंष्टं करालवाय
हिततमः ११९ क्रुद्धैस्तैरणेमग्रे हेडि
म्बसप्रमाथिनः कर्णप्रवृत्तरक्तस्योपो
लस्यैव राघवः १२० एकवीरवधा
नागावैकर्तनोऽश्वतम् जघानचनसंम
र्दैकुमार इव तारकम् १२१ पञ्चमेयुद्ध
दिवसेघातदिव्यास्त्रैः सहैः प्रज्ञागस्या
रतीवार्त्तितीशानवृधीकृतः १२२ हत्वा
विराटद्रुपदौ पाञ्चालेचमसृञ्जयम् ब्र
ह्मास्त्रेणाकरोद्द्रोणः कल्पान्ताविभ्रवभ्र
मम् १२३ अश्वत्थामाहतः संख्येसत्यष्ट्र
नैति धर्मजः हस्तीत्यसत्यवाक्ततः प
श्चात्तैरमभाषत १२४ श्रुत्वैतत्रवयस्या
त्यक्तशस्त्रधृतेर्गुरोः उत्कान्तयान्त्रःख
ड्गेनधृष्टद्युम्नः शिरोऽहरत् १२५ हतेद्रो
णेप्रकुपितः कृतान्त इव तत्सुतः नाराय
णास्त्रमसृजज्ज्वालालीढजगत्त्रयम् १२६
अस्त्रानलेप्रज्वलितेवीराः सर्वेहरेर्गिरा र

क्षेभ्योऽवातरन्नग्नशस्त्राः पवनजेविना १४७
पकीभूतास्तदहनव्याजेभीमसमध्यास्थितः
हन्ताष्ट्येसमाक्रम्यरथाग्रादनयद्ध्रुवम
१४८ शान्तेः स्वैस्त्रैणिनाग्नेयंवीरमस्त्रमु
दीरितम् ब्रह्मास्त्रेणार्जुनः शान्तिंनिना
यप्रलयोपनम् १४९ ब्रह्ममोहविषावे
शस्त्रमनीलमणिप्रभम् प्राप्तं दृष्ट्वा मुनि
स्त्रैणिः प्राणमस्यास्त्रमस्मथात् १५० कस्मा
न्मे भगवन्नस्त्रंवैकलमग्लानमानता मद
स्तदहनात्मुक्तौ कस्मात्केस्माथनंजयौ
१५१ तमब्रवीन्मुनिर्द्रोणिनमेशास्त्रिपुर
द्विषः नरनारायणौदेवौजातौ कस्मा
धनंजयौ १५२ मूर्तौ नयावितः शंभुमा
भ्येलिंगे सुपूजितः पतौ तेनापिकोव
नस्मैजेतांकोपविक्रियाम् १५३ मुनिना
स्माभितेद्रोणिब्रजन्नेफाल्गुनः पुरः दृष्ट्वा
रथाद्दवत्तमप्रणम्यतमभाषत १५४
भगवन्कोरवव्यूहेप्रविष्टेनमयापुरः प्र

का॰
मा ८॰
१२२

स्थूभूमिः पुरुषोदग्रः शूलकरः सकः १४५
मुनिः प्राहार्जुने देवः सत्त्वयशाशिशेखरः
अस्त्रकल्पित्तरातानिस्पतत्क्षिपश्चापधरः
१४६ स्मरस्मरारिं तन्मामसहायशिवेजग
त्त्रासविलासमसकम् भयापहं भीममनेक
रूपमत्रकेति पार्थं प्रययो मुनीन्द्रः १४७
हते द्रोणे प्रियं मित्रं कौरवस्थिरविन्तितम्
कर्णं सेनापतिं कृत्वा राजगाञ्जितमसमयत १४८
अभ्यर्थ्यसारथिं शल्यं चक्रे तस्य सुयोधनः
कृष्णस्य त्रिपुरारातेः संनद्धस्येव वेधसम्
१४९ कीर्णोह्यकिरणः कर्णस्ततः पाण्डु
वाहिनीम् भारतीबद्धवीषणास्त्रिनाथा
ल्पावशेषताम् १५० भीमः कुरुचमूम
ध्येतपयन्धृतराष्ट्रजान् कृष्णाकेशाम्ब
राकर्षकृशलं प्रापकौरवम् १५१ अभि
क्रुतोरसस्तस्य भीमः शोणितमापपौ प्र
कोपानलसावेशविवशः कृतेनकिम् १५२
कर्णास्त्रपीडनक्रुद्धयुधिष्ठिरगिरार्दितः

राधेयनिधनायानसंनद्धोऽभूद्धनंजयः
१५३ प्रवृत्ते संप्लुतामर्षे रणे कर्णकिरी
टिनोः स्रगात्वजिह्वासिंहाग्रेकर्णसमा
हूमद्रपः १५४ त्वणाद्रक्ताभिधंनागम
श्वसंधायसंवितम् ग्राहिणोसाद्भुजा
यकर्णः त्वाद्वत्वणिद्रतम् १५५ हरीमो
रवनमप्युस्यविनतस्यसपन्नगः जहार
प्रामकण्ठाग्रः किरीटेशंकिरीटिनः १५६
भूमलवकमुद्धृतेमथुस्वरथमुद्यतः ल
णत्नमार्थैराधेयः पार्थस्यातिथितायये
१५७ हकस्मात्तमब्रवीट्टीजाकरशासोक्ति
पीडितम् धर्मः स्मृतोऽयराधेयनाभि
मन्त्रवधेत्वया १५८ यथातमस्मात्कभ
वतिस्फुरतांसंनतिमयी तथास्मास्माहूर्व
यद्विजनमताहृतिरथ्यसः चनाथातेक
र्णापरश्रुरुपहृंकारविहिता नतस्यास्मी
मीजानिवीडजनडताचामविक्रतेः १५९
इत्युक्ते शेणिणकर्णः समाकृष्यरथश्चतः

का
मा द·
१२३

मेदद्येमार्गवादिष्टंमहास्त्रंशिथिलस्थितिः
३१० बाणेनकृत्तगात्रमन्त्रलिकाभियेन
तस्यार्जुनेनस्फुरलकुण्डलदीप्तगण्डम् व
क्त्रंजहाररघुवृहारविलम्बिशोण रक्त्र
भानिभनभःप्रसृतप्रकाशम् ३११ हते
कर्णेवृकृत्तःशोकशल्यस्सुयोधनः श
ल्यंसेनापतिंकृत्वायुद्धयेनिधनोत्सुकः
३१२ शल्येनपीडितंदृष्ट्वानिजंसैन्यंयुधिष्ठि
रः भ्रमद्भुकुटिवक्राङ्कलसद्रुद्रतमाद्व
त ३१३ तस्यप्रवर्षिणाछित्वारथंसारथि
कार्मुकान् प्राहार्षीत्पाण्डवःशक्तिंकाल
दंष्ट्रामिवोत्कटाम् ३१४ प्रविश्यशल्यहृ
दयंशक्तिर्विलमिवोरगीवेगाद्भूत्कारनिः
श्वासाभासाविशद्वसुधातलम् ३१५ स्वयं
राज्ञाहतेशल्येसहदेवेनसौबले सैन्येशे
षेचभीमेननिःशेषेऽभूत्सुयोधनः ३१६
कृतवर्मकृपद्रौणिशेषःकुरुपतिस्ततः
विरथस्तान्समामन्त्र्यविवेशसलिलंहृद

स्यान्तर्द्वैपेन स्मित्वा विष्टे शत्रुशङ्किते
भीमं भीमभयेनैव पयः स्थिरमकम्पत
१९८ यस्याशेषनरेशरत्नमुकुटैः पीठ
भवत्पादयो लक्ष्मीराति निपातशङ्कित
मतेरेकाकिनोऽन्तर्जले क्रोधव्याधुत
नक्रचक्रमकरक्रूरान्तर्दन्ताहति क्लेश
क्रान्तिरभूद्विराट्स्थिरपदाः शोकप्रदाः
संपदः १९९ क्रमशो भक्तिवध्यायप्याते
राहं युधिष्ठिरः लब्धकामो गिरा तावा
मसैन्यसत्त्वमाययौ २०० सलिलस्तिमिते सलि
लस्थेन जगाद च तटस्थितः राजपुत्रनिष्ठ
लजैत्रपृष्ठकेनान्ते पलायनम् २०१ क्रमा
लब्धत पशोघोरलसितत्रियलवम प
केलरु हस्थुप्रस्त्रजितेन तस्मि जिताक्रम
म् २०२ सुवेतनस्मरसीत्यायतमभाषत
कौरवः पथत्तणात्पणधीः प्रविष्टोऽहं
जलान्तरम् २०३ न मे राज्येन शरीरेणापि
स्पृहाक्कचित् हत्त्वकामसहितैः सर्वैः सक्र

का· मा हे·
१२४

कृतेऽत्रमाययौ ११४ अथान्तरे हलधरः श्रु
त्वा कुरुकुलक्षयम् सारस्वतेषु तीर्थेषु
स्नात्वा तं देशमाययौ ११५ अथानन्तेन
केनास्मिन्नुपविष्टे महासमरैः भीमकौर
वयोश्चित्रं गदायुद्धमवर्तत ११६ वर्ज्य
मानैः स्वभीमेन प्रहारैः कौरवेण च न
दोषान्विते भीमे भीमाघातेन वापरे
११७ सचिरं संशयन्नारूढे स्वभटम
ण्डले नतयोरन्तरं कश्चिद्ददर्शाश्वयो
योधिनोः ११८ अथ स्वभीमगदाघातभिन्नो
रुः कौरवेश्वरः पपात कीर्णहाराश्रु
पातं कुर्वन्निव क्षितिम् ११९ परा भी
मेन तन्मौलौ स्पृष्टे क्रुद्धं हलायुधम् श
मयामास केशवो विदन्कौरवडेयम्
१२० अथ यातेषु सर्वेषु द्रोणिहार्दिक
पोतमाः निशि देशं तमभ्याप ददृशुः
पतितं नृपम् १२१ भिन्नोरुमप्यवस्थ
यादन्तदष्टमहीतलम् वारयन्तं गदा

ग्रणगृध्रगोमायुवायसान् १८२ नेदृष्ट्वा
द्रोणिरवदत्तीव्रहृन्मर्मवेदनः किंत
यानिःसहायेनशत्रुर्वह्नौहतात्मनः १८३
ब्रह्मास्त्रपाणिरेवंलोकंकरोमितवशास
नात् इत्युक्त्वानिर्गत्याप्रविवेशमह
द्वनम् १८४ कृपभोजसमवेतस्तत्राशोका
काकान्निपातितान् उलूकैर्हत्तमूलस्थः
सदृष्ट्वाचिन्तयच्चिरम् १८५ काकाका
लबलेनैतेघ्नन्त्येषारिवधेस्थितिः हन्ते
पाण्डुसुतांस्तद्वत्समानेवद्यनाम्यहम् १८६
ध्यायन्निवार्यमाणोऽपि कृपेणकृतवर्म
णा क्रोधाद्गाणगमापंसताभ्यामश्वयोस
ह १८७ पाण्डवेषुगिरीशोरेःसमेषुत्यत्र
शङ्कया पाञ्चालैस्सनाशिशिबिरद्वारंद्रोणि
रवाप्तवान् १८८ तत्रदृष्ट्वामहद्भूतमप
केयूरकङ्कणम् प्रादुर्भूतंशिरश्छिन्ना
वह्नौतेनैतत्समयतः १८९ श्रीमांभगवता
तेनखड्गेणस्वयमर्पितम् द्रोणिर्निसि

को·
मा·८·
१२५

शमादायविवेशाग्निं योऽन्तकः १५० प
श्चामशास्त्रनिधनं धृष्टद्युम्नं विधायसः
शिखण्डिनं द्विधाकृत्वा जघानाक्षौहिणी
सेनात् १५१ ससमवधपापेनप्रलिप्तः
शोणितेनच कृतान्तक्रूरचारिनःप्रययौ
कौरवान्तिकम् १५२ निःशेषशस्त्रनिध
नेस्तुत्वाद्रोणिनिवेदितम् स्वर्गैःस्वसङ्क-
ल्पमकालेपलमाजन्मजीवितम् १५३ भ्रा
तृबन्धुवियोगार्तौ कृत्स्नाशोकाग्नितापि
तौ भीमार्जुनौ ययतुः क्रोष्टो द्रोणिजि
घांसया १५४ द्रोणिःसरस्वतीतीरेचरन्व
णहुताशनः दृष्ट्वाभीमार्जुनावस्त्रं ब्रह्म
शीर्षमवासृजत् १५५ अर्जुनोऽप्यस्त्रम
स्त्रेणसंहर्षेणात्सयोर्लयोः प्रकालप्रल
यारम्भसंरम्भोऽभूद्विलोकमाम् १५६
तद्द्रोणिःशक्तिमपतन्महास्त्रं व्यासशास
नात् अभिमन्युवधूगर्भे द्रोणिरुत्तरमैर्ण
परम् १५७ पाण्डवाः पुत्रशोकार्तं धनदा

हृं प्रलापिनम् गान्धारीसहितेगतावथ
लोमुलेज्जिताःशनैः ७८ कुमाराल्लि
कू.नेभीमःशौरिबुद्ध्यायसःकृतः चूर्णि
तामगमत्क्षाडंद्धतराष्ट्रेणपीडितः ७९
युधिष्ठिरस्यगान्धारीसंतीव्रणमतःशरः
नेदृष्टिःसानलज्वालापादाङ्गुष्ठयुगेऽप
तत् ८० स्नुषाभिःसहगान्धारीविधंगता
रणावनिम् दृष्ट्वाहतांस्तनांल्लोकेसाशशा
पत्तयकारणम् ८१ षट्त्रिंशवत्सरेकृ
ष्णस्त्वाष्णिवंकुलक्षयः भविष्यतीतितं
हाकंस्नुतानामच्युतोऽवदत् ८२ पुत्र
कृतेत्वयाऽयंमेदत्तःशापःपतिव्रते एव
मेवभवितातस्मिन्वर्षेयदूत्तमः ८३
ततःकृतोदकविधिर्वांन्धवतत्पदूःखितः
राज्यंनलेभेमुनिभिर्वोधितोऽपियुधिष्ठि
रः ८४ कर्णकुन्तीगिरात्वाभ्रातरंरणि
हतंरणे सम्पूज्यवैश्यवाक्कान्तस्ततःस्ति
नारदोऽवदत् ८५ तत्रियाचार्यकेभी

का
मा ट-
१२८

अनिकाशात्कृतसंभ्रमम् अस्त्रार्थी भार्गी
वे कर्णः प्रययो विप्रवेषवान् ८६ राम
लदङ्कसुप्तोऽथ निद्रां संत्यजभीरुणा क्रू
रकृमिक्षतेनापि कर्णेन न विबोधितः ८७
तद्रक्तार्द्रः प्रबुद्धोऽथ दृष्ट्वा क्लेशेऽपि निश्च
लम् रामः कर्णं न विप्रोऽसीत्यस्त्रं कालेविफ
लं व्यधात् ८८ गुरुशापः सशक्रेण हृत
सेनाहृत्कुण्डलः घटोत्कचेनष्टशक्तिः
शल्यापितेजसाल्पवान् ८९ छिन्नवत्सा
पराधेन भूग्रस्तरथनिष्फलः हतः कर्णः
कुरुपतेः कृमत्वकृतसंतयः ९० नार
देनाभिहितेव्यासमुख्यैर्महर्षिभिः
कृष्णेन भ्रातृभिः सर्वैः प्रयत्नेन विबोधितः
९१ राज्यं कथं विजयाहं शल्यतत्वं युधि
ष्ठिरः कस्य बन्धुवियोगानि निःश्वासोष्णाः
श्रियः श्रियाः ९२ अभिषिक्तार्द्रमुकुटं सम
न्याय्य युधिष्ठिरम् उवाच ब्राह्मणाकार
श्चार्वाकोनामराक्षसः ९३ क्षत्रवधाकर

महोद्यजनैर्जननाथे दुःखप्रदं प्रविष्टता
सुकरणानुकारः स्मारः परैस्वजनमित्र
वियोगशोक पीडावतां बत विडम्बन
मेव लक्ष्मीः ८४ चार्वाकस्य निवचसा
राज्यमागोपतेन्द्रपे गतमः कौरवस्व
हृ हिम्रकोपात्तयंयेयो ८५ त्यातोन
रायंणश्रामेशरशय्याश्रयस्तनः मुनि
मध्ये स्मरहिंस्त्रभीष्मः पर्यन्तबान्धव
म ८६ शेषाश्रयाविलतमः शमस्थ
थाम संसारसर्पविषवारणसिद्धमन्तः
सुहात्मनो भवतितु गुणपणोपपन्न पा
थेयमन्तसमयेस्मरणे मुरारेः ८७ स्त
तिश्रवणं तविज्ञाय भगवान्भीष्ममच्युतः
सहितः पाण्डवैर्दृष्टुं ययौ प्रीत्या समाप
किः ८८ प्रणतं भीष्ममभ्यर्च्य हरिः स
मुनिस्तुतः शरशल्यव्यथाहीनं विधिय
द्वृक्तयथाव्यथान् ८९ देहसंन्याससं
नद्धं राजा लज्जानतः शनैः शासनेन ह

का०
मा द०
१२७

127

रेभीमंत्रेयः पप्रच्छ धर्मजः ८२ सोऽब्र
वीद्भुजो राजन्मुख्यं जनरंजनम्
धर्मः प्रजापरित्राणं कोषः सङ्ग्रहसंग्रहः
८३ प्रजाकार्यमतिः श्रवणमभिभूता
नेवचमा स्पृहाकाममक्रोधप्रमदमानत्र
परमिलितेः कायस्थेभ्यः कृपणपरि
ताप्रतिपद् गुणासङ्गः श्रयानयप्रदय
लक्ष्यात्तिनिष्ठताम् ८४ विरक्तस्त्रीका
रः कृतकविरतिः क्रोधभरणे बलाधि
केषशत्रोः शरणागमनेपादपतनम् शृङ्गा
रविलुप्तामैनिरहंतरित्रमिथ्याश्रुपतने
पियोदैवादिष्टशरणमिदमापन्निपतने
८५ आशापाशविमुक्तनिश्चलसखोला
यतवित्तस्थितिः स्नेहच्छेदविषादलोभ
विरतिः संतोषलग्नमनः चित्तानिमम
निस्पतापरिचयेसङ्गेऽपितिः सङ्गता स
चित्स्थकविवेकपूतमनसामिमिश्यष मो
तक्रमः ८६ कारुण्याद्गतितेप्रदानम

मयेचित्तंप्रसन्नंसदा तीर्णाःपुत्रकल
त्रदुःखेकपर्णःपात्रंपवित्रंपरम् सत्र
ंबुपरवित्तशल्यरहितंवित्तंस्वधर्मार्जि
तं तदानंदयितेफलप्रियतयावाणिज्य
मज्ञनयत् १२५ इत्युक्त्वाविविधैर्भी
ष्मः सर्वधर्मार्थसंग्रहम् विलोक्यामस
हत्वाखेमनृराजमुदीर्यतम् १२६ कर्मा
दिनवलोत्तिमविनुभेदपश्चोदितम्
तालरन्ध्रोवलदुमातिर्योगेनात्मानमम
जत् १२७ अथभीष्मवियोगार्तःपापशा
न्त्यैयुधिष्ठिरः अश्वमेधाभिधेचक्रेपरे
व्यासात्तयामतिम् १२८ अथैकान्तस्थि
तःकृष्णःपुनःपृष्टःकिरीटिना यस्मा
ह्मममगारम्भेज्ञानयोगंतदुक्तवान् १२९
कदाविदथकंसारिर्दृष्ट्वापथिरथस्थित
म् उवेमनिकृन्तहस्ताख्येःकुफ्रमंतपडः
स्थिनः १३० शक्तिनोपेक्षितःकस्माद्भव
नाभरतत्तयः नपुके कृतमित्युक्त्वाको

का॰
भा॰द॰
१२८

पाञ्चाल्यां योऽभवत् ॥२१॥ ततस्तस्मै स्थि
तप्रज्ञः शौरिर्दूतमोहनम् भास्कराके
सहस्राभं विश्वरूपमदर्शयत् ॥२२॥ अ
थाभिमन्युदयितादिव्यास्त्रहतसुन्दरा
मत्स्यराजसुता सूत भस्मीभूताकृतिं शि
शुम् ॥२३॥ स भद्रयाऽर्थितः स्वस्रा भगवा
न्भूतभावनः ईक्षणामृतसन्निर्दग्धपरी
क्षितः शिशुमजीवयत् ॥२४॥ कुरुवंशेऽप
रिक्षीणे संजातस्याङ्कराकृतेः परीक्षि
दिति बालस्य नाम चक्रे त्रिविक्रमः ॥२५॥ अ
थ यज्ञाश्वरक्षायै वज्रजित्सुतजं गतो
मणिपूरपुरे प्राप बभ्रुवाहनमात्मजम्
॥२६॥ तेनाविज्ञाय समरे सायकैः पाति
तोऽर्जुनः उलूप्या नागसुतया रत्नेना
र्पितजीवितः ॥२७॥ अथ योऽश्वमादाय
स्वपुरं भ्रातरं ल्किकम् प्रावर्तत वभूम
त्ये यज्ञः काञ्चनवर्षिणः ॥२८॥ अथैक
पार्श्वे कनकद्युतिः सत्र्यक्तलोऽद्भुतः वि

प्रकोटिशतेनोच्छिष्टभुवं भेजे स लुठनैः
८३९ सोऽब्रवीद्भुजाहृष्टः शिलोञ्छ
स्वच्छवृत्तिना सक्तिरावाममशानेयामा
यातिथयेऽर्पितम् ८४० तदुच्छिष्टजल
स्पृष्टपार्श्वमे हेमतामागतम् द्वितीयपा
र्श्ववर्णार्थं प्राप्तोऽहं त्वत्क्रतुतलितिम् ८४१
नि: सद्व्रह्मणाच्छिष्टस्पृष्टस्यापि न
मे घृति: जाता सत्त्वोज्ज्वले यातिदानम
ल्पमनल्पताम् ८४२ इत्थं स्वानकुले
यातेदानमानमहोन्नति: सर्वस्वदक्षि
णे यज्ञे राजा जन: शिथिलतां ययौ ८४३
अथ दैवतवन्नित्यं पूज्यमानोऽपि भूभु
जा भीमोग्रवचनोद्वेगी धृतराष्ट्र: शनै
रभूत् ८४४ स सदा पुत्रशोकेन भूमि
शायी फलाशन: मिथ्याराज्योपभोगा
त्रिं धर्मजायान्यवेदयत् ८४५ सज्ञात
मातृवैराग्य: पत्न्या सह वनेप्सया व्यासा
ज्ञया संजयेन कुन्त्या च विदुरेण च ८४६

का· सा· ट· १२९

दयितजनवियोगोद्वेगरोगातुराणां
विभवविरहदैन्यम्लानमानाननानाम्
शमयतिशितशस्त्रंहन्तनैराश्यपथ्य
इवपरिभवतान्तिःशान्तिरत्रैवतावत् ८४७
यातस्तपःस्थितेद्रष्टुंधृतराष्ट्रंयुधिष्ठिरः
ददर्शविदुरंज्ञानमुक्तिमुक्तकलेवरं ८४८
प्राप्तःस्वनगरंराजाश्रुश्रावकुरुपुंगवम्
सानुगंदाववहनेप्रविष्टंसनयंविना
८४९ षट्त्रिंशेऽह्निसमावृत्तेगाहस्तायः
कृष्णानन्दनम् साम्बस्त्रीवेषमादायप
प्रच्छुःसस्मितामुनीन् ८५०· भावीसुतः
सुतावास्याःकिमितिश्रीविमृष्टलाः क्रुद्धा
स्तान्मुनयःप्राहुर्भविष्यतिकुलान्तकः ८५१
कालेनलोहमुसलेजातेसाम्बस्यहस्तायः
घृष्ट्वाघृष्ट्वाम्बुधेस्तीरेतमज्ञःस्वयशङ्कि
ताः ८५२ तच्चूर्णजातवल्लीभिःस्तीवास्म
धीकथाकुधीः निर्बन्धायुध्यमानास्ते
तेनैनत्ययमाययुः ८५३ ॥ ॥

कृत्स्नाः कुलत्तयोर्हि यत्तेजः स्वधाम्निवे
श्मावे हेमहेस्वीव नित्तिष्प्रग्रयोकार्य
शोषताम् ८५४ घातेप्रविश्यपातालम
नन्तंहेलाग्रये लब्धकेनहरिः स्वमः
कृत्स्नासारथियाहृतः ८५५ प्रनस्सिकत्सा
न्तस्थिरमिवजनः कल्पयतियत्र यास्मि
न्नाशङ्कास्वरमितिरिराविभिण प्रवलेन त
द्वेष्याताः पत्स्माञ्चलतरलविलेपतल
या तयतीवः कालः किलगिलतिनेवा
भवदिति ८५६ ग्रथ्यहृस्मितयेतानाङ्गा
श्कामेतापालानः शोकानिलहृदृह
लस्वप्रंनेत्रमुपयो ८५७ व्रजनतस्त
स्यगोपालाहृहल्लग्रुडपाणयः जङ्गा
कृष्टचापस्येहेणनाकीर्णपत्रिणः ८५८
तेहिषतवाऽस्नोप्राप्तः शराणाशीवथ
त्वनः निष्फलत्वंविलसत्स्यपाचकस्य
गुणाइव ८५९ नहिहीनमनाक्कान्ता
फालानस्यगलह्रणम् कलत्रंनिर्धन

का॰
मा॰ द॰
५॰

स्यैव विधेयं नाभवद्वृत्तः ८९ कृष्णाभिद्रव
मुद्रिताद्दिशि खराः शक्रोन्मुखोः खोऽस्वे
विलोलः ललताभुधोघनकृताटोपेषु
गोपेष्वहो नम्रुर्जिष्णुशरास्सुरारितरुणी
ग्रोणीरणक्षीवतो घृष्णायन्नविधिवत्पा
ककलयाकालापनेस्मिन्नमः ९१ युधि
ष्ठिरोऽथ विभवं त्यक्त्वा पर्यन्तनाट्याम्
भ्रातृभिः सह पत्न्या च महाप्रस्थानमावि
शत् ९२ कृष्णायाः पतने प्राह राजा विज
यस्तेनाम् प्रियस्य दोषाकलनं वियोग
दुःखभेषजम् ९३ सोऽवदत्स्वस्तु तस्मा
यसहदेवस्यधीमदम् नकुलस्यादरं
रूपे जिष्णोर्विजयदृप्तताम् ९४ भीम
स्य बहुशनतां व्रजन्नेव सूनामह पर्थे
नेः चिन्तयन्नन्तः संसारविशारुतताम्
९५ अथ व्योमपथायातं विमानं सहकौतो
ज्वलम् देवदूतार्पितं राजा नारुरोह श्व
नाकिना ९६ तत्रस्थाः श्रितवात्सल्यं पर्यस्य

क्रम्भविग्रहः नष्टः स्नेहरूपमाश्रयाद्यशा
शोस्मपुनः पुनः ८९७ अथराजासमारु
ह्यविमाने त्रिदिवं व्रजन् ददर्श नरकं
घोरं देवहूतप्रदर्शितम् ८९८ ततस्त
द्दर्शनोद्विग्ने देवरूतस्तमब्रवीत् रा
जन्दोषेण वधास्मान्मिथ्येतत्तवदर्शि
तम् ८९९ अजापीडाक्रीडार्जितयनभ
रैभोगमस्तुविना मकर्णो नाक्राम्यत्क
पणेकरुणाक्रन्दसमये अवशंपभूपा
नो भवन्निविभवो मांदक्कुपियो उर
न्तापर्यन्तेन रककलषसंक्लेशाकुगतिः
९०० इत्युक्ते देवहूतेन शक्रलोकं युधि
ष्ठिरः धर्मधाम निजं भेजे स्वसंवायम
रांशजाः ९०१ लक्ष्मीश्चामरतारहारह
सिता मत्तेभकुम्भस्तनी त्रैलोक्याक्र
मणः पराक्रमभरः संभोगयोग्यं वयः
सूर्वं सर्वमखर्वगर्वसरवंदंसत्त्वक्षमा
णं पुनः पर्यन्ते परिणाममीलदखिला

का
मा द.
१३१

स्वार्हं विघातास्पदम् ६७२ इति सभुवन
भूमेभूतमतीं विधाय प्रसभं विभवश्री
क्यां भूमिभागावतारम् श्रीरामदमरसे
वैः कीर्तिमानप्रभावः सहनरमुनिता
र्थं वा मनारायणांशः ६७३ इति श्रीव्या
सदासापराख्यक्षेमेन्द्रविरचिते दशाव
तारचरिते श्रीकृष्णावतारोऽष्टमः ८

बुद्धावतारो नवमः

काले प्रयाते कलिविप्लवेन रागाग्रहो
ग्रे भगवान्भवाब्धौ मज्जत्समस्तं सहज
लेन नेतुं जगन्निवासः करुणान्वितोऽ
भूत् १ स सर्वसत्त्वोपकृतिप्रयत्नः कृ
पाकुलः शाक्यकुले विशाले शुद्धोदना
ख्यस्य नराधिपस्यार्थस्य स्य गर्भेऽवतता
र पत्न्याः २ मायाभिधाना नरनाथपत्नी
गर्भे हरिं विश्वगुरुं वहन्ती श्रामसत्त्वले
व सत्याश्रिविलासिधानधर्मैव वसुंध
राभूत् ३ कृतिं ततस्तत्क्षणमेतनाया

विभिद्यमातुर्भगवान्प्रजातः गर्भोद
कात्स्पृष्टविशुद्धमूर्तिर्जाम्बूनदेनेव
विनिर्मिताङ्गः ४ सजातमात्रस्त्रिद
शप्रयुक्तेन भानदीवारिभराभिषिक्तः
पदत्रयीकम्पितसर्वलोकोदत्वादिशा
स्त्विमस्पृशन्नगाम ५ पूर्वास्थितेष्वम
निहितिर्मेथीः सर्वसम्बोद्धृतिदत्तिणे
यम् जन्मस्थितिः संप्रतिपश्चिमेयंम
ारवन्त्यादिपसूतराव ६ इतिब्रुवा
णस्त्रपतिस्त्रिमसमत्ताविलोकीपति
लक्षणाङ्कः म सजातदिव्यानुभवाभि
मानः कुलस्य भूत्यै धृतिमाबबन्ध ७
नेलक्षणज्ञाजगदुः सहर्षमयंशिशु
लेक्षणलक्ष्यमाणः प्रभुर्भविष्यत्सव
नीश्वराणामत्युत्तरत्तान निधिर्मुनिर्वा
८ स सर्वविद्याविदितार्थतत्वः संप्राप्त
शास्त्रस्त्रगज्ञाभ्यषितः सर्वार्थसिद्ध्या
पितरामकीर्तिः सर्वार्थसिद्धाभिधतांज

का॰
मा ८॰
११२

गाम ७ सर्वस्वदानाभिमुखोऽर्थिमार्थे
मदेहदानेत्वणवक्रनेत्रः लीलाविहा
रीविवरतथेनददर्शबृहत्पथिजीर्णका
यम् ८ तेबीसविच्छायमशक्तिमम
वामपर्यामविरक्तभावः सोऽविन्तयच्चि
श्चितमन्नसत्काकायस्य निर्वेदमधीरशो
यम् ९ अहोवनाघेजरयाभिभूतःकुरू
पतोक्लेशमयीप्रयातः तारूण्यमाकु
ञ्चितक्लमकेशशोवन्निवान्तःश्वसिति
प्रकामम् १० महीति विष्टाकृतिरस्पष्ट
ष्टिः किंकष्टवारीनगरेकरोति संतोष
शीतेश्रयतिप्रशान्तेकिमाश्रमेषान्त
नत्तुनेहवहः ११ श्रमःश्वासश्वासःकफ
भरवःकण्ठकुहरे श्रुतोनेत्रेघ्राणेन
चिमरसनायाविफलता अहोवृहस्मा
स्मिन्सकलविरहक्लेशसमये प्रमोह
स्त्वस्ताप्यन्यजतिदयितानेवतरुणीम्
१४ तरुणविविन्त्यतिनेरन्स्तुवेनमा

प्रान्तविलोकनाय शोकाश्रयेहर्षवि
षादथामश्मशानमाकीर्णशवेदृश्ये
१५ ससारथिंप्राहविलोक्यलीनेशरी
रिणिकायमपायभूमौ अनित्यतावि
ज्ञानजातविदः संसारवैरस्यविचारस
क्तः १६ क्लेशामोदविविग्रवायसंश्रुतः
कुत्सापदस्याशुचे रत्नेयमदशेदृशी
त्तयमधीकायस्यभूषायितः मूढास्त
स्यकृते परार्थहरणेयोगेपरस्त्रीरति
ष्वासक्तिंपरदेहदारणवनेशेहेनराः
कुर्वते १७ नासंसनपरापवादपिशुने
नोममर्मभिदाषते नैराश्यपनविशोष
शीतलतनुः सेवाप्रवासोक्षितः पा
पोपार्जनवर्जितः परदेहदाः स्थैरम
नर्जितः कामद्वेषविषादमोहरक्षितः
पशेपषशोतिशवः १८ स्तितिप्रतिष्ठस्य
कलेवरस्य पर्यन्तभूमाविपमेवति
षा यकाष्टपाषाणसमानवेष्टप्रयाति

का
मा र
१११

स्टद्गस्मशक्रकिमितवम् १९ उक्तेतिवै
रागपमंधीप्रशान्तिश्रयान्वितवित्याल्लवि
नाशिमर्वम् अलंः श्रुरामपल रमेमसोः
भूद्विभूतिभोगेशिथिलाभिलाषः २०
अन्तः पुरेन सल्टपात्मजानां सहतक्ष
ष्पाहरिणीलणानाम् विशार्पितानां
मिवसंगमोऽभूत्प्रशान्तिमत्कस्यमला
नुभावः २१ ततः क्षितीशं समुपेत्य सर्वे
मोहान्तिकाः संसदितन्वमूचुः राजन्स्त
लिमविनात्रिलोकीपतिः प्रभावैर्भगवा
ञ्जिनोवा २२ श्रुत्वेतिराजाभुवनाधिप
त्यं पुत्रस्य यत्नेन समीहमानः वनाभि
कामस्तपोनिरोद्धुं वके पुरस्कारविशे
षतुष्टिम् २३ अन्तान्तरे शान्तिपथे प्रवृत्त
माशापरित्यागकृतावधानः श्रुत्वाद्रि
शृङ्गाश्रमधाम्नि सूर्यः संध्याकषाया
म्बरमालललम्बे २४ रवौ प्रयाते ककुभो
वभूवततोऽनुरागः क्षणमात्रलब्धः

प्रेमाणिचित्तानिचजीवलोकेविप्रुह्नि
लीलानिनकस्यनाम २५ रवेर्वियोगे
गुणिवल्लभस्यशोकातुकारेणतमो
भरेण स्निह्नेनसायोरिवबन्धुवर्गःप
द्माकरःक्लेशनिमीलितोभूत् २६ दि
क्केशपाशप्रतिमंतमस्तदीपावलीव
म्पकमालिकाहूःम लेभेवियोगात्प्रति
वधूमशाखिष्वानस्फुलिङ्गाकुलधू
मलीलाम् २७ अन्योन्यसंघातमसितप्र
काशःसूर्याद्रथानःकरुणामिवात्तः
निवारयन्मोहरवनान्धकारंविष्वाप
कारायशशीप्रवृत्तः २८ चक्रोद्वयेऽन्तः
पुरसुन्दरीणांप्रमापनव्यग्रपरिग्रहा
णाम् शृङ्गारलीलासमयंविलोक
नेणप्रदध्यौनरनाथसूनुः २९ रमाः
समोहाभ्रभ्रमरातडिन्मयारुन्नघना
घटत्तितेयोऽन्नविशातिहृदयंसृवि
सवित्रः सुवादिशंस्तुगंविषमिव

का
मा ८०
१३४

समुन्नतस्यविषयं श्रयेऽहं पर्यन्तस्थि
तिपरिचितेशान्तिनतृणीम ९ सवि
त्रयन्त्रिमवनीशसत्वद्वारेषुतेषु
निशान्तपालैः दिव्यप्रभावात्मगतिर्वि
चार्यविनिर्ययौहंमपथेनतूर्णम ११
स्वच्छत्वकान्त्येप्रविवेशस्तेहंयसमा
हृष्टचक्रस्यकान्त्यम् श्रोमन्तोजवाश्च
दशयोजनानिगत्वावनेनिर्जनमासमा
द १२ तत्रावतस्थाश्ववरात्समातेकेयू
रहाराङ्गदकुण्डलानि मुक्ताकिरीटं
चविनीर्यसर्वं सूतायसत्वामरणेल
मूर्चे ११ हेहा निवर्त्तस्वहयंगृहीत्वाग
हाणसर्वाणिविभूषणानि पैतेनकिं
चिन्ममकृत्यमस्तिभूयस्त्वकालेस्थिष्ठ
विनष्टशिष्टैः १४ एकोवनेऽस्मिन्निति
नैवकार्यंत्वयामयिस्नेहमयोऽनुता
पः संजायतेजन्मनिजन्तुरेकः प्रयाति
चान्तेपरलोकमेकः १५ इमषश्चवेमि

ष्मेरलहृदयोऽयेममत्वगः स्थलीली
लाशय्यानत्रुतरतरुत्वङ्गिवसनम्
स्वकोषः सेनोषः कृपणकरुणैवषि
यनमा न संसारः कश्चिद्भवतिविभ
वेऽस्मिन्परिभवः १६ उत्कैतिस्रनेति
तिपालस्वनुः स्वयेकृपाणेन निकृत
न्तूटः नमस्थुपाराईपटेविसृज्यशृङ्गः
गिरेरुत्रनमारुरोह १७ पर्यङ्कवन्ध
नस्थावोपविष्टसमाधिमंनद्धविरुद्ध
चित्ते नस्मिन्त्वणे विश्वगुरौ गिरीन्द्रःस
भग्नशृङ्गःशाकलीवभूव १८ गिरीन्द्र
भङ्गेन विविस्रवक्त्रैर्दृष्टामराव्योमचरा
स्तमूचुः जगद्गुरुत्वं गिरिरेषधर्तव
भोग्रश्रीरावश्रुभनशक्तः १९ ततःस
निष्क्रम्यमवाप्यदेशंवग्रामसनाथ्यंवि
कसद्विवेकः अत्रतरस्तानविधानमा
सेधीरःस्थिरध्यानधुरंधरोऽभूत् २०
नासैवमारःशामनिस्फलानांवैराग्येवे

का
मा द॰
१३५

रेण विकारकारी तस्मिन्नकालेऽव ह्लताः
समाधिभङ्गाय कान्ताः समं समादिदेश
४१ कटाक्षैः कुर्वाणाः कामसमयकालका
न्तिविकले स्त्रजन्यः पादाब्जैः स्थलक
मलमालामलिननाम् दिशान्यः शीतां
शोर्भुवरूविभिराघाससमसमं यत्तुला
लस्यायैर्धृतदर्पसमाधेर्विफलताम् ४२
अथागतैर्दैः सह मारसैन्यैः शस्त्राश्मवह्नि
द्रुमपाशवर्षैः तिमिरनल्पपक्षैः कुसा
रः शख्यैरिवाकीर्णितनुर्बभूव ४३ स्वयं
समस्तनष्टप्रशरैस्मरेऽपि यातेविलक्षेण
नैतन्यसैन्ये वज्रासनध्यानधृतिः सम
स्त्वकंतबुद्धतां सर्वविदां समाप ४४ ब्र
ह्मप्रधानैस्त्रिदशैः प्रदत्तं पात्रं समादाय
सर्वीवरेव संसारमुक्त्यै स्वरमस्तनागमे
वस्य सद्धर्ममथादिदेश ४५ हृयं समा
दायविरेण सूनेस्सूनामसं नेशाक्यधरेण
विष्टे जनस्य सान्तः स्वरमागलस्य समधा

योतीव्रविषादनादः ४६ महीपतिः
पुत्रवियोगतमः प्रमग्नजीवः क्षणमा
हृतिद्राम् निद्रामिवासाद्य जनान्तब
न्धोनिःस्पन्दवृत्तिर्न विवेद किंचित् ४७
प्रबोधमेत्य स विगतमूर्छने भस्मगात्र
ज्ञविचार्यमोहम् राजन्यतस्तेस्वगात
त्वमाप्तः स्वगात्रैर्वलितपादपद्मः ४८
ततः क्षितीशात्मजगात्मसिद्धस्तानापि
तेजैनवनेजिनेन्द्रम् दृष्ट्वायथोरूपषेह
थानिधानंसामान्यमित्रत्वजनः समे
त्यः ४९ तदाश्रमोपान्तमहीमवाप्य
नेविलोकप्रशमाभिरामम् स्वक्षोदनः
सत्वनपार्श्वसंस्थमुदायिनं बान्धवमि
त्रवाच ५० क्रव्यादतोऽपितमुज्जतेपरत
त्रुद्रोहेणहिंसाशाने क्रूराणामषिवेरव
ह्निविरहात्क्रोधदिग्धमनः व्यालम्प
त्तिनतस्वयंतिपातितादप्यफलेवाल्ग
निदैघावरणेवनेभगवतः शोभोःश्रमा

का॰
मा द॰
१३९

136

हादिदम् ५१ स्रोतोभिनिर्झरजलाः सरि
तोवहन्ति निर्विघ्नवाविरजसः सव
यन्तिवाताः सध्यानमौनमुनितांदध
तीवहन्ता निश्चतनेष्वपिवनप्रसक्ता
प्रशान्तिः ५२ उत्कीर्तिभूपरिवृढःशम
मैतिथाने श्राण्याश्रमाययमवक्रस्य
या स्वहस्तः हृद्दर्शीस्वरसिद्धनरोर
गाणां रसादिदोषशमनेसुगतेप्रहत
म् ५३ मूर्निर्गतप्रतनकाञ्चनपद्मसृष्ट
पद्मासनस्थमविमस्तुलधामधीरम्
मेकंसदेहमिवचन्द्रसहस्रकान्ति पू
रेनेवामृतविचितैःकृतरूपकायम् ५४
सद्धर्मकायमुपदेशादिशादिशन्तंता
नार्करश्मिहतमोहमहान्धकारम्
सिंहासनंतासुगतमुन्नतवाक्यनेत्रे बाल
प्रवालतरुपल्लवलोहितोष्ठम् ५५
लावण्यराशिवदनेसरलोरुनासं नि
र्भूषणश्रवणपाशविशेषशोभम् ते

निर्जितस्मरसुदारगुणं प्रणम्य लेभे
प्रतिप्रणतिमानतयनप्रमोदम् ५६ शा
क्यादिभिः स्ववैरैरपि विम्बसार मुख्यै
श्च भूमिपतिभिर्गुरुगौरवेण नागैश्च
नमवद्दैरभिनन्द्यमानः शुद्धोदनः
कनकविष्टरमाससाद ५७ आनन्दव
ष्पमवलोक्य तथागते तु चित्तप्रसाद
मसमं समवाप्य भूपः तत्राप्यहर्षम
हन्नाश्रुनिरुद्धदृष्टिः स्तदर्शनात्स्वतर
मेव तताम स्वस्थः ५८ देवप्रकामकरु
णार्द्रदृशा सहर्षं निःशेषदोषरहिता
विहितावलोकी कस्मादहो निजजन
स्य कृतत्वयायं संमोहकृद्विरहशो
कदृशोपदेशः ५९ नीवात्तपास्फुरि
करूपतलेस्सविन शय्यासुवीतवस्
नधृतिसंस्थितास्त्व पोषकंथहरिणस
हितिदत्तदृष्टः शिक्षार्थशाष्यपरुषास्त
वनस्थलीषु ६० तवन्दुकान्तिमणिश

का
मा द॰
१३१

क्लिष्टमस्तकेशोसं पीत्वापयःकथमहो॰
पिबसित्वमघ श्रीकोमकमृडमहिषद्वि
रदावगाह क्लिश्यकरीषकलघोदर
तिकमम्भः ११ कस्माद्देवविहारतामु
पगतःकण्ठःकठोरेणकिं संवीतेम
गचर्मणानिलचलद्धीनांशुकाहेवक्त्रः
किंनैरत्नकिरीटधाम्निवजटाजूटोनि
बद्धादरः क्रूरक्लेशसर्वोस्त्वेशुविश्व
वीक्नेनापदिष्टास्थितिः १२ इत्याजेवाज्ञ
नपतेजनकाभिमाना स्वेछोचितमद
सिरागमयभुवाणे स्नेहोपलिप्तरज
सामलिनस्वभावे तेनापसंभवभिष
गभगवान्तभावे १३ किंजीवाव्यपिवत्स
नैर्गुणगणोनाराधितैर्वृन्युभिर्षयान्स
न्यदिनेत्यणाश्रुपतनप्रत्यायनापावता
म स्तुमो धिगमः क्रियाप्रुपरमःसंत
गमःसंयमः पर्यन्तेऽप्यवलाविरक्तम
नसामेतेमता बान्धवाः १४ श्रीकण्ठाट

137

विकैः पैरेरपहृतासामन्तसीमान्तभू
रीर्ष्याती मरणोपयाताश्रियतमाश्च खल
रक्तोऽस्तुतः मत्तोऽहमस्तुयतोऽतिव
लवानिस्यात विलाशोते भूपालः कि
लकोमलेऽपिशयनेनिद्रादरिद्रः सद
१८ आशापाशनिवेशबन्धनदृढग्रन्थि
व्यथावर्जित स्वस्थात्तापनिहतिशीत
लतनुमानावमानोज्झितः रागद्वेष
विषप्रशान्तिसुखितश्चिन्ताविहीनेव
ने पाषाणे च नदीमरुत्विनिविनेशीत
सविनिर्वृतः १९ भोगैर्निस्पृमनीषिणो भा
ज्जनं कृत्स्नां जिह्मां सदा दर्शय न्नैवैषश्च
तिनडयादभिमतं नाश्नाति स्वल्पान्तरः
भुक्त्वा स्वल्पकमप्यपत्नपतितं मूलं फ
लं वा जलं पीत्वा जातरुजं जनेशभवने
कोऽविनिर्विज्जनः २० शय्यास्तलानि
तूलपेशलतलाः साहेमहर्म्यस्थिति

का
मा द्‌-
११९

138

ल्माः केयूरकिरीटहाररचनालेङ्कान्ना
लेहयाः भोगास्ते ऽभिमता न कस्य सव
दाः किं त्वलिपक्ष्माञ्चल छेदे सर्वमन
न्त्यगणपमत्यवशा गंदशेपने किं चित्क
वित् ९८ ग्रीष्मे हारलताधारवल्लनवयस्वी
नां स्तुकेवल्लिका शीते राङ्कवकुङ्कुमाङ्क
तरुणीपीनस्तनालिङ्गनम् रात्रौ वेणु
रवोग्रवाररमणीगीतेर्दिने सत्स्वभा य
मैतत्क्रियते मूकस्य रूपेने काथः कृत
घ्नः स्थिरः ९९ नेराश्यपशमशीतवितस
त्विंतां नाल्पं वल्कने कारुण्याभरण
भिरामहृदये हारेण भारेण किम् रत्ना
लंकरणादिकं गुरुगिरामाकर्णने कर्ण
यो नैष्टुशीलं ऽकुलशीलनवतां विद्याव
राउत्सवम् २०० राज्ञेत्तमज्ञमोहङ गृहमि
मत्तं हन्वशोभा कथाः संसारस्य विवा
रयप्रकल्लतामामज्ञजन्मा स्वधी निमा
मूर्ववननाइदेवमवपथेस्व्रस्यानपाम्यश्रम

त्रिप्रालापसमागमप्रणयिनां कोबान्
धवः कः परः ११ इत्थं त्वां भगवान्नपस्य
विदधे प्रावेयिनी वीथवा दीमत्तान
न्निशातवज्रशिखया कायाभिमाना
भिधम् भिन्ना विंशतितहृ स्थहृः गहृने
स्थूलावलंयाकरी त्वं सौगावरणप्रहा
णकलनावैमल्यलीनं मनः १२ शका
नामयतत्रैमेत्रमनसांसमाधिकाः को
टयः समयाम विवेकपूर्वंकुशलाश्रि
तप्रमादासरम् स्नातः प्रामसक्तसमा
गमफलामागामिकां हं सदा साधुः
सर्वं ज्ञनाशयत्तयाधियासर्वंत्तमंदर्शी
नात् १३ श्रुण्वसभगवान्त्कवासर्वज्ञ
गज्जिनभास्कर स्तिमिरहितंतानालो
केः क्रमान्नुणिबान्धवः जनकरुणया
सहुमांत्थिनिधायपरं वत्र स्तरणश
रणं संसारान्धावभूस्तेन रघुतः १४
इतिश्रीव्यासदासापराख्यक्षेमेन्द्रवि

का-
मा द-
१३५

(137)

विते दशावतारचरिते बुद्धावतारो नव
मः ९ कल्क्यवतारो दशमः
अथ स्वैरं वैशसं वेधाम गते सुगतभास्वति
कलौ प्रबलतां याते तमसीव महोदयः सहे
१ मत्स्यभूमिं परित्यज्य सदाचारविवर्जि
ताम् जग्मुः कलापिग्रामाख्यं दिव्यदेशं
महर्षयः २ अवदन्नथ तत्र मार्कण्डेय
विराड्यमम् भगवन् कलिकालोऽयं कल्प
वः प्रत्युपस्थितः ३ अनेनापि कीदृक्कार्यं
नैर्मलिनत्वमयास्यति जानीमहि हे न
हि महीभारान्तो किं करिष्यति ४ विप्रा
मद्यहन्तारो रसाल्लवणविक्रयैः जी
वन्ति श्रेष्ठा निरता निराचारा निरग्नयः ५
अश्रोत्रियाः क्रियाहीनाः श्रुतिस्मृतिवि
वर्जिताः विप्राः स्वैरेन मात्सर्ययाताः
पाषण्डशिष्यताम् ६ वृषलीपतयः
ग्रामाः क्रीडाहास्यकृता द्विजाः नृत्यगीत
कलाजालशिल्पिचारणवृत्तयः ७ क्रोध

लोभपराः क्रूरात्मनो मूढा ह्विजातयः
त्यजन्ति जीवितं रत्नविघ्नशङ्कानला
पमभिः ८ अतन्द्रियान्तितिः सर्वे तत्र स
न्ताः क्षितीश्वराः पेरलितारः पोराणिते
प्राणधनहारिणः ९ प्रजोपतापशोपा
स्रैः पापोसर्भ्रुभुजोपधनैः जेलैः मलव
णैः पीनैर्विवत्सा प्रवर्धते १० क्षुमण्ण
क्षत्त्वपिनामदान्धात्मायमानिनः भू
पालाः कुबुद्ध्यहृदयालोकपीडारताः सदा
११ अलं सम्भत्तयन्त्येव क्षितीशानां दिवा
निशम् सम्बुद्धकोषमखिलकायस्था
वड्वाग्रयः १२ गायनन्तपितालक्ष्मी
दस्युनिर्दलिता दिशः कायस्थडःस्था
पृथिवी राज्ञा मत्ता हृताः सभाः १३ स
त्रिसेनापतिद्वाःस्थसभापतिपुरोहि
तैः ३ क्रोधव्रविणितानपाणिभिः ल
पिताः प्रजाः १४ वस्यसक्रोर्यवक्रकलका
कैः पैः क्रकचोपमाः सरलच्छेदिनो वैष्णा

का
मा द·
१४·

140

वैरस्मरणतत्पराः १५ निर्मोल्यमलिनो
जातिवर्गे यान्ति शनैः शनैः वैश्या विप्रवि
वाहेन ब्राह्मण्याभिनिवेशिनः १६ दुष्प
णे सरलाः शूद्राः फणीव विषवर्जितः कृ
तान्नः करुणी नीवानत वैश्यः कदाचन
१७ जीव्यते कालकूटेन जीव्यते वेहिरा
स्त्रिना जीव्यते संनिपातेन न तु वैश्येन वे
श्मना १८ निःशीलाः सविषा वैश्या रोषनि
वेषभूमिनः दृश्यन्ते कलिकालस्य कठि
नाद्दशना इव १९ शूद्राः तद्विपरीता याता
वैश्यतामपरे श्रिताः विप्रा ह्येते गुरुताम
मेहेना रोच्च ब्रह्मवादिनः २० म्लेच्छेषु शूद्राः
शूद्राणां भुञ्जते गुरुतापसाः ब्रह्मस्वाप
हरणे प्रवृत्ताश्च महीभुजः २१ शूद्रस्य
ब्राह्मणो दासः शिष्यश्च वरणाच्युतः भू
मिश्च ब्रह्मदेयाप्यप्रवृत्तमथपरोत्तरं २२
इत्येवं बत वर्णेषु संजातः कलिविपर्ययः
प्रतिलोमेन दृश्यन्ते प्रजानां वर्णसंकराः २३

ब्रह्मचर्यमतिक्रान्तं गृहिणो वेशयो
षिताः वानप्रस्थस्थितिनो स्त्रियतीनां
संयतिः कृतः २४ उक्तं स्वयं भगवता
गिरिशेन शास्त्रं यद्वेदविद्भिरधिगम
म्यशेषविधेः तन्मे प्रमूर्विगुरवः प्रविह
यकष्टं कुर्वन्ति कल्पकुरवैरुपदेशव
चोम् २५ चक्रस्थितो रजकवायकव
र्मकार कापालिकप्रमुखवेशिशिल्पिभिरे
कपात्रे पानेन मुक्तिमविकल्परतोत्स
वेन हृतेन चोत्सवतां गुरवो वदन्ति २६
लब्धं निर्मलमोत्तधाम मुनिभिर्ध्यैव
द्भिः कश्यपगा गस्त्यात्रयमुखैर्भृगोर
पितयस्तत्पाममेवाबुधाः समस्तैव
लकैकोलगोलगुरूभिर्ग्रस्तार्थधाराः त
ला उच्छिष्टार्पणवेदपूननकथाम्रा
त्रेण निर्यतनाः २७ दम्भः सर्वस्वलो
भान्निरवधिरथिकक्रोधकामस्वपती
ष्ठाभूदंतःसमापांवणिगातियतनाम

का॰
मा॰ द॰
१४१
141

स्यकालेनयान्तः वैद्यः कायोपजीवीगृ
हपतिरदयः क्रूरकर्माधिकारी बन्धुद्रो
गापहारीनवकलिकलिकाकोमलश्रे
णिरेषा २८ श्मशानव्रततापसार्पित
चिताभस्मास्थिचूर्णादिभिः स्त्वावद्ध
पशूपमनिजपतिनिःशङ्कभ्रमाशय
म् कृत्वागर्वगृहीतगेहविभवाःप्राग
ल्भ्यलब्धोदयाः स्वातन्त्र्येणचरन्तिशी
लविरहव्यापारधीराःस्त्रियः २९ इत्थ
विह्वलःकालःकलेःप्रबलतांगतःभ
गवत्कीदृशःप्रान्तेभविताभविताजनः
१॰ श्रुत्वैतदुक्तंमुनिभिर्देवविह्वलानभा
षत यास्यमतोऽपिमालिंमहत्त्वगुण
तोकलेः ११ कलिविषतरोःप्रातःप्रात
र्यन्तप्रसरःपरे नवनवभरःपाकेपा
केषमोहस्फुडस्फोटः अतिबहलतां
पापामोदःप्रयातिमङ्गुःमहः पतन्ति
जनतायेनाधोधःकृतेवपदेपदे १२

सप्तवर्षाग्रनारीषु पुरुषाद्दशवत्सराः
ततयाजननयिष्यन्तिहस्ताः स्वल्पकला
पुषः ११ दरत्तुरुष्कयवनावफगान
शकनन्दैः संकोचयेष्यति महीकु
वैरिविविसर्पिभिः १४ म्लेच्छाच्छादि
तसर्वीशाकृपणाक्रन्दनादिनी मेदः
कर्दमितीक्रेदरक्तैर्घोसति मेदिनी
१५ तस्मिन्काले निगलोके लोके पापत
मोदये उमतस्यतेः कं संकाशः शिशुः क
किंकुले द्विजः १६ विश्वभूभारशान्त्यै यो
सोऽस्य विश्वयशाः ख्यातो वरिष्ठस्सपमा
रूस्य म्लेच्छसंततपदीतितः १७ ततखड्गधा
नकृतच्युतभुजशिरसां म्लेच्छपृथापि
पानो रैकैः प्रत्यासलीनेकलिकलुषज
नासङ्कः संक्रान्तपापम् कङ्कालाह्वाक
पालव्यनिकरशबलाश्वावलकेशक
स्या सत्यसन्तैः त्रुतापत्रनमिवदयती
भूतमद्भुतयात्री १८ निर्म्लेच्छावसथो

का॰ विधाय सकलं देवः स्वयं माधवः कृ
मा ८॰ त्वा शोकदलोज्ज्वलां कृतयुगाविर्भाव
१४२ भव्यां विभुः लोकानां कुशलोदयाय द
शभिः स्वेच्छावतारक्रमैर्धर्मायानधि
धाकरिष्यति पुनर्भारावतारे ध्रुवः ४९
श्रुत्वेति देवर्षिगिरं यथार्थां तथेति नि
श्चित्य महर्षयस्ते विष्णोः स्तितो कल्किकृ
तावतारनिवेशिताशाः सविनोदबभूवुः
५० इत्येष विष्णोरवतारमूर्तेः कथामृ
तास्वादविशेषभक्त्या श्रीव्यासदासान्य
तमाभिधेन क्षेमेन्द्रनाम्ना विहितः स्त
वोऽयम्ः ५१ इति श्रीव्यासदासापराख्यक्षे
मेन्द्रविरचिते दशावतारचरिते कल्क्यव
तारो दशमः १० यो मत्स्यकूर्मादिवि
चित्ररूपैराश्चर्यकारी हृदयस्थरत्नः
श्रीमाननन्तः स्फुटशङ्खचक्रः श्रियेऽस्तु
विश्वविभवोदधिर्वः १ कृष्णभीरुष्टबभू
वसिन्दुरथिकः सिन्धोश्च निम्नाशयः

प्राप्तस्य गुणप्रकर्षयशसा पुत्रः प्रका
शेन्द्रताम् विप्रेन्द्रप्रतिपादितान्नधन
भूगोसंचयकृष्णाजिनैः प्रख्यातातिश
यस्य तस्य तनयः क्षेमेन्द्रनामाभवत्
२ तेन श्रीत्रिपुरेशशैलशिखरे विश्रा
न्तिं संतोषिणा विष्णोः स्वल्पविलोकिता
कृतिसुधासंवर्धितोत्कण्ठया वाक्स्थि
रमलैर्गुणप्रणिहितैरम्लानशोभैः स्थि
रैर्भक्त्यर्घकदशावतारसरसः पूजाप्र
बन्धः कृतः ३ स्तुतिसंकीर्तनाद्विष्णोर्वि
पुलं यन्मयार्जितम् तेनास्तु सर्वलोका
नां कल्याणकुशलोदयः ४ एकाधिके
ह्नि विहितश्चत्वारिंशे सकार्तिके राज्ये
कलशभूभर्तुः कश्मीरेष्वच्युतस्तवः
५ इति श्रीव्यासदासापराख्यमहाक
विश्रीक्षेमेन्द्रप्रणीते दशावतारचरि
तम् ग्रन्थः समाप्तोऽयं शुभम् ॥

का
मा ल
द पी
१४३

163

